

**NİLÜFER GÖLE'DE MODERNLEŞME
VE DÖNÜŞEN MAHREMİYET**

Sinem KARGIN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Fatma DORE
Şubat, 2021
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİLÜFER GÖLE'DE MODERNLEŞME VE DÖNÜŞEN
MAHREMİYET

Hazırlayan
Sinem KARGIN

Danışman
Doç. Dr. Fatma DORE

AFYONKARAHİSAR 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Nilüfer Gölü’de Modernleşme ve Dönüşen Mahremiyet” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/03/2021

İmza

Sinem KARGIN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Sinem KARGIN
	Numarası	170642101
	Anabilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı
	Programı	Sosyoloji Anabilim Dalı
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Nilüfer Göle’de Modernleşme ve Dönüşen Mahremiyet	
Tez Savunma Sınav Tarihi	19.02.2021	
Tez Savunma Sınav Saati	14:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

NİLÜFER GÖLE'DE MODERNLEŞME VE DÖNÜŞEN MAHREMİYET

Sinem KARGIN

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

Şubat, 2021

Danışman: Doç. Dr. Fatma DORE

Modernite Avrupa'da ortaya çıkmış ve tüm dünyayı etkisi altına almış bir süreçtir. Toplumsal sorunlara bir çözüm olarak görülen modernite Türk toplumunda da etkisi göstermiş bir düşünce biçimidir. Fakat Türkiye'de ortaya çıkan modernleşme hareketleri Batı modernitesi ile aynı doğrultuda ilerlememiştir. Çünkü Türk toplumu Batı modernitesi değerleri ile kendi değerlerini harmanlama noktasında sınırlı kalmış ve sadece Batı modernitesini olduğu gibi alarak yanlış bir yola sürüklenmiştir. Nilüfer Göle'de ortaya attığı görüşlerle bu duruma dikkat çekerek çalışmalarının temeline taşımıştır. Birçok konuda Türk toplumuna yeni bakış açıları sunan sosyolog Batı'nın modern değerleri ile Türk toplumunun kültürü arasında bir sentezi önermiştir. Bununda en iyi modern olan ile mahrem olanın karşılıklı etkileşimi ile olabileceğini öne sürmüştür. Batı toplumlarında var olan mahremiyet ile Türk toplumun var olan mahremiyet aynı noktadan başlamamakla birlikte aynı şeyi de ifade etmemektedir. Bu sebepten kaynaklı olarak da modern ve mahrem arasında kurulan ilişki de iki toplumda farklılık göstermektedir. Göle, bu noktadan hareketle modernite ile birlikte mahremiyetin geçirdiği dönüşeme odaklanarak, mahrem olanın içerisine Türk toplumunun tüm değerlerini almış ve modern olan değerlerle etkileşimini önermiştir. Modern olan ile mahrem olanın doğru ilişkisi ile Türk toplumunun kendi modernliğini oluşturacağını düşünen sosyolog, ikisi arasında birbirini yok saymadıkları birbirlerini etkiledikleri bir etkileşimi benimsemiştir. Göle, modern ve mahrem arasında kurduğu ilişkiyle birlikte modernleşme ve mahremiyet arasında zaman zaman ne yapacağını şaşırarak Türk toplumuna farklı bir bakış açısı sunmuştur. Nilüfer Göle'nin sunduğu bu bakış açısı modern ve mahrem baskıcılığından uzak yeni, özgün ve melez bir bakış açısı olma özelliğine sahiptir. Göle, bu bakış açısını sunarken modern ve mahrem değerlerin ikisi de körü körüne bağlanmamış olup, birini benimserken diğerini yok saymamıştır. Aksine modern ve mahrem arasında karşılıklı etkileşimin olduğu bir köprü kurmayı amaçlamıştır. Yapılacak olan bu çalışmada da Nilüfer Göle'nin modern ve mahrem arasında nasıl bir ilişki kurduğuna, ortaya çıkardığı yeni bakış açısını nasıl geliştirdiğine ve Türk toplumuna nasıl bir çözüm önerisi sunduğuna değinilerek, Nilüfer Göle çerçevesinde modern olanın mahrem olanı nasıl dönüştürdüğüne odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modern, Mahrem, İslami modernlik, Modern mahrem, Örtünme.

ABSTRACT

MODERNIZATION AND TRANSFORMING PRIVACY IN 'NILUFER GOLE'

Sinem KARGIN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

February, 2021

Advisor: Asst. Prof. Dr. Fatma DORE

Modernity is a progress which emerged in Europe and influenced all over the world. The modernity, which is seen such a solution against social problems, is a style of idea that it shows its effect in Turkish society. However the movement of modernization which has shaped in Turkey, has not progressed with Western modernity in a parallel way. Because Turkish society has remained limited about integrating own values with Western modernity and Turkish society has been led astray because of imitating Western modernity without changing. Nilüfer Göle has made a point of this subject with drawing attention with putting forward an idea to this case. The sociologist who has offered perspectives to Turkish society about so many subjects, has suggested a syntheses between the culture of Turkish society and values of Western modernity. She claims that this syntheses can only happen with an interaction between being modern and being private. The privacy of Western society and the privacy of Turkish society have not begun with same point and also have not expressed same thing. Therefore, the relationship between the modern and the privacy differs in two societies. From this viewpoint, Göle has proposed this interaction which takes all values of Turkish society and values of modern, with focusing on transformation of the modernity and the privacy. The sociologist who has thought that Turkish society would create their own modernizm with the exact relationship pf the modern and the private, has adopted this interaction that is affected by the private and the modern. Göle has offered a different perspective to Turkish society who are at a loss about modernization and the privacy. This perspective of Nilüfer Göle is free from coerciveness of the modern and the private. It has a feature about being new, unique and hybrid. When Göle suggests this perspective, she does not attach blindly to values of the modern and the private and also, she does not ignore this concept. On the contary, she has purposed to establishe a mutual interaction between the modern and the private. The study is focused how Nilüfer Göle has transformed the modern and the private, with mentioning how Nilüfer Göle has interrelated between the modern and the private, how she has improved this new perspective and, how she has proposed a solution to Turkish society.

Keywords: Modernity, privacy, İslamic modernity, modernity intimate, veiling/cover up.

ÖN SÖZ

Modernite ortaya çıktığı andan itibaren tüm toplumları etkisi altına almakta, toplumların değer yargılarını yeniden şekillendirmektedir. Mahremiyet olgusu da modernite ile beraber yeniden şekillenen değer yargılarından biridir. Mahremiyet modernitenin etkisi ile Batı toplumlarında ve Türk toplumunda farklı doğrultuda bir dönüşüm geçirmektedir. Türk toplumunda mahremiyetin geçirdiği dönüşüme odaklanan ve bu çalışmanın bel kemiğini oluşturan Nilüfer Göle, modernite ile dönüşen mahremiyet olgusunu bir sentez yaparak bunun üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Göle, modernite ile mahremiyet arasında bir köprünün kurularak Türk toplumunun kendi modernliğinin oluşturacağını düşünmektedir. Görüşlerini de bu çerçeveden ortaya koymakta ve ne modern değerleri ne de mahrem değerlerin körü körüne etkisinde kalmaktadır. Modern ve mahrem arasında karşılıklı bir ilişkinin olmasını gerektiğini, toplumların modern değerler ile kendi mahrem değerleri arasında bir ilişki kurması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ilişkinin ise zamanla kurulacağını belirterek modern ve mahrem arasındaki ilişkiyi dönemselsel olarak incelemektedir. Göle bu çalışmaları ile modern ve mahrem arasında ilişki kurmak isteyenlere yol göstermektedir.

Bu araştırmada bana danışmanlık yapan, zamanını harcayan, sabırla her ayrıntısı okuyup bana destek olan, tıkanıp noktalarında farklı bakış açıları sunarak yeni yollar açan değerli hocam Doç. Dr. Fatma DORE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu konuyu seçmemde bana yardımcı olan Prof. Dr. Kenan ÇAĞAN'a teşekkür ederim. Çalışmamı okuyup yorumlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Yılmaz YILDIRIM ve Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN'e saygılarımı sunarım. Sosyoloji Bölümünde okuduğum ve yüksek lisansını yaptığım zaman diliminde bana yardımcı olan ve yol gösteren bütün hocalarıma teşekkürlerimi iletirim. Hayatımın her evresinde bana yol gösteren, maddi manevi desteklerini esirgemeyen, iyi ki onların evladıyım dediğim aileme sonsuz şükranlarımı sunarım. Çalışmamı yazma evremde beni destekleyen ve yazmaya devam etmem için sabırla bana güç veren can dostlarıma minnetlerimi sunarım.

Sinem KARGIN
2021, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİNİN ARKA PLANI VE TÜRKİYE'DE Kİ SEYRİ

1. MODERNİTE NEDİR? MODERNİTENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ. 5	
1.1. TÜRKİYE'DE MODERNLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	14
2. MAHREMİYET NEDİR?	26
2.1. BATI TOPLUMLARINDA MAHREMİYET TANIMI	26
2.2. BATI TOPLUMLARINDA MAHREMİYET ALGISI VE DÖNÜŞÜMÜ	28
2.3. TÜRK TOPLUMUNDA MAHREMİYET TANIMI.....	32
2.4. TÜRK TOPLUMUNDA MAHREMİYET ALGISI	34

İKİNCİ BÖLÜM

NİLÜFER GÖLE VE SOSYOLOJİSİ

1. NİLÜFER GÖLE.....	40
2. NİLÜFER GÖLE SOSYOLOJİSİ.....	42
2.1. AKTÖR SOSYOLOJİSİ	43
2.2. SOSYOLOJİK MÜDAHALE	44
2.3. MÜHENDİSLER VE İDEOLOJİ	46
2.4. HABİTUS.....	48
2.5. ZAYIF TARİHSELLİK	50
2.6. YENİ SOSYAL HAREKETLER VE İSLAMCILIK	52
2.7. MODERNLİKLER VE BATI DIŞI MODERNLİK	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİLÜFER GÖLE'DE MODERNİTE İLE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

1. NİLÜFER GÖLE'DE MODERNİTE VE MAHREMİYET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DÖNÜŞÜM EVRELERİ.....	61
1.1. TANZİMAT'TAN TAN CUMHURİYET'E MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ	61
1.2. CUMHURİYET'TEN 1980'LERE MODERİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ. 65	
1.3. 1980 SONRASI MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ.....	73
1.3.1. 1980 Sonrası Modernite ve Mahremiyet İlişkisinde Örtünme	81
1.4. AK PARTİ DÖNEMİNDE MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ	85

SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	93
ÖZGEÇMİŞ	97

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Nilüfer Göle'nin bakış açısından modern ve mahrem kavramları arasındaki ilişkiye bakmaktır. Modernite Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Dönemi ile birlikte Batı'da ortaya çıkmış bir düşünce biçimidir. Modernite ortaya çıktıktan sonra tüm toplumları Batı'nın imkanlarına ulaşmaları noktasında yeniden şekillendirmiştir. Türk toplumu da Batı modernitesinden etkilenmiş toplumlardan biridir. Batı'nın sorunlarını modernleşme ile çözdüğünü fark eden Türk toplumu Tanzimat döneminden başlayarak devam eden süreçte modernleşmeyi kendine temel olarak almış ve bu çerçeveden hareket etmiştir. Ancak Türk toplumunda başlayan bu modernleşme çabaları her alana etki etmeye başlamış, içinde yaşadığımız toplum Batılı değerleri önemsemıştır. Böylece kendi değerlerini kaybetmeye başlayan Türk toplumu birçok alanı yeniden Batılı değerler çerçevesinden şekillendirmiştir. Şekillenen alanlarından biri de mahremiyet olmuştur. Türk toplumunda mahremiyet Batılı toplumlardakine göre farklı olup, İslam inancı çerçevesinde şekillenmiştir. Bundan dolayı da Batılı toplumların mahremiyet değişimi ile Türk toplumunda meydana gelen mahremiyet değişimi aynı doğrultudan ilerlememiştir. Dolayısıyla Türk toplumunda modernite anlayışı bağlamında mahremiyet kavramının içeriğinde zaman zaman farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Bu minvalde, modernite dolayımında mahremiyet kavramında izlenen değişimleri en özgün şekilde irdeleyen sosyolog Nilüfer Göle olmuştur.

Nilüfer Göle, Türk toplumunu açıklarken çağdaşlarının aksine toplumsal aktörleri yani bireyleri ele alan, sosyoloğa aktif katılımcı olarak bakan, mühendisleri toplumu şekillendiren birer aktör olarak gören bir düşünceye sahiptir. Türk toplumunun yaşadığı her döneme göre bir yaşam tarzına sahip olduğunu vurgulamıştır. Türk toplumunda 1980'lerden sonra yeni sosyal hareketlerin ortaya çıktığını ve İslamcılığın da yeni sosyal hareketler içinde yer aldığını öne sürmüştür. Batı dışı bir modernliğin olacağını ama bunun olabilmesi için toplumların kendi kültürlerine uygun modernliği oluşturmaları gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde bu durum Göle'ye göre zayıf tarihselliğe yol açmaktadır. Göle'nin en önemli görüşü ise bu çalışmanın temelini oluşturan modern ve mahrem arasında kurduğu ilişkidir. Gerçektende modern ve mahrem kavramları arasında farklı bir perspektiften kurduğu ilişki, Göle'nin Türk sosyolojine yaptığı büyük katkı olup, bu tezin de temelini oluşturmaktadır. Göle'ye göre

Türk toplumunda meydana gelen modernleşme ile mahrem hayatta farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Türk modernleşmesi Tanzimat dönemi ile başlamıştır. Bu dönemde Batı'da ortaya çıkan yenilikler Osmanlı'ya olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Osmanlı, modernleşme döneminde modernitenin içerdiği her yeniliği uygulamaya çalışmıştır. Bunlardan biri de mahrem alanın geri plana itilmesi olmuştur. Osmanlı modernleşme çabaları için birçok adım atmışsa da yeterli verimi alamamıştır. Çünkü toplum yapısı bu yenilikleri hiçbir zaman tam anlamı ile benimseyememiştir. Cumhuriyet döneminde ise Batı modernitesi örnek alınmaya devam etmiş ve toplumda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Kadın, Cumhuriyet döneminin ana aktörü olarak görülmüş ve birçok hakka sahip olmuştur. Kazanılan bu haklar kadına zaman zaman kolaylık sağlamış zaman zaman ise önüne zorluk çıkarmıştır. Çünkü bu dönemde benimsenen laiklik fikri Türk toplumunun temeline oturmuş ve kadın başta olmak üzere her alan bu fikir üzerinden bir değişim geçirmiştir. Laiklik 1980'lere kadar Türk toplumunun baskın düşüncesi olmuştur. 1980'lerden sonra ise yeni İslami hareketlerin ortaya çıkması, toplum yapısında yeniden değişimler ortaya çıkmıştır. Göle, yeni İslami hareketlerin en büyük özelliğini modern ve mahrem arasında bir melezleşme olarak tanımlamaktadır. Modern ve mahrem hem modern hayattan mahrum kalmamayı hem de mahrem alanı korumayı ifade etmiştir. Göle, tüm bu gelişmelerin temeline kadını koyarak kadın üzerinden modernitenin etkisi ile mahremiyetin dönüşümü ile ilgilenmiştir. Göle kendi düşüncelerinde modern değerler ile mahrem değerleri harmanlamaya çalışmış, iki düşüncenin doğru birlikteliği ile toplumların kendi modernliğine ulaşabileceğini belirtmiştir. Göle, ne modernite için mahremiyetin erimesine ne mahrem olan içinde modern olanın erimesine izin vermiştir. İkisi arasında bir sentez yaparak modern mahrem arasındaki ilişkiye bu çerçeveden bakmıştır. Böylece Türk sosyolojisine nefes aldırıcı bir bakış açısı getirmiştir. Özetle Göle, Tanzimat'tan başlayarak günümüze gelene kadar modernite ve mahremiyet arasındaki değişimi ele alarak topluma ve literatüre modern mahremi birleştirdiği yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Araştırmanın Konusu

Yapılacak olan bu çalışmada Türkiye'de modernleşme birlikte mahremiyet olgusunun nasıl değiştiğine Nilüfer Göle üzerinden değinilecektir. Göle, modernitenin Türkiye'de ilk etkisini göstermeye başladığı dönemden günümüze kadar var olan 'mahremiyet' olgusunda önemli değişiklikler meydana getirdiğini öne sürmüştür. Bu

bağlamda bu tez özellikle, Nilüfer Göle'nin görüşleri çerçevesinde, bir İslam toplumu olması açısından Türkiye'de modernleşmenin arka planı ve bu süreçte genel anlamda yaşanan çatışmalara ve uyum sürecine bakılmaktadır. Özel anlamda ise, yine toplumumuza özgü dinamikler çerçevesinde mahremiyet anlayışında meydana gelen değişimler ve bu minvalde kadının kamusal alana çıkması, örtünme olgusunun yeniden şekillenmesi ile buna bağlı olarak İslami feminizmin ortaya çıkması gibi modernlik ile İslam arasındaki etkileşim alanları bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Yapılacak olan bu çalışmanın amacı Nilüfer Göle'nin görüşleri çerçevesinde, Türkiye'de modernleşmenin başlamasıyla Türk toplumunun mahremiyet algısında bir değişim meydana gelip gelmediğinin açıklanmasıdır. Bu çalışma ile Nilüfer Göle'nin görüşlerindeki modernitenin Türk toplumunun mahrem düşüncesini olumlu ya da olumsuz bir boyutta şekillendirip şekillendirmediğini tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın kullanılan literatür taraması yani konu ile ilgili kaynakların okunmasını ve yorumlanmasını temel almaktadır. Nilüfer Göle üzerinden yapılacak olan çalışmada modernite, mahremiyet ve Nilüfer Göle'nin görüşleri kaynak taramasına dayalı teorik bir zeminde okunacak ve söz konusu alanda ortaya konmuş tartışmalara yer verilerek tezi destekleyen ikincil kaynaklar da taranacaktır.

Araştırmanın Hipotezleri

Nilüfer Göle modern ve mahrem kavramları arasında bir ilişki kurmaktadır. Toplumların ancak bu ikisi arasında bir ilişki kurarak kendi modernliklerini oluşturacağını vurgulamaktadır. Göle, modern ve mahrem kavramları arasında melez bir ilişki kurmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma Nilüfer Göle üzerinden yapılacağından dolayı Nilüfer Göle'nin eserleri, söylemleri, yazıları, görüşleri ve bakış açısı kavramsal olarak çalışmamızın sınırlarını oluşturmaktadır. Özellikle modern ve mahrem arasında kurduğu köprü detaylı olarak incelenmeye çalışılmışsa da ikisi arasındaki ilişki çok genel olduğu için zaman zaman modern ve mahrem arasında kurulan ilişkide çelişkiler ortaya çıkmıştır. Göle'nin

de çalışmalarında bu ikisi arasında kurduğu çözüm odaklı ilişkiye somut olarak sadece örtünme üzerinden bakması çalışmayı bu noktada sınırlı bir hale getirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİNİN ARKA PLANI VE TÜRKİYE'DE Kİ SEYRİ

Yapılan çalışmanın birinci bölümünde modernite ve mahremiyet kavramlarının tarihsel arka planına ve gelişimine değinilecektir. Modernite ve mahremiyetin ne demek olduğu üzerine tartışılıp, tanımlar getirilmeye çalışılacaktır. Modernite geçmişten günümüze tüm toplumları etkilemiş bir olgu olduğundan modernitenin toplumdaki, özellikle de Türk toplumundaki gelişim seyrine dikkat çekilecektir. Mahremiyet kavramı da dönemin şartlarına göre değişim göstermiş bir kavramdır. Yine bu bölümde mahremiyetin de gösterdiği değişimlere odaklanılacaktır. Türkiye’de mahremiyetin ne anlama geldiği ve nasıl değişim gösterdiği de bu bölümün başlıklarından birisi olacaktır.

1. MODERNİTE NEDİR? MODERNİTENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Modern kelimesi, modernite kelimesinin kökünü oluşturmaktadır. Modern, Latince bir kelime olup, Latincedeki “modo” ile aynı anlama gelmektedir. “Hemen şimdi” demektir. Modern kelimesinin ilk kullanımlarına bakıldığında modernus şeklindedir. Modernus, olarak modern kelimesi, ilk defa 5. yüzyılda Hristiyanlığı benimseyen Romalıları, eski Pagan geçmişinden ayırmak için kullanılmıştır (Şimşek, 2016: 3). Modern kelimesi zaman, mekân ve içerikler değişse de her zaman eski olanla yeni olan arasındaki ayrımı göstermek için kullanılmıştır ve her zaman yeni olanı ifade etmiştir. Modern aynı zamanda sadece yeni olana değil ‘an’a da vurgu yapmaktadır. Modern için önemli olan yaşanılan andır. Modern yeninin ya da yakın zamanın eş anlamlısı olarak tanımlanmaktadır (Küçük, 2018: 111). Yenileme ve yenilenme arzusu duyan her toplum ve birey bir şekilde modern olana ulaşmaya çalışmaktadır. Modern olan, bireylere ve toplumlara kendimizi ve toplumumuzu dönüştürme gücü verirken aynı zamanda birey ve toplumların sahip olduğu birçok özelliği ortadan kaldırmakla da tehdit etmektedir. Modern, radikal bir değişimin ardından ortaya çıkarak hem insanı hem de insanın içinde yaşadığı çevreyi yeniden şekillendirmektedir (Küçük, 2018: 112). Yani modern düşüncedeki açıklığı, özgürlüğü, en yeni ve en son olanı ifade etmektedir. Dolayısıyla hem insanı hem de insanın içinde yaşadığı dünyayı etkilemektedir.

Modernite kavramının kökü modern olandır. Modernite, modern düşüncenin harekete geçmiş halidir. Modernite, çağdaşlaşma kavramı ile aynı anlamdadır. Geri

kalmış toplumların her anlamda en gelişmiş seviyeye toplumsal açıdan gelme çabasıdır. Çağın yeniliklerine uymaktır. Az gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelerin özelliklerini kazandırmak ve toplumları her açıdan daha ileri düzeye taşımaktır (Ersoy, 2012: 15). Modernite Avrupa’da ortaya çıkan ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi değişiklikler neticesinde yaşanan köklü değişimleri açıklamak için kullanılmaktadır. Modernite, modern kelimesinin vurguladığı noktaya uygun olarak eski olana karşı çıkmakta ve yeni bir ilişkiler ağı oluşturmaktır (Türköne, 2006: 484).

Modernite, din, felsefe, ahlak, hukuk, gelenek, ekonomi, tarih ve siyasetin eleştirilmesiyle başlamış bir süreçtir. Bu noktada, modernitenin farklı olmasını sağlayan özelliği ise eleştirel olmasıdır. Modernitenin temeline yerleşen evrim, devrim, özgürlük, laiklik, demokrasi, sekülerizm gibi düşünceler modernitenin eleştirel bir yapıya sahip olmasından dolayı ortaya çıkmıştır (Küçük, 2018: 89). Sanayileşme, kentleşme, rasyonalizasyon, bürokratikleşme, sekülerizm, ulus devlet, demokrasi ve laiklik modernitenin temel değerleri olarak belirtilmektedir. Modernite kendisini bu temeller üzerine kurmuş ve siyasi-iktisadi olarak Fransız ve İngiltere’de başlayıp, önce Avrupa’da ve giderek dünya genelinde gerçekleşen Sanayi Devrimleri ile beraber kendisini kurumsal hale getirmiştir. Ortaya çıkan bu kurumsallık bireysel, kültürel, toplumsal, ekonomik, siyasi ve daha birçok alanda etkinliğini göstermiştir. Moderniteyi tek bir açıdan tanımlamanın yanlış olacağını iddia eden Şimşek (2016: 20)’e göre modernite, bir yanıla zihinsel, bir yanıla da ekonomik bir süreçtir.

Modernitenin kökenleri, düşünce olarak Aydınlanma Çağına, siyasal olarak Fransız Devrimine, bilimsel olarak Newton’un başlattığı matematiksel doğa anlayışına ve ekonomik olarak da Sanayi Devrimine dayanmaktadır. Bu dört devrim sonucunda ise modernite düşüncesi tam anlamıyla meydana gelmiştir.

Modernitenin en önemli temellerinden olan siyasal devrim, iktidarın kaynağının Tanrıya değil halka dayandırılması sonucu gerçekleşmiştir. Siyasal devrim ile birlikte devletin tek rasyonel biçimi demokrasi haline gelmiştir. İktidarın kaynağı halk iradesi olarak belirlenmiştir. Devletin geleneksel kurallara uygun olarak belirlenmesi yeterli olmamış, egemen halk ile ilişkisi demokratik rasyonalite temelli kurulmuştur. Bunun sonucunda ise ulus-devletler ortaya çıkmış, Batı da yeni bir siyasal dönem başlamıştır (Küçük, 2018: 116).

Modernitenin ortaya çıkmasına yardımcı olan bir diğer devrim ise bilimsel devrimdir (Şimşek, 2016: 45). Bilimsel devrim, Newton tarafından başlatılmış, evrensel yerçekimi kanununun keşfedilmesi ile yeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Newton, doğanın kendi kendini düzene sokabileceğini savunarak doğayı çözümlmek için matematiksel bir yol olduğunu öne sürmüş ve bilimsel devrimi başlatmıştır (Küçük, 2018: 114). Bu bilimsel devrim, doğa olaylarını neden sonuç ilişkisine bağlayarak, doğadaki değişimleri Tanrı'ya bağlayan düşünceden ayrılmıştır. Bilimsel devrim ile birlikte doğrudan Tanrı tarafından oluşturulduğu düşünülen doğa, kendi yasaları olan ve bu yasalar çerçevesinden kendini ilerleten bir yapıya dönüşmüştür (Küçük, 2018: 114). Bilimsel devrim ile birlikte insan, doğa üzerinde bir güce sahip olmaya başlamış, doğayı kendi ihtiyaç ve beklentilerine göre düzenleyebileceği fikrine ulaşmıştır. Bu fikir de insanın dine olan bakışını değiştirmiş, din sadece bir inanç meselesi haline gelmiştir. Bilimsel devrim ile birlikte doğanın yaratıcısı Tanrı'dır fikri, yerini bilime bırakmıştır (Yaşar, 2011: 19).

Modernitenin en önemli yapı taşlarından biri de Sanayi Devrimidir. Sanayi Devrimi ile birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde aydınlanma ve bilimsel devrim en önemli role sahip olmuştur. Sanayi Devrimi, gelişen bilimsel devrim sonucunda ortaya çıkan teknolojinin kullanılmasıyla teknik ve bilim arasında bir ilişki kurmuştur. Sanayi Devrimi, Avrupa'da ekonomik açıdan en güçlü olanın elinde biriktirdiği sermayeyi, sanayi alanında kullanmak istemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu güçlü sermayenin kaynağı ise coğrafi keşifler zamanında bulunan değerli madenlerin sömürülmeye başlanmasıdır. Madenlerin Avrupa'ya getirilmesi Sanayi Devrimi'nin altyapısını hazırlayan bir süreçtir (Yaşar, 2011: 20). Sanayileşme, sömürge ülkelerden getirilen pamuğun işlenmesinde kullanılacak olan çırçır makinenin icadı ile başlamakta ve işlenen pamuğunun diğer ülkelere ihraç edilmesi ile devam etmektedir. Sanayi devrimi emeğin soyutlanması ile açıklanmaktadır. Aletten makineye geçiş olarak belirtilmiştir. Emek süreci geçmişte olduğu gibi insana değil makineye bağlı hale gelmiştir (Küçük, 2018: 118). Sanayi Devrimi diğer devrimlere hem eşlik etmekte hem de yapılanmalarına yardımcı olmaktadır. Çünkü modernleşmenin aşamaları bu devrim ile gerçekleşmiş, modern kelimesi bu dönemde ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır (Küçük, 2018: 119). Yani coğrafi keşifler sonucunda biriken sermaye, sanayi üretimine aktarılmış ve Sanayi

devrimi gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda ise ortaya çıkan yeni üretim şekilleri yaşam standartlarını değiştirmiştir.

Modernitenin ortaya çıkmasına olanak sağlayan en önemli devrim ise kültürel devrimdir. Kültürel devrim, aydınlanma ile başlamaktadır. Aydınlanma Çağı aklı ön plana çıkartarak toplumsal yaşamın merkezine aklı yerleştirmiş, toplumsal alanda dine küçük bir yer bırakmıştır. Böylece kültürel bir devrim meydana gelmiştir. Kültürel devrim, bilimsel devrim ile ortaya çıkan yeni fiziksel dünya görüşünün içinde güçlü bir şekilde etkisini gösteren bir düşünce hareketidir. Düşüncenin laik bir hal alması ve rasyonel temeller üzerine kurulması asıl amaç olmuştur (Küçük, 2018: 117). Aydınlanma modernitenin entelektüel temellerini oluşturmaktadır. O dönemde var olan kilisenin etkisi aydınlanma ile azalarak, doğanın ve bilimin etkisi artmıştır. İnsanla ilgili gerçeğin evrensel olduğunu öne süren aydınlanma, her şeyin akıl ve bilim ile kavranabileceğini belirtmektedir.

Aydınlanma, 18. yüzyılda ortaya çıkan ve sonuçları ile tüm dünyayı etkisi altına alan, Sanayi Devrimi ile başlayıp, Fransız Devrimi ile son bulan felsefi hareketin adıdır. Aydınlanma düşüncesi her ne kadar kendini 18. yüzyılda göstermiş olsa da temelleri 15. yüzyıl da Rönesans, 16. yüzyılda Reform ve 17. yüzyılda ortaya çıkan Newton'un başlattığı bilimsel devrime dayandırılmıştır. Bu felsefi hareketin temelinde insan düşüncesinin, dinsel dogmatizmin koyduğu sınırları yıkarak, akıl yürütme ve bilim yoluyla hem kendini hem de evreni anlayabileceği fikri vardır. Temelinde akıl olduğu için aydınlanma düşüncesi akıl temelli olarak oluşmuş ve "Akıl Çağı" olarak da adlandırılmıştır (Bağlı, 2011: 130). Akıl çağı, vahiy, gelenek ve otorite temelli olan her şeyi eleştirmiş ve sorgulamıştır. Bu çağda akla sonsuz bir güven duyulmuş ve insanın kendini geliştirmesi, kendini yönetmesi ve kendi ile ilgili karar vermesi için hiçbir dışsal otoriteye gerek olmadığı, insanın kendi aklının kendine yetebileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Yaşar, 2011: 16). Aydınlanmanın amacı, insanlara kötü köleleştirici olduğu düşünülen din, hurafe, mit vb. şeylerin etkisinden kurtararak iyi ve insanı özgür hale getirdiğine inanılan akıl düzenine yönlendirmektir (Bağlı, 2011: 130). İnsanların akıllarını kullanarak düşünmeye başlaması ve bilgilenmesi ile birlikte, toplumlar körü körüne inandıkları inançlardan kurtulmaya başlayacak ve bu da insanların ilerlemesine olanak sağlayacaktır. Böylece insanın içinde yaşadığı toplumun sorunlarına da bir çözüm sunulmuş olacaktır (Yaşar, 2011: 16). Çünkü insanın aklını kullanmaya başlaması, insanın özgürleşmesine ve kendini her anlamda ortaya koymasına yardımcı

olacaktır. Aydınlanma, rasyonel düşünce tarzının geliştirilmesi ile dinin, insanların karanlık yanını vurguladığını ve bundan kurtulunması gerektiğini iddia etmiştir.

18. ve 19. yüzyılda aydınlanma iyiden iyiye kendini göstermiş, aklını ön plana çıkararak bireylerin mutluluğa ulaşabileceğini iddia etmiştir. Aydınlanma Batı’da insanın özgür bir birey olmasına ve geleceğe akıl çerçevesinde bir plan yaparak adım atmasına olanak sağlamıştır. Aslında ortaya çıkan aydınlanma düşüncesinin amacı, “En geniş anlamda ilerlemeci bir düşünce olarak insanları korkudan arındırmak ve efendi konumuna getirmek olmuştur” (Şimşek, 2016: 36). Aydınlanmanın temelinde yer alan düşüncelerden olan ilerlemecilik, modern dönemde akıl ve bilimden güç alarak en iyi ve en yeniye gitmeye olanak sağlamıştır.

Aydınlanmanın asıl kavramlarından ilerleme, tarihi bir tekrar olarak değil, ilerleme süreci olarak ele almaktadır. Aydınlanma, tarihte her dönemin bir önceki dönemin birikimini taşıdığını öne sürmektedir (Tüsiad, 2002: 356). İlerleme düşüncesi, insanlığın gelişimi esnasında belirli bir yol izlediği fikrini desteklemektedir. Aydınlanma, ilerleme odaklı olarak eğitilmiş, akıllı bireyi vurgulamaktadır. Bu eğitilmiş akıllı birey, geleneksel bağlardan koparak bilimi benimseyen, her şeyi akıl yoluyla kavrayan bireydir. Aydınlanma, bilim yardımıyla insanları dinin dogmatizminden kopararak, özgürleşmesini sağlamayı amaçlamış, kaderci anlayıştan uzaklaşıp, akılgemen hale getirmesiyle de bilimsel, teknik ve sanayi devrimine olanak sağlamıştır.

Modern kavramı yeni olana, eski olandan farklılaşmış, ilerlemiş olma özelliği ile vurgu yapmaktadır. İlerleme modernitenin temel yapı taşı niteliğindedir. Modernitenin itici gücü çıkış noktası olma özelliğine sahiptir (Erol, 2016: 51). Yani eski olana sünger çekilerek yeni ve ilerlemiş olanın ön plana çıkmasıdır. Modernite geleneksel olandan tüm yönleriyle makro boyutta bir dönüşüm projesidir. Bu dönüşüm projesi özellikle Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile şekillenmiştir. Birbirini izleyen bu iki olay iktisadi ve siyasi açıdan modernitenin çerçevesini belirleyerek moderniteye bir istikamet vermeye çalışmışlardır. Bu çabanın temelinde ise rasyonalite, yani akıl ideası temelli bir ilerleme fikri oturtmuşlardır (Erol, 2016: 51). Modernitenin dayanak noktası hiç şüphesiz akıl ideasıdır. Akıl ideasından hareketle ilerleme ve özgür olma fikri modernitenin yapı taşları arasına girmiştir. Modernitenin özgürlük fikriyle birey cemaatten koparak cemiyete dönmeye başlamış, ekonomik olarak özgürleşmek istemiştir ve bu yönde adımlar atmıştır (Erol, 2016: 53).

Modernlik sadece değişim odaklı bir hareket değildir. Aksine modernlik, akılcı, bilimsel, ekonomik, teknolojik ve siyasi bir değişimdir. Modernlik geleneksel hayattaki Tanrı fikrinin yerine, akılı ve bilimi koyarak bir değişim yaratmayı amaçlamaktadır. Modernlik, Tanrı'nın yüceliğini geri plana atarak, ön plana akıl sahibi insanı çıkarmaktadır. Modernlik, insanın kendisinin farkına vardığı ve kendine kutsallık yüklemeye başladığı dönemdir. Geleneksel hayatta inançları için savaşıyan insanlar modernite ile birlikte akıl çerçevesinde hayatlarını şekillendiren bir hal almışlardır (Şimşek, 2016: 24).

Modernite, her şeyden önce toplumsal farklılaşmayı hedef alarak kendine bir karakter oluşturmaktadır. Geleneksel dünyadan modern dünyaya geçiş, farklılaşma ve farklı alanlardaki uzmanlaşma ile açıklanmaktadır. Sekülerleşme, bireycilik, rasyonalite ve bilim ise bu noktada devreye giren modernliğin temel kavramlarıdır. Modernliği meydana getiren temel faktörlerden biri olan rasyonalite, modernite ile birlikte akıl yoluyla düşünmeyi desteklerken, duyguların işin için girmesine karşı çıkmaktadır. Yani düşünürken duygulardan arındırılmış bir mantığı devreye sokmaktadır. Akılı ön plana çıkartırken, büyü, doğüstü güçlerin ve dinle ilgili olan diğer düşüncelerin toplumda, kültürel olarak önemini yitirmeye başladığını belirtmektedir. Toplumsal yaşamın modernite ile birlikte giderek rasyonel hale gelmesi, seküler bir yapı meydana getirmiş, dinlerin gücünün dolaylı ya da dolaysız bir şekilde etkisinin azalmasına yol açmıştır (Kirman, 2005: 22).

Modernite insana akıllı bir varlık olduğu, seçimlerin de özgür olduğu ve insanın kendi yaşamını kendi akılı ile belirleyebileceği mesajını vermektedir. Modern insanın en önemli özelliği de bu akılı kullanmaya başlamasıdır. Bu akıl çerçevesinde hayatını şekillendirmesi, bireye birey olma özelliğini sunmasıdır. Hatta aydınlanmanın parolası şudur: Sapare aude! Kendi aklını kullanma cesaretini göster (Bağlı, 2011: 131). Aklını kullanmaya başlayan modern insan, dinsel alandan yavaş yavaş kopmaya başlamış ve dinin ahlak kuralları, yerini seküler hukuk kurallarına bırakmıştır. Modernite de ortaya çıkan akıl, saflığını yitirerek araçsal bir hal almıştır. Bu açıdan da amaca giden en kısa yolunu ifade etmiştir. Akıl denilen faktör, modern çağın en kutsal kavramı olma özelliğine sahip olmuştur. Modern çağın ortaya çıkardığı akıl tözsel bir akıl değil, tarihsel bir akıl olma özelliğine sahiptir. Yani modernitenin akılı birikimsel bir akıldır ve birey ile sıkı bir ilişki içindedir. Birey dışında hiçbir güç tanımamakta ve bireyi aşan (dini açıklamalar gibi) bütün açıklamaları yok saymaktadır (Bağlı, 2011: 138-139).

Bireycilik ve özelleşme de modernitenin ortaya çıkardığı önemli kavramlardandır. Özelleşme, modernite ile beraber insanları toplumsal alandan çekerek kendi özel alanlarına yönelmektedir. Özelleşme ve bireycilik durumu, beraberinde dinin özelleşmesini ve bireysel hale gelmesine de yol açmıştır. Yani geleneksel toplumlarda toplumsal hayatta var olan ve yaşanan din, modernite ile bireylerin kendi özel hayatlarına çekilerek, din konusunda bireylere özgürlük tanınmıştır (Kirman, 2005: 22).

Modernite başta toplumları ardından da toplum nezdinde bireyleri etkilemiş bir süreçtir. Bunun sebebi ise geleneksel dönemlerde bireyin varlığından söz edilmemiş olmasıdır. Bireyin ortaya çıkması modernitenin ayırt edici özelliklerinden olmuştur (Giddens, 2019: 107). Bireyler ve toplumlar modernite ile birlikte geleneksel yaşamın öne çıkardığı değerlerden vazgeçmeye başlamıştır. Birey ve toplum modern toplumla birlikte, geleneksel ahlaklarını bir kenara bırakarak, modern toplumun kendi başına oluşturduğu kuralları benimsemişlerdir. Modernite ile ortaya çıkan birey, gelenekselden koparak modern alana yönelik seçimler yapmaya başlamıştır. Bu noktada ise modernite bireye çok kısıtlı bir yardımda bulunmuş, kendi aklını kullanarak seçimler yapması gerektiğini belirtmiştir (Giddens, 2019: 114). Modern insan, akıl temellidir ve gelenek ile manevi değerlere uzak bir anlayışa sahiptir. Modern insan, geleneksel toplumlarda sahip olduğu toplumsal dayanışmasını, dini düşüncesini ve mahremiyetini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır (Ersoy, 2012: 22). Yani modern toplum, toplumu ön plana çıkarmaktan vazgeçerek bireyi yüceltmiş, modern hayata ancak kendi benliklerinin farkına varan, modernitenin getirilerini uygulayan ve geleneksel hayattan koparak modern hayata yönelenlerin ulaşabileceğini savunmuştur.

Geleneksel toplumlarda var olan, insanları bir arada tutan en büyük değer dindir. Din, geleneksel toplumlarda toplumu şekillendiren, toplumun devamlılığını sağlayan, toplumdaki sorunları çözen en önemli faktördür. Bireyler kendi davranışlarını dine göre şekillendirerek yaşamlarını bu çerçeveden sürdürmektedirler. Modernite geleneksel toplumda var olan, en başta da din olmak üzere birçok değeri yıkmış ve bireylere kendi değerlerini aşlamayı amaçlamıştır. Modernite, dini geri plana iten, akıl ön plana çıkartan, toplumu değil bireyi yücelten, toplumu anlamada dine değil bilime önem veren, nesnel bilimi ön plana çıkartan, evrensel hukuk ve ahlak geliştiren, insanı din gibi onu bağlayan zincirlerden kurtararak özgürleştiren, bireylerin hem kendi yaşamını hem de toplumsal yaşamlarını akıl ve bilim çerçevesinden yeniden kuran bir projedir.

İnsanın akli sayesinde “iyiyi”, “doğruyu” ve “gerçeği” bulabileceğini belirten, akıl dışında bireyi şekillendirecek hiçbir dışsal otoriteyi kabul etmeyen bir düşünce biçimidir. Modern toplumlar, rasyonel yönetimler ortaya çıkarmışlardır. Bu yapılar bilim ve akılcı teknikler konusunda eğitim görmüş ve bu çerçeveden eylemlerde bulunmuşlardır. Böylece artan bilimselliğin yanında dinin etkisi günden güne azalmıştır (Kirman ve Çapçioğlu, 2015: 60).

Bilimsel, siyasal ve ekonomik gelişmelerle değişen dünya algısı, bir diğer ifade ile modernite ilk olarak insanı daha sonra ise insanın dünyaya bakışını değiştirmiştir. Aklını kullanmaya başlayan insan, doğa üzerinde bir egemenlik kurmaya başlamıştır. Tanrı'nın ihtişamını gösteren doğa modernite ile birlikte insanın eline geçerek insan doğanın efendisi haline gelmiştir. Tanrı, kadercilik, dini bilgi, Tanrısal doğru vb. gibi anlayışlar modernite ile birlikte yerini bilim, pozitivizm, rasyonalite ve sekülerizmin hâkim olduğu anlayışa bırakmıştır (Yaşar, 2011: 24). Modernleşme, dinin toplumsal, ekonomik ve politik değişimleri ortaya çıkardığı bir durum değil, dinin kendisi, reform, bireyciliğin yükselişi ve parçalanma arasındaki bağların bir adım gerisinde ortaya çıkan bir değişim hareketidir (Kirman ve Çapçioğlu, 2015: 29).

Modern dünya ile birlikte din geleneksel önemi kaybetmiş, erozyona uğramış ve insanlar yeni anlam arayışları içerisine girmiştir (Ekinci, 2018: 332). Din ve gelenek her zaman birbiri ile yakından ilişki içinde olmuştur. Modernlik, yeni olana vurgu yaparak gelenekten bir kopuşa ve yeni olana geçişe olanak sağlamıştır (Bağlı, 2011: 137). Bu kopuş da beraberinde dinsel söylemde bir anlam kaybına yol açmıştır. Geleneksel dönemde dinlerin sahip olduğu konum, modernlik ile beraber bir değişim geçirmiş, toplumdaki dinsel olgular geleneksel yaşamdaki aktif rollerini modernlik ile birlikte kaybederek pasif bir şekilde var olagelmışlerdir (Perşembe, 2003: 163).

Modernite ile birlikte hem toplumun hem de bireyin zihninde din olgusu gerilemeye başlamıştır. Çünkü modernite toplumsal ve gündelik sorunlara ilişkin dinden farklı olarak akli temel alan bir çözüm önerisi sunmuştur. Yani modernite sonucu ortaya çıkan geniş kültürel ve yapısal faktörler devamlı bir şekilde dini yıkıma götürmüş ve seküler karşıtı kutsalın etkisi günden güne azalmıştır (Kirman ve Çapçioğlu, 2015: 45). Böylece din diğer kurumlar üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır.

Modernite ile başlayan ve sonrasında devam eden süreçte insan, bağlı olduğu dini düşüncelerden koparak aklını kullanan birey haline gelmiştir. Dinsel paradigma

yavaş yavaş yıkılmış ve yerini aklın hakim olduğu yeni bir paradigmaya bırakmıştır. Toplum sadece bilime, bilgiye ya da akla dayandırılmaya çalışılmıştır. İnsan özgürleşmeye ve yüceltmeye başlamıştır. Moderniteden önce siyasal, toplumsal, kültürel ve bilimsel düzenin kaynağı Tanrıyken, modernite Tanrı merkezli bu düzenlere özgürlüklerini vererek bireyi ön plana çıkartmıştır (Yaşar, 2011: 25). Yani modern dönemde din giderek varlık alanı ve etkinliği daralan bir olgu olmaya başlamış, sekülerleşmiş bir yapıya sahip, dini algılara tamamen zıt bir insan figürü ortaya çıkarmıştır. Dini olgular, bireysel alana çekilmiş, geleneksel toplumdan farklı seküler bir imaj ortaya çıkmıştır. Modernitenin ortaya çıkardığı seküler din ise insanın aklını merkeze alan kutsalın geri plana itildiği dindir. Sekülerleşme modern düşüncenin temel yapı taşıdır. Çünkü sekülerizm bireyleri şekillendiren en önemli faktör olan dini geri plana atarak insan aklını ön plana çıkarmaktadır. Sekülerleşme ya da dünyevileşme aklileşen dünya da dinsel ruhun kaybolduğunu belirtmektedir (Perşembe, 2003: 161). Sekülerleşme, dini bilincin faaliyetlerin ve kurumların toplumsal önemi kaybettiği bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Sekülerleşme, dinin toplumsal işlevini doğaüstü faktörlerden alarak rasyonelleşmeye bağlama sürecidir (Küçükcan, 2005: 112). Sekülerleşme, kurumsal dinin dini otoritelerinin diğer alt sistemler üzerindeki etkisini kaybetmesidir. Her şeyi kapsayan aşkın dinin modern toplumlarda diğer kurumlar üzerindeki makro etkisinin mikro boyuta dönüşmesidir (Kirman ve Çapçioğlu, 2015: 59). Sekülerleşme, ekonomik ve kültürel modernleşmenin yükselişinin kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir. Modern bilim geleneksel inançları akla daha az yakın hale getirerek dinin tekelini kırmış, bireyci bir toplum ortaya çıkarmıştır (Ekinci, 2018: 326). Tanrı fikrini daha az gerekli kılarak, akıl dışı bir kalıba büründürmüştür. Sekülerleşme paradigmasının merkezinde rasyonelleşme, bireycilik, farklılaşma ve bu dünyaya ait olma şeklinde düşünceler olmuştur. Sekülerleşme, seküler inanç ve uygulamalara sahip bireylerin sayısındaki artış ile dinin etkinliğinin azalmasını, din ve devlet işlerinin ayrılmasını, dini kurumların ve geleneğin seküler düzenlenmesini ifade etmiştir (Kirman ve Çapçioğlu, 2015: 344).

Modernite, toplumun temelini Tanrı'yı değil bilimi koymakta, toplumu şekillendiren din algısını yıkmakta ve dine ancak insanların özel yaşamlarında yer bırakmaktadır. Yani modernite insanı yeniden keşfeden dini değil, akli merkeze alan bir düşünce biçimidir. Modernite geleneksel toplumun ortaya çıkardığı başta din olmak üzere her şeyden bir kopuş, bir rasyonelleşme ve sekülerleşmedir (Perşembe, 2003:

162). Modernite akılcılığa temel bir rol yüklemekte ve rasyonel bir toplum meydana getirmeye çalışmaktadır. Modernite rasyonel düşünceye sıkı sıkıya bağlıdır. Modernite ne kadar rasyonel düşünceye bağlı bir haldeyse bir o kadar da sekülerleşmeye de bağlıdır. Modernlik rasyonel ve sekülerleşmenin yanında ilerlemeyi de temel alan bir olgu olma özelliğine sahiptir (Perşembe, 2003: 163).

Sonuç olarak modernitenin temelini oluşturan dört büyük devrimin en sonunda ulaşacağı nokta akılcılığın ortaya çıkardığı, bireyin ön plana çıktığı dinin gerileyerek seküler bir yapıya büründüğü toplum yapısıdır. Yani modernliğin ortaya çıkardığı rasyonelleşme, bireycilik, özelleşme ve daha birçok kavram en sonunda sekülerleşmeye ulaşmaktadır. Modernite dini, kendi önünde bir engel olarak görmüş ve her alanda dinin üzerine çıkmaya çalışmıştır.

Toplumlarda her zaman bir cennete ulaşma amacı olmuştur. Fakat oluşturulması istenen bu cennet dinin ortaya çıkardığı bir cennet değil, ideal bir toplum düzenidir. Modern dönemde bu ideal toplum düzeninin temelinde akla ve bilime yer verilmiş, din ideal toplumun önündeki bir engel olarak göze çarpmıştır (Bağlı, 2011: 133).

1.1. TÜRKİYE’DE MODERNLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Türkiye’de modernleşmenin gelişimine sadece Türkiye Cumhuriyeti üzerinden bakmak yanlış bir adım olacaktır. Modernleşmenin Türkiye’deki seyri Osmanlı İmparatorluğu ile başlamakta ve Türkiye Cumhuriyeti ile devam etmektedir. Bu sebepten Türkiye’de modernleşmeyi incelerken ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun attığı adımlardan başlamak gerekmektedir.

Osmanlı kurulduğu andan itibaren sürekli yükselişte olmuş, topraklarına her dönemde toprak katmış bir ülkedir. İlk başlarda her anlamda diğer ülkeler tarafından örnek alınan bir yapısı, bir gelişmişliği olmuştur (Berkes, 2019: 42). “Osmanlı İmparatorluğu kuruluş döneminden başlayarak yükselme hatta duraklama dönemine kadar dünyadaki en büyük imparatorluklar arasında yer almış, kendi uygarlıklarını tüm uygarlıkların üzerine koymuştur” (Mardin, 1991: 12). Özellikle 15. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyılın ortalarına kadar coğrafi anlamda en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Sadece bununla da yeterli kalmamış izlediği politikalar ile en gelişmiş uygarlıklar arasına girmiştir. Bu gelişmişliğiyle Osmanlı, 16. yüzyılda modernleşme için mükemmel bir potansiyele sahip olmuştur. Fakat coğrafi, dini ve mesleki parçalara ayrılmış olması, sosyopolitik yapısını ile ilgili problemlerin olması, ekonomik

kaynakların üzerinde kurulan sıkı denetimin ciddi sorunlara yol açması ve merkezi yönetimde bulunan memurların ayrı bir sınıfa dönüşmesi gibi problemler modernleşmeye engel olmuştur (Karpat, 2019b: 42). Bu sebeplere bağlı olarak Osmanlı da 16. yüzyılda krizler yaşanmaya başlamış ve Osmanlı Devleti sağlıklı bir şekilde gelişme gösterememiştir. Özellikle krizlerin nasıl çözüleceği konusu Osmanlı Devletini zora sokmuştur. Yaşanan krizleri çözmek isteyen Osmanlı, belli bir noktadan sonra yüzünü tam anlamı ile Batı'ya dönmüştür. Batı'nın sorunları çözmesi Osmanlı'nın dikkatini çekmiş ve Osmanlı Batı'nın izlediği politikaları izleyerek modernleşme yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Osmanlı Batı'da ortaya çıkan modernleşmeyi fark ederek, kendi sorunlarına bir çözüm olarak benimsemiştir. Osmanlı Devleti modernleşme yolunda ilk adımı attığında, Batı medeniyetinin işe yarar yanları olduğunu ve bu yanların Osmanlı'yı yıkımdan kurtaracağını öne sürmüştür. Bu yönde ise toplum yapısını bozacak yeniliklerden değil, daha ziyade askeri alandaki yeniliklerden etkilenmişlerdir (Lewis, 2018: 59). Osmanlı Devleti 18. yüzyılda Batı ile olan etkileşimini arttırarak bilinçli bir şekilde adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımlar özellikle askeri alanda atılmış, askeri alanda çeşitli okullar açılmıştır. “Askeri alanda yapılan yeniliklerin dışında Batı'dan matbaanın alınması ise Osmanlı'da modernleşme adına yapılan en önemli toplumsal yenilik olmuştur” (Lewis, 2018: 71). Modernleşme çabaları askeri alanda başlamış olsa da beraberinde büyük reformlar getirmiştir. Böylece Osmanlı da III. Selim'den başlayarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek, Cumhuriyet'ten sonra da farklı bir boyut kazanacak reformlar dönemi başlamıştır (Karpat, 2019b: 20).

Osmanlı İmparatorluğu'nda tahta gelmesi ile Batı'yı takip eden ve modern anlamda yeniliklerin ilk adımını atan III. Selim olmuştur. III. Selim, “Nizam-ı Cedit” (yeni düzen) denilen ıslahat programını tahta geçer geçmez başlatmıştır (Zürcher, 2019: 37). Yeni düzen anlamında yapılan ilk ıslahatlar hiç şüphesiz askeri alanda başlamıştır. Çünkü Batı devletlerinin muazzam modern ordusu Osmanlı'nın dikkatini çekmiş ve eski gücüne kavuşmak isteyen devlet, askeri anlamda bir yeniliğe girişmiştir. “III. Selim Osmanlı'yı modern bir hale getirebilmek için özellikle Fransız Devrimi'nin ardından geliştiğini düşündüğü Fransa'dan yardım istemiştir” (Lewis, 2018: 80). Eğitim anlamında, modern bir tıp ve sağlık örgütü kurulmuş, deniz kuvvetlerinin mühendislik okulu modernleştirilmiş, kara ordusu içinde yeni bir mühendislik okulu açılmıştır.

Ancak yeni ordu için maddi kaynak bulmada iktidar yetersiz kalmıştır. (Zürcher, 2019: 38).

III. Selim'in iktidara gelmesi ile yapılan reformlar, küçümsemeyecek kadar çok olmuştur. Ancak yapılan bu reformlar sadece militer alanda kısıtlı kalmıştır. Kurulacak orduya Avrupa'dan subaylar getirilmiş, dışarıdan yeni silahlar alınmış, askeri anlamda yeni kışlalar kurulmuştur (Berkes, 2019: 96). Bu yeniliklerin ardında ise Osmanlı kendi elindeki imkanlarla "Nizam-ı Cedit" ordusunu kurmuştur. Nizam-ı Cedit adında kurulan modern ordu ile Osmanlı'nın merkezi yönetiminin korunması ve her alanın denetlenmesi amaçlanmıştır. "Kurulan bu ordu en başından beri modern bir görünüm arz ederek geleneksel birliklerden ayrılmıştır" (Karpat, 2019b: 85). Bu yeni ordunun en büyük eksiği ekonomik anlamda olmuştur. III. Selim, ordunun ekonomik anlamdaki ihtiyacını gidermek için ise "İrad-ı Cedit" örgütünü kurarak tımar sistemindeki gelirleri toplamıştır (Berkes, 2019: 98).

III. Selim, devletin büyük problemlerle boğuştuğunu öne sürmüş, bu problemlerin çözümü için ise yeniliğe mahkûm olduğunu vurgulamıştır. Askeri alanda yapılacak yeniliklerin sorunları çözeceğini düşünmüş ve bu çerçevede adımlar atmıştır. "III. Selim asıl sorunun sivil düzende olduğunu gözden kaçırmıştır" (Berkes, 2019: 133). Bu sebepten dolayı da ıslahatların başlatıcısı olarak görülse de toplumsal alanda bir yeniliğe imza atamamıştır.

III. Selim Batı da ortaya çıkan bazı yeni gelişmeleri kendi ülkesine uygulamayı amaç edinmiş ama bu süreçte Osmanlı'nın değerlerini dikkate almadığı gerekçesi ile birçok düşman kazanmıştır. Çünkü ortaya çıkan bu modernleşme çabaları bir huzursuzluk yaratmıştır. Osmanlı halkı III. Selim'in yeniliklerinde bir yarar görmemiş, hatta gelirlerini azalttığını düşünmüş ve Osmanlı'ya zarar verdiği gerekçesi ile tahtan indirilerek, kurulan yeni ordu dağıtılmıştır (Zürcher, 2019: 40). Böylece Osmanlı'nın ilk modernleşme çabaları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

III. Selim'den sonra tahta çıkan II. Mahmut zamanında önemli toprak kayıpları başlamış ve bu durumu büyük sorun olarak gören hükümdar bir çözüm aramıştır. Yenilik yanlısı olan II. Mahmut, modern bir ordunun kurulması ile merkezi devleti güçlendirmeyi amaç edinmiştir (Zürcher, 2019: 56). II. Mahmut, reformların sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için tek iktidar kaynağının padişah olması gerektiğini öne sürerek Osmanlı'da bir merkezileşmeye gitmiştir. Merkezi idarenin yetkilerini genişleterek,

gücü elinde tutan mekanizmayı daha da güçlendirmiştir (Lewis, 2018: 125). II. Mahmut kendi döneminde mutlakiyetçi aydın monarşi temelli bir rejim kurmuştur. “Reformculuk aşamasında Osmanlı’ya en uygun rejimin bu olduğunu belirtmiştir” (Berkes, 2019: 171). Yeni idari ve adli düzenlemeler ortaya koymuş, ülkeyi kontrol etmek ve devlet gelirlerini toplamak için sadece modern bir ordunun yeterli olmayacağını etkin bir bürokrasinin de olması gerektiğini öne sürerek bu yönde adımlar atmıştır (Zürcher, 2019: 59). II. Mahmut zamanında modernleşme çabaları sadece ordu ile sınırlı kalmamış, eğitim, sağlık, tarım ve diğer alanlarda başlamıştır (Karpat, 2019b: 91).

II. Mahmut döneminde eski ile bağları kopartmak için yeniçeri ocağı kaldırılmıştır (Lewis, 2018: 111). Padişah ne kadar yenilik yanlısı olsa da, Nizam-ı Cedit’e dönmeye cesaret edememiş bunun yerine “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adında yeni ve modern değerlere dayalı bir ordu kurmaya çalışmıştır. Bu ordu, askerlik hizmeti yükümlülüğü ile halktan derlenecek erlerden oluşturulmak istenmiştir (Berkes, 2019: 190).

II. Mahmut modern bir hale gelmek için her anlamda Osmanlı’yı geliştirmek istemiş ve bu anlamda en büyük adımları da eğitim alanında atmıştır. Daha önceden var olan Deniz Mühendislik Okulu ve Kara Mühendislik Okulunu yeniden hayata döndürmüştür. Yurt dışına öğrenci göndermiş ve buradaki öğrencilerin eğitimlerini aldıktan sonra Osmanlı’ya dönerek modernleşme anlamında yardımcı olabileceklerini öngörmüştür (Lewis, 2018: 117). Modern anlamda resmi bir eğitim sağlamayı amaçlamıştır. Modern tıp, biyoloji, fizik gibi alanlarda pozitivist bir zihniyetle eğitim vermesini amaçladığı eğitim kurumları kurmuştur. Ordunun ihtiyaç duyacağı doktor ihtiyacını karşılamak için Tıbbiye açılmıştır. Bu okul belli bir ölçüde “laik eğitim veren ilk okullardan biri olma özelliğine sahiptir” (Lewis, 2018: 118). Tıbbiyedeki eğitimin yerli ve Avrupalı hocaların birleştirilmesi ile verilmesi gerektiğini öne sürerek tıp okullarında din ayırt etmeksizin herkese eğitim hakkı tanımıştır (Berkes, 2019: 187). Ardından askeri anlamda bir müzik ve bir harp okulu da kurulmuştur (Zürcher, 2019: 61). Yine bu dönemde birçok Osmanlı devlet adamının meslek yaşamına başladığı “Tercüme Odası” kurulmuştur (Zürcher, 2019: 62). Özellikle sonraki zamanlara miras kalacak “maarif”, “fen”, “nafia” gibi terimler bu dönemde ortaya çıkmıştır. Daha önceleri eğitimin ana faktörü “ilim” yerini “bilim” ile değiştirmiştir. Batı teknikleri ile

yapılan eğitim, şeriat ve dini bilginin önüne geçmiştir. Askeri alana fayda sağlamak için başlayan bu eğitim daha sonra birçok alanda kendini göstermiştir. (Berkes, 2019: 179).

II. Mahmut, çağdaşlaşma yolunda en büyük adımlardan birini de giyim, kuşam, dış görünüş, yaşayış, tutum ve davranış gibi alanlarda atmaya çalışmıştır. Türk insanın Avrupa insanına görünüş olarak benzeme çabası II. Mahmut ile başlamış, Atatürk ile son bulmuştur. “Tıbbiyenin açılış konuşmasında II. Mahmut Batı’nın örnek alınmaya başladığını açıkça dile getirmiş ve askeri alandan sivil alana kadar her alanda Batılı bir değişimin mesajını vermiştir” (Berkes, 2019: 195). İlk olarak askeri alanda başlayan bu değişimde askerin kıyafetleri değişmiş, eski görkemli kıyafetler yerlerini Batı tarzı orduların kıyafetlerine benzer kıyafetlere bırakmıştır (Lewis, 2018: 139).

Saraylıların hayatında değişiklikler yapan, sakalını kısaltarak halkın içine giren, buharlı gemilere binen, yabancı dil öğrenmeye çalışan, seyahat eden bir padişah olan II. Mahmut, modern anlamda halka örnek olmayı amaçlamış, böylece Osmanlı’nın modern bir hale bürünebileceğini düşünmüştür (Berkes, 2019: 173).

Sağlık alanındaki yeniliklerde II. Mahmut döneminde başlamıştır. Bulaşıcı hastalıklara karşı koruma eyleminde bulunma düşüncesi ilk defa bu dönemde ortaya çıkmıştır (Karpat, 2019a: 43). İlk karantina uygulamasının koleraya karşı bu dönemde yapılması, bunulan çiçek aşısının kullanımı ve Sağlık İşleri Meclisi’nin açılması sağlık alanındaki yeniliklerdendir (Berkes, 2019: 188-189).

II. Mahmut’un yaptığı yeniliklerden bir diğeri de Osmanlı’daki ilk nüfus sayımını ve arazi ölçümünü gerçekleştirmesi olmuştur. Nüfus sayımında silah altına alınabilecekler sayıldığı için sadece erkekler sayılmış olsa da modern anlamda bir yenilik yapılmıştır. Aynı zamanda arazi ölçümü ile de var olan toprakları kayıt altına almak amaçlanmış ve vergilendirmenin bu çerçeveden yapılması gerektiği öne sürülmüştür (Lewis, 2018: 126-127).

Haberleşme anlamında da yenilikler yapan padişah ilk resmi gazetenin çıkmasına olanak sağlamıştır. II. Mahmut, bu dönemde ortaya çıkan diğer gazete ve dergileri de desteklemiştir. II. Mahmut döneminde yeni yollar yapılmaya başlanmış, Avrupa ile gidiş gelişler kolaylaştırılmış, telgraf getirilmiş, demiryolu ağları genişletilmiştir (Lewis, 2018: 134).

II. Mahmut dönemi, imparatorluğu yeni bir noktaya taşıyan modern reformlar sürecinin başladığı dönem olmuştur. Fakat bu dönemde eğitilmiş eleman eksikliği,

halkın bu reformları benimseyememesi ve bu reformların sadece belli kesimi etkilemesi, her ne kadar modern olana ilgi duyulsa da vazgeçilemeyen geleneksel değerlerin olması, bu geleneklerin kaldırılmadan yenilerin ortaya çıkması ile kafa karışıklığına sebep olması ve ekonomik açıdan istenileni karşılayamaması bu reformların gelişmesinde ki en büyük engeller olmuştur (Zürcher, 2019: 63). “II. Mahmut’un dönemi modernleşme anlamında büyük başarılar değil büyük başlangıçlar dönemi olarak tanımlanmaktadır” (Berkes, 2019: 203).

II. Mahmut’un ardından tüm bu engellere rağmen bir duraklama olmamış ve modernleşme çabaları devam etmiştir. Merkezileşme ve modernleşmeye yönelik yenilikler Tanzimat Dönemi ile hızını arttırmıştır. Tanzimat dönemi ile beraber modernleşme çabaları resmi hale gelmiştir. Tanzimat dönemindeki temel felsefe, Avrupa’nın üstünlüğünün kabul edilmesi ve bu yönde adımlar atılması olmuştur (Karpas, 2019a: 49). Bu dönemde dört temel reform gündeme gelmiştir. Bunlar, halkın can, namus ve malının güvence altına alınması, muntazam ve yeni bir vergilendirme sistemi, zorunlu askerlik sistemi ve Osmanlıda yaşayan herkese eşitlik hakkı (Zürcher, 2019: 70). “Tanzimat döneminde meydana gelmesi istenen bu reformların kaynağı imparatorluğu kurtarmanın tek yolunun Avrupalı tarzda reformları başlatmak olduğuna dair inancın sonuçlarıdır” (Zürcher, 2019: 76). Ordu Tanzimat döneminde genişletilmiş ve “Nizamiye” adını almıştır. Zırhlı savaş gemilerine sahip modern bir donanma yine bu dönemde kurulmuş ve Avrupa’nın en büyük üçüncü donanması haline gelmiştir (Zürcher, 2019: 77). Yine bu dönemde birçok bakanlık ve idare heyetleri kurulmuş, daha etkin bir vergilendirme sistemi ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca adli sistemde de birçok değişiklik meydana gelmiş, şeriat hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmamış ama aile hukuku ile sınırlandırılarak Avrupalı bir tarzda düzenlenmiştir. Tanzimat döneminde laik yasalar getirilmeye çalışılmış, laik eğitime geçilmiş, İslamiyet’i terk edenlere şeriatın uyguladığı ölüm cezası kaldırılmış, yabancılara toprak alabilme hakkı verilmiş ve laik mahkemeler kurulmuştur (Zürcher, 2019: 82).

Tanzimat Fermanı ile birlikte hükümdar kendi yetkisinin kısıtlanmasını kabul etmiş, can, mal ve namus korunurluğunu iradesinin dışında kanunlara bırakmış, hükümet yönetimi kendi iradesine değil, temel ilkelerle yapılacak kanunlara göre olması gerektiğini bildirmiştir (Lewis, 2018: 149-150). Bu kanunlar neticesinde ülke yeniden düzenlenmiş, yeniden düzenlenme şeriate uygun olarak yapılmış, herkese eşit olma

hakkı verilmiş, hükümdara karşı eylemde bulunulmayacağına söz verilmiş ve hükümdar ile ilgili kanunların dokunulmazlığı sağlanmaya çalışılmıştır (Berkes, 2019: 214).

Tanzimat döneminde en büyük değişikliklerden biri de eğitim alanında olmuştur. Tanzimat döneminde eğitim alanında büyük adımlar atılmıştır. Bu süreçte laik eğitim amaçlanmış, bu çerçevede hareket edilmiştir. Mekteb-i Mülkiye kurulmuş, üniversite kurma yolunda önemli bir gelişim olmuştur. Rüştîye adıyla laik okullar kurulmuş ve bu rüştîyeler modern eğitim vererek hem orduya hem de devlet dairelerine eleman yetiştirmişlerdir. Maarif Nizamnamesi yayınlanmış ve eğitim üç aşamalı hale getirilmiştir. Köy ve kasabalarda okulun ilk aşaması rüştîyeler açılmış, her kente sivil veya idadi liseler ve sultaniyeler kurulmuştur. Kızlar içinde ayrı eğitim kuruluşları açılması için ilk adımlar bu dönemde atılmıştır. Tanzimat döneminde Galatasaray ve Darüşşafaka kurulmuştur (Zürcher, 2019: 82-83).

Ortaöğretim okulları bu dönemde Osmanlı toplumunda yerleşmeye başlamış, kızlarda ortaöğretim kurumlarında yer yer görünürlük kazanmıştır. İlk öğretmen okulu (Darü'l Muallimi) ve kız öğretmen yetiştirme okulları (Daru'l Muallimat) da yine bu dönemde kurulmuştur (Berkes, 2019: 230). Bu okullarda derslere fen dersleri konmuş, ağır din eğitiminden gelen öğrencilerin dini eğitimi hafifletilmiştir. Yine bu dönemde okuryazarlığı arttırmak için orta yaşlılara da olanaklar sağlanmış, kadınlar ilk defa bu dönemde ortaöğretimde dersler almaya başlamışlardır. Kızlar için ev işlerini öğreten sanat okulları ve rüştîyelerde ilk defa bu dönemde açılmıştır. Kadınlar aldıkları eğitimler sayesinde meslek sahibi olmaya başlamış, ilk kadın öğretmen tayini bu dönemde yapılmıştır. Kadınlar okul yönetimi işlerinde kendilerine yer bulmaya başlamış, daha sonraki süreçte de devam etmiştir (Berkes, 2019: 231).

Mardin'e (1991: 15) göre “ Tanzimat döneminde II. Mahmut ile başlayan kültürel alandaki Batılı tarzda yaşam devam etmiş, giyim, ev eşyası, paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler “Avrupalı” tarzda karşımıza çıkmaya başlamıştır” Tanzimat Dönemi'nden önce yapılan modernleşme hamleleri daha yüzeysel ve daha maddi odaklı kalmıştır. Tanzimat ile birlikte devletin temel politikası modernleşme haline gelmiş ve daha geniş çaplı, kültürel ve entelektüel değişimler bu dönemden sonra başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat dönemi ile beraber her anlamda bir yenilik içine girmiştir ve birçok yeni adım atmıştır. Ekonomik anlamda ise beklediğini

alamamış, meydana gelen modern reformları sağlam bir temele oturtamamıştır. Mali sorunlar her zaman hükümetin zayıf noktası olmuş ve pahalı modernleşme hamlelerini tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Osmanlı, Batılılığı bir felsefe ve iktisat sistemi olarak görmeyip onu daha çok yüzeysel yönleri, adabı muaşeret usulleri ve Batı'da hâkim olan modalar açısından değerlendirmiş ve kullanmıştır (Mardin, 1991: 17).

Tanzimat Ferman'ının ilanından sonraki süreçte bu fermanın vaat ettiklerini yapamadığı gerekçesi ile yeni bir ferman olan Islahat Fermanı ilan edilmiş ve Tanzimat Fermanı'nın vaat ettikleri desteklenmiştir. Islahat Fermanı, reformların daha geniş çerçevede, herkese etki edecek düzeyde olmasına dikkat etmiştir (Kiraz, 2018: 9).

Her dönemde olduğu gibi Tanzimat döneminde de yapılan reformlar halk tarafından olumlu bir şekilde karşılanmamıştır. Çünkü Tanzimat döneminde modernite anlamında meydana gelen yenilikler her anlamda değişikliğe neden olmuş ve bu sebepten dolayı da Tanzimat reformcuları gerekli desteği bulamamışlardır. Tanzimat döneminde yapılan yenilikler, halka yarar sağlamadığı gerekçesi ile tepkilerle karşılaşmıştır.

II. Abdülhamit'in iktidara gelmesinin ardından Osmanlı modernleşmesi yeni bir yöne doğru evrilmiştir. Çünkü padişah özgürlük, demokrasi gibi fikirleri dikkate almamış, kurulan meşrutiyet ve anayasayı sadece kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak kendi gücünü yükseltmeyi amaçlamıştır. (Lewis, 2018: 228). Abdülhamit her ne kadar özgürlük ve demokrasiye karşı çıksa da modernleşmeye karşı olmamıştır. Abdülhamit dönemi siyaset haricinde en aktif reform ve değişimlerin meydana geldiği dönem olmuştur (Lewis, 2018: 243).

II. Abdülhamit bu değişim sürecinin içerisine İslam'ı da katmıştır. Devlet ve iktidarla ilgili eski İslami kavramları ve gelenekleri canlandırmayı amaç edinmiştir (Karpat, 2019b: 101). Tanzimat döneminin en önemli reformlarından olan idari merkezileşme, ancak Abdülhamit dönemi haberleşme araçlarının artmasıyla gerçekleşmiştir. Bu araçların en önemlisi telgraftır. Telgraf Avrupa'yı İstanbul'a bağlamış ve ortaya çıkan yeniliklerden sonra Osmanlı daha kolay haber almaya başlamıştır. Aynı zamanda Osmanlı'da gelişmeye başlayan demiryolları ve deniz ulaşımı da Osmanlı'nın gelişmesine, vergilerini kolayca toplamasına ve modern okullardaki öğrenci sayısının artmasına olanak sağlamıştır (Zürcher, 2019: 102). II. Abdülhamit döneminde temel ideolojide bir rejim değişikliği meydana gelerek,

saltanatın varlığı geleneksel ve İslami olarak vurgulanmış, diğer ortaya çıkan milliyetçilik, meşrutiyet gibi düşüncelerin etkisi azaltılmıştır (Zürcher, 2019: 103).

II. Abdülhamit eğitim alanında önemli adımlar atmıştır. Yükseköğretim alanından hem okul sayısını hem de öğrenci sayısını arttıran Abdülhamit, eğitim müfredatının içerisine modern konuları dâhil etmiştir. Modern ve sivil bir okul olma özelliğine sahip “mülkiyeyi” açmıştır. Geçmişten gelen askeri ve tıp okullarını açık tutmuş, 18 yeni yüksek ve mesleki okul açmıştır. Maliye, güzel sanatlar, sivil mühendislik, veterinerlik, polis, gümrük ve daha gelişmiş bir tıp okulu kurmuştur. Türkiye’deki ilk modern üniversite olan Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) açılmıştır. Modern ilköğretim ile ilgili adımlar atmış, askeri liselere öğrenci yetiştirecek askeri rüştiyeleri kurmuştur (Lewis, 2018: 246-247). Var olan Galatasaray Lisesi’nin müfredatı Türk bir karaktere dönüştürülmüştür (Lewis, 2018: 248).

II. Abdülhamit hukuk anlamında da yenilikler yaparak “Adalet Nezareti”, “Nizamiye Mahkemelerini” kurmuştur. Sivil kanunları ve sivil işleyişi kapsayan “Mecelle”yi oluşturmuştur (Lewis, 2018: 249-250).

Gazete ve dergilerde sansür uygulamasını başlatan Abdülhamit, siyasi konuların yazılmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine gazete ve dergilerde eğlenceli ve popüler konuların yazılması toplumda Batı etkisini arttırmıştır (Berkes, 2019: 368).

II. Abdülhamit’in ardından ise ikinci Meşrutiyet ilan edilmiş ve ilkinden daha uzun sürmüştür (Beşirli, 1999: 56). İkinci Meşrutiyet’in ilan ile modernleşme hareketleri hız kazanmıştır. Eğitim alanında seküler (dindışı) eğitimi kapsayan yeni bir sistem kurulmuştur. İstanbul Üniversitesini yeniden teşkilatlandırmış, kız çocuklarının eğitim alması için gerekli olanakları sağlamıştır. Böylece kadınların her aşamada eğitim alarak meslek sahibi olmaları desteklenmiştir. Aile hukukunu kabul edilmiş, kadın haklarının teslim edilmesi noktasında önemli adımlar atılmıştır. Kadınlar ile ilgili çok eşlilik ve boşanma konusunda yetersiz kalınmışsa da nikâh konusunda kadınlara haklar tanınarak kadınların lehine harekete geçilmiştir (Lewis, 2018: 310-311).

Osmanlı Devleti tüm bu modernleşme çabalarına rağmen tam anlamıyla istediği noktaya gelemeyen siyasi ve toplumsal problemlerinde içinde 1914’de kendini bir savaşın içinde bulmuş ve bu süreçte tüm modernleşme çabaları durmuştur. Osmanlı yaşadığı olumlu ya da olumsuz değişimlerle ve bu değişimlerin sonuçları ile Birinci Dünya Savaşı’na kadar kavga etmiştir. Bu süreçte büyük değişimler kaydedememiş ve

devlet yıkılışa doğru hızla sürüklenmiştir. Mustafa Kemal, yeni bir strateji izleyerek milli mücadeleye girişmiş bu noktada Osmanlı'nın gücünün üzerine çıkarak Avrupalı devletlere karşı gelmiştir. İlk olarak TBMM'yi kuran, saltanatı kaldırarak Cumhuriyeti ilan eden ve halifeliği kaldırarak yeni bir devlet kuran Mustafa Kemal Atatürk bu yeni devlete modernleşme yönünde önemli misyonlar yüklemiştir (Berkes, 2019: 504-505).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde din bireylerin özel hayatlarına indirgenmiş, devlet idaresinden çıkartılmıştır. Dinin devleti şekillendirmesine izin verilmemiş, aksine devlet dini kontrol altında tutmayı amaçlamıştır (Zürcher, 2019: 206). Cumhuriyet Türk halkına önemli haklar tanımış ve Osmanlı Devleti'nin amaç edindiği ama tam anlamı ile hiçbir zaman gerçekleştiremediği modern değerlerin temel ayakları haline getirmiştir. Cumhuriyet'in tam anlamıyla oturması ve halifeliğin kaldırılması ile Mustafa Kemal önderliğinde yeni bir reformlar dönemi başlamıştır (Lewis, 2018: 347-348).

Cumhuriyet sonrasında ortaya çıkan modern yenilikler üç ana tema altında toplanmıştır. Bunlardan ilki, devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirerek İslami geleneksel yapıdan koparmak olmuştur. İkincisi, dinsel simgelerin üzerine giderek bunların yerine Avrupa tarzı sembolleri koymaktır. Sonuncusu ise toplumsal yaşamı laikleştirerek gerektiğinde İslam'ın üstüne gitmektir (Zürcher, 2019: 221). Cumhuriyet döneminde çağdaşlaşma hareketinin yönü dil, anlam, düşün ve kültür alanlarına dönmüştür. Cumhuriyet döneminde bir kültür devrimi yaşanmış, akıl ön plana çıkararak din geri plana itilmiştir. (Berkes, 2019: 547).

Cumhuriyet'in ardından benimsenen İsviçre Medeni Kanun ile aile hukuku yeniden düzenlenmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm eğitim kurumlarını birleştirmiş, Eğitim Bakanlığı adı altında toplanmış ve laik eğitime geçilmiştir. Bu dönemde kaldırılması bir türlü mümkün olmayan medreseler kaldırılmış, yerine imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri açılmıştır. Diyanet İşleri Bakanlığı kurulmuş, din işleri devlete bağlanmış böylece devlet din üzerinde denetim ilan etmiştir. (Berkes, 2019: 533). Mustafa Kemal'in din politikalarının temelinde dinsizlik değil laiklik olmuştur. Amacı İslamiyet'i yıkmak olmamış, siyasal, toplumsal ve kültürel alanda dinin gücüne son vermek olmuştur. İnanç ve ibadet hususlarını devletten ayırmak istemiştir (Lewis, 2018: 555). Laiklik ile din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış, din bireylerin özel hayatlarına itilmiş, devletin gelişmesini engelleyecek her türlü din fikrine karşı çıkmıştır. Zamanla Türkiye'ye daha laik, daha milli, daha modern ve daha az İslami

bir karakter kazandırılmıştır (Lewis, 2018: 371). İslamiyet devletten koparılmış, hukuken ve anayasal olarak din dışı ve laik bir devlet oluşturulmuştur.

Kılık kıyafette yer alan dinsel simgeler yerini Batılı simgelere bırakmıştır. Fes yerine şapka takılmaya başlanmış, peçe kaldırılmış, resmi tatiller Cuma gününden Pazar gününe alınmıştır. Yine bu dönemde Batı'nın takvimi ve saati esas alınmış, ağırlık ve uzunluk ölçüleri Batı tarzı olmuştur. Kadınların eğitim ve meslek alanlarına girebilmesi için yollar açılmıştır. Soyadı kanunu geliştirilmiş ve ilerisi için en köklü adımlarda bir atılmıştır (Zürcher, 2019: 221-222). Yapılan bu değişiklikler büyük olsa da toplum bu yenilikleri yavaş yavaş kabul etmiştir. Fakat yaşanan süreçte en zorlayıcı ve en köklü değişim harf inkılabı ile gerçekleşmiştir. Latin alfabesinin benimsenmesi beraberinde hem birçok yeniliği hem de birçok sorunu getirmiştir. Yine de bu köklü değişim meydana gelmiş ve Türk toplumu Latin alfabesini kullanmaya başlamıştır (Zürcher, 2019: 223).

Cumhuriyet döneminde kabul edilen Medeni Kanun ile Türk toplumunu yeniden düzenlenmiş, kadının toplumdaki yeri, aile ve iş ilişkileri, soyadı, miras, özel mülkiyet, ticaret gibi birçok alanı içine alan Medeni Kanun ile Türk toplumunun çağdaşlaşması yönünde en büyük adımlar atılmıştır. Medeni Kanun anayasa ile desteklenmiş özellikle kadın konusundaki görüşler ile kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmiştir (Berkes, 2019: 532). Aile hukuku tam anlamıyla laik bir hale gelmiş, hiçbir zaman yasaklanamayan çok eşlilik yasaklanmış, kadınlara boşanma hakkı verilmiş, mirasta kadına söz hakkı tanınmış ve dini nikah geri plana itilerek resmi nikah benimsenmiştir. (Zürcher, 2019: 206).

Mustafa Kemal, sadece yüzeysel olarak yapılan modernleşme çabalarının yeterli olmadığını, eğer Türkiye zamanımızın dünyası içine tutunacaksa toplumun ve kültürün tüm yapısında köklü değişikliklerin olması gerektiğini savunmuştur. Mustafa Kemal Türk halkına tarihinin en karanlık anında yeni bir hayat ve umut getirmiş, enerjisini ve özsaygısını yenilemiş ve onlara sadece bağımsızlık yoluna değil, çok daha değerli olan özgürlük yoluna da dimdik yerleştirmiştir (Lewis, 2018: 392). Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyeti'nin her aşamasını ilmek ilmek işlemiş ve modern bir devlet haline getirmeye çalışmıştır.

Cumhuriyet'ten sonra en önemli gelişme şüphesiz 1950 yılında çok partili hayata geçilmesi sonucu serbest ve adil bir seçimin yapılması ile olmuştur. Muhalefet

yıllardır iktidarda olan hükümete karşı büyük bir zafer kazanmış ve Türkiye için demokrasi anlamında en önemli adım atılmıştır (Lewis, 2018: 405). Yeni iktidarın ardından okuryazar sayısı, kent nüfusu, yeni ilgi alanları, gazete sayısı, mektuplaşma oranları artmış, tiyatro, sinema, futbol gibi alanlarda önemli değişimler meydana gelmiştir. Ulaşımında önemli gelişmeler yaşanarak arabalar ön plana çıkmış, kaldırımlı yollar yapılmış, kanalizasyon, aydınlatma, zabıta ve bütün hizmetleri yönetecek olan belediyeler oluşturulmuştur (Lewis, 2018: 416).

1950'lerden sonra modernite çalışmalarında büyük adımlar atılmasa da zamanında atılan adımlar halkı etkilemiş ve 1950'lerden sonra bir tüketim kültürü başlamıştır. İnsanlar modayı takip etmeye başlamış, bu tarzda giyinmiş, Amerikan arabaları ön plana çıkmış, kokteyller düzenlenmiş, apartmanlar yapılmış, kentleri şekillendiren bulvarlar inşa edilmiştir (Zürcher, 2019: 266). Yani 1950'lerden sonra modern hayat her alana girerek etkisini Türk toplumu üzerinde göstermeye başlamıştır.

1950'lerden sonra başlayan 1980'lerle devam eden süreçte modernleşme adına önemli gelişmeler olmuştur. Türkiye Batı ile ilişkilerini arttırması sonucunda Batı'dan gündem güne daha fazla etkilenmiştir. Fakat bu değişimler büyük ve köklü değişimler olmamıştır. Batı ile ilişkiler sonucunda onların toplumunda ortaya çıkan yenilikler Türk toplumunda da etkisini göstermiştir.

Sonuç olarak Türkiye'de modernleşme çabalarının tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Osmanlı'nın karşılaştığı sorunlara bir çözüm olarak görülen modernleşme hareketi ilk olarak orduda başlamıştır. Batılı tarzda yenilikler ilk olarak Osmanlı'da kendini göstermiştir. Fakat Batıyı anlayamayan ve sadece gördüğünü yapan Osmanlı'nın modernleşme çabaları kalıcı olamamıştır. Osmanlı bu inişli çıkışlı modernleşme yolunda önemli adımlar atmışsa da tam anlamıyla başarılı olamamış ve yıkılışa doğru hızla sürüklenmiştir. Ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise Mustafa Kemal'in önderliğinde yeni, kalıcı ve daha modern tarzda reformları gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu çerçeveden Türkiye Cumhuriyeti modern değerlerle kurulu bir devlet olmuştur.

2. MAHREMİYET NEDİR?

2.1. BATI TOPLUMLARINDA MAHREMİYET TANIMI

Batı'da mahremiyet kavramı *privacy* (*privata:mahrem*) olarak bilinen Latince *privo*, *privare* fiilinden gelmektedir (Şişman, 2019: 22). Bir kenara koymak, ayırmak, muaf tutmak, bağışlamak, serbest bırakmak, kişiye özel gibi anlamlara gelmektedir. Batı toplumlarında mahremiyet, daha öznel olarak algılanmakta ve kişinin özel hayatını ifade etmektedir (Çelik, 2020: 13). Mahremiyet tanımı her toplumda olduğu gibi Batı toplumlarında da farklılık göstermektedir.

Batı'da mahremiyet kavramının tam olarak tanımı 1890 yılında Amerikalı yargıç Brandeis tarafından yapılmıştır. Brandeis mahremiyeti, “yalnız bırakılma hakkı, hakların en kapsamlısı ve özgür insanlar tarafından en çok değer verileni” olarak tanımlamıştır (Vincent, 2017: 13).

Mahremiyeti tanımlayan bir başka isim de Gavinson'dur. Gavinson (Gavinson, 1980'den akt. Yüksel, 2003b: 277), mahremiyeti işlevsel bir kavram haline getirmeye çalışmış ve tanımını bu çerçeveden yapmıştır. Ona göre mahremiyet bir yanıyla farklılıkları diğer yanıyla da tutarlılığı ifade etmektedir. Bu çerçeveden mahremiyeti 3 farklı şekilde tanımlamaktadır:

1. Mahremiyet yansız olmalıdır. Yansız olan mahremiyet toplumsal alanda ortaya çıkabilecek mahremiyet kaybını ortadan kaldırmak için önemlidir. Bu mahremiyet tarzı mahremiyete ilişkin tartışmaların anlaşılabilirliği açısından önem taşımaktadır.
2. Mahremiyet tutarlı olmalıdır ki mahremiyet konusunda neyin arzulandığı ya da hukuki düzenlemenin uygunluğu konusunda karar verilebilsin.
3. Mahremiyet, ancak hukukî bağlamda kullanışlı bir kavram niteliğine kavuşturulmalıdır. Böylece hukukî koruma gerektiren olayların veya durumların tespiti mümkün olmaktadır. Çünkü hukuk, her olay ya da durum karşısında, onun kişi ve toplum hayatı bakımından taşıdığı değeri veya önemi dikkate almaksızın, onu koruma altına almak üzere harekete geçmez. Başka bir deyişle, hukuken korunması gereken değer ve menfaatin ne olduğu konusunda nispeten bir uyuma bulunmalıdır.

Yani Gavinson'a göre mahremiyet denilen olgu bir değer olarak tutarlı ve yansız olmalıdır. Ayrıca hukuki bir kavram olarak kullanışlı olmalıdır. Bu çerçeveden kendine gelen eleştirileri ve tehditleri engelleyebilmektedir (Gavinson, 1980'den akt. Yüksel, 2003b: 277).

Mahremiyet, kişilerin diğer kişiler tarafından ne kadar tanındığı, ne kadar fiziksel temas haline geçtiği ile ilgilidir. Westin, bu çerçeveden mahremiyeti bireylerin ya da grupların diğerleriyle iletişime girdiklerinde kendileri hakkındaki bilgiyi ne kadar, ne zaman ve nasıl vereceklerini belirleme olarak tanımlamaktadır (Westin, 1970'den akt. Yüksel, 2003b: 278). Sosyal hayata bireysel açıdan bakıldığında mahremiyet, bir kimsenin fiziksel veya psikolojik araçlar yoluyla genel toplum yaşamından gönüllü ve geçici olarak çekilmesini anlatmaktadır.

Mahremiyeti tanımlayan bir diğer isim Irwin Altman'dır. Altman mahremiyeti, bir kimsenin kendisine veya grubuna ulaşma çabası üzerindeki seçici kontrolü olarak tanımlamaktadır. Bu tanımla mahremiyetin ayırt edici bir yönü ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu tanım mahremiyeti en kapsamlı şekilde ele alan tanım olma özelliğine sahiptir. Altman, hem yalnız başına kalma hem de başkalarıyla bir arada olma üzerinden mahremiyeti incelemiştir (Gifford, 1997'den akt. Yüksel, 2003b: 278). Bireyler tek tek yalnızca mahremiyetin peşinde koşmamışlar, aynı zamanda başkalarıyla ilişkiler kurmaya da çalışmışlardır. Sosyal etkileşim sürecine girmişler ki bu süreçte de kendileri hakkındaki bilgileri de kendi istedikleri düzeyde birbirleriyle paylaşmışlardır. Bu çerçeveden mahremiyet kişilerin özel hayatlarını yaşamalarına yardımcı olmakta ve kişilerin hayatlarını kolaylaştırmaktadır.

Bahsedilen tüm mahremiyet tanımlarına bakıldığında bu kavram "kişilerin yalnız başlarına kalabildikleri, başkalarıyla hangi koşullarda ilişki içerisine gireceklerine kendilerinin karar verdikleri bir alanı" ve bu alanın kontrolünü tamamen kişinin kendisinin üstlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Kaplan, 2019: 6). Mahremiyet ile ilgili birçok farklı tanım ortaya çıksa da temelde kişilerin özel hayatlarını kendilerinin şekillendirdiği bir çerçeve belirtilmek istenmiştir. Mahremiyetin çizdiği bu çerçeve zamanla değişim göstermiştir. Özellikle toplumların modernleşmeye başlamasıyla mahrem olana yeni bir imaj yüklenmiştir.

2.2. BATI TOPLUMLARINDA MAHREMİYET ALGISI VE DÖNÜŞÜMÜ

Mahremiyet, tarihi çok eski çağlara dayanan ve geçmişten günümüze her zaman var olarak, farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda çeşitli anlamları ifade eden bir kavramdır. Bunun sebebi ise sürekli olarak bir dönüşüm içerisinde olmasıdır. Çünkü her toplum bulunduğu şartlara göre mahremiyeti yeniden şekillendirmektedir. Özellikle modernitenin ortaya çıkması mahremiyetin anlamında büyük dönüşümler meydana getirmiştir. Modernite ile birlikte mahremiyetin dönüşümü hem psişik olarak hem de toplumsal olarak bir baskıya sebep olmuş ve en alttan başlayarak diğer bütün kurumları etkilemiştir (Giddens, 2018: 178).

Modernite ile birlikte Batı’da mahrem alanda bir değişimin ortaya çıkmasının ilk nedeni dinin geri plana itilmesidir. Çünkü din modernitenin önünde bir engel olarak görülmüş, dinin geri plana itilmesi ise dinin temelinde bulunan mahrem duygusunu yeniden şekillendirmiştir. Modern dönemde dinin ötekileştirilerek karşı durulan ve müdahale edilmesi gereken bir durum olduğunu iddia etmiştir (Çağan, 2019: 27). Modernleşme ile dinin alanı daralmış ve din seküler bir yapıya dönüştürülmüştür. Moderniteden önce Batı’da her şeyin merkezi kilise olmuştur. Kilise toplumdaki her alanı kendi değer yargılarına göre şekillendirmiştir. Her alanı kontrol ettiği gibi mahrem alanı da kendi etkisi altına almış ve bu çerçeveden şekillendirmiştir. Modernite ile birlikte etkisini kaybeden kilise mahrem alandaki etkinliğini de kaybetmiştir. Tanrı merkezli bakış açısından birey merkezli bir bakış açısına geçilmiş, ahlakını ve dinini kendi inşa eden bir birey ortaya çıkmıştır. Birey bu dönemde dinden koparak yüceltilmiş ve mahremiyet artık bireyin kendi hayatında kendi kurallarına göre oluşturduğu bir hale bürünmüştür (Akyüz, 2015: 185). Ancak moderniteyle mahrem alandaki değişime sadece din üzerinden bakmak yanlış olacaktır. Çünkü modernite mahrem alanı birçok açıdan etkilemiş ve şekillendirmiştir (Çağan, 2019: 33).

Modernite ile birlikte mahremiyetin dönüşmesi kamusal alan ve özel alan arasında bir ayrımın ortaya çıkması ile başlamıştır. Mahremiyet, moderniteden önce kamuya açılmayan, özel alanda kalan duyguları ve eylemleri ifade ederken, modernite bunların kamuya açılması noktasında bir değişiklik meydana getirmiştir (Giddens, 2018: 137). Geleneksel dönemlerde kamu ve toplum arasında birbirlerine ulaşamayacakları bir çizgi varken, modern dönem iki kurum arasındaki bu çizgiyi şeffaf bir hale getirmiştir (Lokke, 2018: 20). Kamusal alanda var olan kurumlar kişilerin özel

alanlarına kolayca ulaşabilmiş, kişiler özel alanlarını kamusal alanda rahatça paylaşabilecek noktaya gelmişlerdir. Bu da mahremiyetin dönüşmesine sebep olan faktörlerden gözetlemeyi ortaya çıkarmıştır. Çünkü hem kamusal alanın özel alana kolayca ulaşması hem de özel alanın kamusal alanda rahatça paylaşılması gözetlemenin önündeki engeli kaldırmıştır.

Modern dönemde gözetlemenin en önemli aktörü devlet olmuştur (Çağan, 2019: 44). Devlet bu gözetlemeler ile birlikte bireyler üzerinde daha çok hâkimiyet kurmaya ve kendi kurallarını oluşturmaya başlamıştır (Bentham vd., 2016: 134). Gözetlemenin tarihi Bentham'ın panaptikon görüşünden etkilenecek ortaya çıkan gözetleme iktidarına dayandırılmıştır. Panaptikon kelime anlamı olarak gözlemlemek anlamına gelmekte ve bir hapisanede ortada bir kulenin olduğu ve iktidarın bu kulenin içinden her mahkûmu görebildiğini iddia eden teoridir. Kendilerinin izlendiklerini düşünen bireyler kendi hareketlerini bu çerçeveden oluşturmakta ve bir zaman sonra kişiler izlenmese de yine de izleniyormuş gibi davranmaya devam etmektedir. Çünkü eğer iktidarın istediği şekilde davranılmazsa cezalandırılacaklarını bilen bireyler bunu göze almamaktadır (Bentham vd., 2016: 14). Yani Bauman'a (2015: 20) göre, panaptikonun özü, gözetleyenin görülmeden görmesine dayanır ve görülmeden görme gözetleyenleri, gözetlenenlerin karşısında özgür kılar. Buradan hareketle modern hayatta kişilere, mahremiyetin ortadan kalktığı, her zaman ve her koşulda izlendiği mesajını verilmektedir. Gözetleme sonucu mahremiyetin ifşası ile de yeni bir toplum düzeni meydana gelmektedir. Gözetleme sadece devlet tarafından değil kişiler tarafından da yapılmaktadır. Kişiler diğer kişilerin yaşayışlarına ve mahrem alanlarına kolayca ulaşabilmektedir. Bu durum da mahrem alana hem devletin hem de kişilerin rahatça ulaşmasına sebep olmakta ve mahrem alanın sınırları günden güne zedelenmektedir. Yani panaptikon çerçevesinde gelişen gözetim düşüncesi Batı da mahremiyetin ölümü ilan etmektedir (Çelik, 2020: 30).

Mahremiyetin dönüşümüne sebep olan etkenlerden biri de hiç şüphesiz modernitenin etkisi ile gelişen teknolojidir. Teknoloji ile birlikte kişilerin özel hayatları kolayca ihlal edilen bir noktaya gelmiştir. Özellikle teknoloji ile ortaya çıkan medya araçları bu ihlalin en büyük tetikleyicisi olmuştur. Televizyon, cep telefonu ve internet bunların başında gelmektedir. Bu araçlar kişilere her türlü imkana ulaşma olanağı sunsa da kişilerin her alanına girmektedir. Medya araçlarından en önemlisi olan ve herkesin daha rahat ulaştığı televizyon mahremiyeti en çok zedeleyen etkidir. Televizyonun

hayatımızın her alanına bu kadar girmesi sonucunda özel yaşam kavramının sınırlarını belirsiz bir hale gelmiş, kişiye ait alanlar ile topluma ait alanlar arasındaki sınır gittikçe daralmıştır. Özellikle modern çağın yeni var oluş biçiminin televizyonda var olması fikri kişilerin bilinçaltına yerleştikçe herkes kendini her anlamda televizyon önünde göstermeye başlamış ve bunun sonucu olarak mahrem alanda kalması gereken noktalar bile televizyon ile birlikte toplumsal alana çıkmıştır. Televizyon dışında telefon ve internet ağlarının bu kadar gelişmesi ve sosyal medyanın önemli ölçüde yaygınlaşması ile kişilerin her anını sosyal medyada paylaşması sonucu mahrem algısında bir değişim ortaya çıkmıştır. Gelişen teknoloji ile beraber devlet kurumlarının ya da bireylerin izini ya da izinsiz bir şekilde telefonları dinlemesi, telefonlardaki ya da bilgisayarlardaki verilere ulaşması mahrem algısını zayıflatmıştır (Ersoy, 2012). Yani mahrem, artık herkesin kolaylıkla ulaştığı, kişilerin kendi inisiyatifi çerçevesinde paylaştıkları alan olmaktan çıkmıştır.

Yine medya araçlarında yayınlanan yayınlarda mahrem alanın dönüşmesine sebep olmuştur. Özellikle şiddet, saldırganlık ve müstehcenliğin bu kadar ön plana çıkması mahrem alanın sınırlarını zedelemiştir. Mahrem alanda kalması gereken birçok konunun medya araçları yolu ile kişilere gösterilmesi kişilerin mahrem algılarında bir esneklik ortaya çıkarmıştır. Medya araçlarında bu tarz yayınlara günlük yaşamdakinden daha fazla yer verilmesi aile içi mahremiyet ihlallerinin artmasına ve genel olarak bireylerin ruhsal yönden travma ile karşılaşmasına yol açmıştır. Uzun vadede ise toplumun kimyasının bozulmasına ve gelecekte kültür kökleri kaybolmuş bir topluma dönüşmesine zemin oluşturmuştur (RTÜK Özel Çalışma Grubu'dan aktaran Ersoy, 2012).

Modern dönemdeki mahremiyetin dönüşümünü etkileyen başka bir konuda cinselliktir. Geleneksel hayatta cinsellik kişilerin mahrem alanlarında kalan ve paylaşılmayan bir olguyken modernite ile birlikte mahrem alan dışında da konuşulmaya başlanan bir olgu haline gelmiştir (Giddens, 2018: 24). Modern Batı toplumlarında cinsellik ön plana çıkmış ve sürekli konuşulan bir konu haline gelmiştir (Çağan, 2019:24). Mahremiyetin dönüşümü cinsellik anlamında öncelikle seks ve cinsiyet alanlarında gerçekleşmiş ama onlarla sınırlı kalmamıştır (Giddens, 2018: 98). Giddens'a göre mahremiyet, modern zamanda aşk, kadın rolleri ve romantizmin değişmesi ile yeniden tanımlanmıştır (Bağlı, 2011: 245). Bu yeniden üretme süreci de mahremiyetin ifşasına sebep olmuştur. Çünkü toplumda mahremiyetin konumu gizli kalması gereken

şey iken moderniteyle bu anlamını kaybetmiş ve mahremiyetin ifşa olması eleştirilmemiştir. Aksine insanlar kendi istekleri ile mahremiyetlerini ifşa etmeye başlamışlardır.

19. yüzyıl, mahrem hayatın altın çağı, mahrem hayat sözcüğünün ve gerçekliğinin şekillendiği zamanlar olarak tanımlanmaktadır (Vincent, 2016: 91). Çünkü bu yüzyıl sohbetin, kişiler arası yüz yüze ilişkilerin zirvede olduğu son yüzyıldır. 19. yüzyıl da modernite sonucu meydana gelen değişimler yüz yüze ilişkilerin yavaş yavaş kopmasına sebep olmuştur. (Vincent, 2016: 42). Mahremiyetin en önemli taşıyıcı aracı iletişimken moderniteyle birlikte bu iletişim üzerinden mahremiyetin taşınması, beraberinde mahremiyetin aşınmasına da yol açmıştır (Çağan, 2019: 32).

Vincent'e (2016: 15-16) göre, moderniteyle birlikte mahrem alanda ortaya çıkan değişim aile içindeki ilişkileri de etkilemiştir. Çünkü kişilerin akıllarını kullanarak kendi ilişkilerini kendilerinin şekillendirmeye başlaması aile içi mahremiyeti de kişilerin kendilerine göre şekillendirmesine yol açmıştır. Aile içi mahremiyette ilk başlarda kişilerin diğer kişilerle ilişkilerini hane reisi belirlerken modernite ile birlikte hane reisinin etkisi azalmaya aile içindeki diğer bireylerin etkisi artmaya başlamıştır. Yani geleneksel toplumlardaki gibi toplumun genel olarak aynı anlamı çıkardığı mahremiyet görüşü yerine kişilerin kendi fikirleri çerçevesinde şekillenen ve kişiden kişiye sınırı değişen mahremiyet görüşüne bırakmaya başlamıştır. Kişisel mahremiyet, kişilerin diğer kişilerle olan ilişkilerini kendi mahremiyet sınırları çerçevesinde belirlediği bir mahremiyettir.

Mahremiyet modernite ile birlikte çeşitli alanlarda dönüşümler geçirerek yeni bir noktaya gelmiş olup, moderniteden önce toplum tarafından benzer şekilde algılanan, kişilerin özel alanı olarak görülen bir anlama sahipken, modernite ile birlikte kişilerin kendi görüşleri çerçevesinde değişen, daha kolay ihlal edilen ve sınırları daha çok esneyen bir hale gelmiştir. Bu durum birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmesine rağmen mahremiyetin bir hak olarak ortaya çıkması da modernite ile olmuştur. Çünkü modernite ile birlikte mahremiyetin bu kadar kolay ihlal edilmesi zaman zaman kişileri rahatsız etmiş ve kişiler çoğu zaman mahremiyetlerini modern değerler çerçevesinde şekillendirse de koruma ihtiyacı duymuştur. Kişiler kendi istekleri çerçevesinde mahrem hayatlarını paylaştıklarında bir sorun ortaya çıkmasa da izinsiz olarak mahremiyetin ihlali durumda kişiler mahrem alanlarının korunmasını istemiştir. Bu

çerçeveden ise mahremiyet hakkı ortaya çıkmış ve hukuki olarak da modern değerler çerçevesinde desteklenmiştir (Yüksel, 2003a: 197).

Sonuç olarak, mahremiyet algısının modernleşmeyle birlikte sınırları genişlemiş, modern değerler çerçevesinde bir dönüşüm geçirmiştir. Mahremiyet dini anlamda desteklenen bir kavramken modernite dini geri plana atarak mahremiyete kendi değerlerini yüklemeye çalışmış ve özellikle modernitenin ön planda olduğu Batı toplumlarında gündün güne etkinliğini yitirmiştir. Modernite ile mahrem alan etkinliğini yitirmeye başlamış ve modernitenin gereklilikleri ön plana çıkmıştır. Gerek gelişen teknoloji, gerek devletin topluları gözetlemesi, gerek yayınlanan yayınlar, gerek cinselliğin ön plana çıkması, gerek ilişkilerin bireyselleşmesi ve çıkar ilişkilerinin ön plana çıkması mahremiyet kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır. Batı toplumlarında mahremiyet, modernite ile birlikte gündün güne değişerek daha esnek ve kolay ulaşılabilir bir hale gelmiştir.

Tüm bunlara rağmen yine de modernitenin ilk ortaya çıktığı zamanlarda ve sonrasında mahremiyet ne kadar değişmiş, yıpranmış olsa da kişiler hâlâ bir mahrem algısına sahip olmuş ve bu mahrem algısını korumaya çalışmışlardır. Özellikle Batı modernitesini sonradan benimseyen ve dini ananın etkinliğinin kaybolmadığı toplumlarda mahrem alan hala varlığını sıkı bir şekilde korumaktadır. Türk toplumu da bu toplumlardan birisidir. Çünkü her ne kadar modern değerlerden etkilense, kendi geleneklerini bir kenara bırakmak istese de İslami geleneğin benimsenmesi ve bu geleneklere bağlı olunması mahremiyetin korunmasına olanak sağlamıştır. Zaman zaman mahrem alanda esneklikler, değişimler ve yıpranmalar meydana gelmişse de mahrem alanın etkinliği hala devam etmekte büyük dönüşümler geçirmemektedir.

2.3. TÜRK TOPLUMUNDA MAHREMİYET TANIMI

Türkçe sözlükte mahremiyet “gizlilik, bir şeyin gizli olma durumu” anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011: 1607). Türk Dil Kurumu ise mahremiyete İslami çerçeveden beslenen bir tanım yaparak “ dini anlamda yakın akrabadan olduğu için nikah düşmeyen kimse” olarak tanımlamaktadır (Çelik, 2020: 13). Mahremiyet, “en iç” anlamına gelmekte ve kişinin iç bilinç ya da en gizli gerçekliğinin bilgisi gibi anlamları taşımaktadır. İçeriğinde yasaklanmak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek gibi anlamlar barındırmaktadır. Mahremiyet, insan için en özel ve dokunulmaz olan alanı ifade etmektedir (Çekiç, 2019: 12).

Türk toplumunda mahremiyet tanımının bir de terim anlamı vardır. Bu terim anlam İslami çerçeveden beslenmekle beraber, sosyal ilişkiler çerçevesinden tanımlanmaktadır. Mahremiyetin terim anlamı, “Toplumdaki bireylerin sosyal ilişkilere yönelik tavır ve davranışlarının sınırlandırılması” olarak tanımlanmaktadır (Gökyurt, 2002: 10). Türk toplumunda kişinin kendisine ait olan ve başkaları tarafından bilinmesi istemediği ya da bilindiği takdirde çeşitli sakıncalar doğuracağını düşündüğü her şey mahremiyete dâhildir.

Mahremiyet kavramının temeli İslam’a dayanmakta ve kökenini Arapçadan almaktadır. Mahremiyet kavramı, Arapça kökenli olup, ‘ha-ra-me’ kökünden gelen ‘mahrem’ kelimesinden türemiştir. ‘Ha-ra-me’ menetmek, yasaklamak anlamlarına gelmektedir. Mahrem ise, helal olmayan, yasaklanan şeydir. Mahremiyet, mahrem kelimesinin çoğulunu ifade etmekte ve gizlilik anlamına gelmektedir. İslam literatüründe mahremiyet, mahrem kelimesiyle bağlantılı olarak anlamlandırılmakta ve kullanılmaktadır (İpek, 2020: 5).

Mahremiyetin İslami bir kökene sahip olduğunu savunan Bağlı (2011: 184), mahremiyet sözcüğünün mahrem kelimesinden türediğini ve Arapça’da haram demek, olduğunu ifade etmektedir. Akgündüz ise Bağlı ile benzer bir tanım yapmakta ve mahremiyetin Arapça “ha-ra-mim” kökünden türediğini ve “yasak olma” anlamına geldiğini belirtmektedir (Akgündüz, 2016: 456-457). Ali Gökyurt ise mahremiyeti 3 anlamda tanımlamaktadır. Birincisi Allah’ın yasaklaması sonucunda bir şeyin haram kılınması veya yasaklanmasıdır. İkincisi kutsal, mukaddes, ilahi dokunulmazlık, saygı hürmet, kutsal şehir, kutsal mescit, mübarek ay, hanım, zevce, eş gibi şeylerin haram ya da hurmet olarak görülmesidir. Son olarak ise kişinin evlenemeyeceği kişileri ifade etmektedir (Gökyurt, 2002: 9). Bu üç anlamda tanımlanan mahremiyet İslam da yasak olan şeyleri ifade etmekte ve yasaklar çerçevesinden tanımlanmaktadır.

İslam kültüründe mahremiyet ile ilgili en önemli tanımlarından birini de Hüsni Cüdi yapmıştır. Cüdi’ye göre mahremiyet, insanların kişisel ve aile hayatlarını kendi rızası olmadıkça, başkalarına açılıp dökülmeden uzak bir şekilde korunmasıdır (Cüdi, 1993’den akt. Akgündüz, 2016: 455). Mahremiyet İslam da sadece özel hayatın gizliliği değildir, özel hayatın gizliliğinden daha büyük bir anlam ifade etmektedir. İslam’da mahremiyet Allah’ın yasak koyduğu tüm alanları ifade etmektedir. İslam dinin de mahremiyet o kadar önemsenmiştir ki hem ayetlerle hem de hadislerle mahrem alanla ilgili olan birçok konu belirtilmiştir (Akgündüz, 2016: 455).

Mahremiyet, İslam'da bir insan hakkı olarak görülmüş, Kur'an ve sünnet temel dayanakları olmuştur (Martı, vd., 2019: 4). Kur'an, sünnet ve hadislerle desteklenen mahremiyet, Kur'an-ı Kerim'in iki yerine vücutta gizli kalması, örtülmesi gereken yerler anlamında kullanılırken; bir yerde gizlilik anlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda hem sözlük anlamı hem dini anlamı hem de terim anlamı ile sünnet ve hadislerle desteklenmektedir (Çekiç, 2019: 7).

Türk toplumunda mahremiyet her dönemde olmasına rağmen İslamiyet'in kabulüyle birlikte İslami kaynaklardan beslenerek yeniden tanımlanmıştır. Türk toplumunda mahremiyetin tam anlamıyla kendini bulması Türk toplumunun İslam'ı kabul etmesi ile başlamaktadır (Kaplan, 2019: 8). Hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük bir öneme sahip olan mahremiyet günümüzde her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da sürekli tartışılmıştır. Özellikle ortaya çıkan yeni gelişmeler ve modernite Türk toplumunu etkilemiş ve mahrem kavramının tartışılmasına yol açmıştır. Hal böyle olunca hem modern değerler hem de İslami değerler arasında sıkışan mahremiyet kavramı kendine bir çıkış noktası aranmıştır. Bunun sonucunda ise iki tarafta da kopmalar ortaya çıkmış, İslami değerler ve modernitenin tanımları belirsizleşmiştir (Çekiç, 2019: 8). Nilüfer Göle ise Türk toplumunun bu çıkmazını fark ederek hem modern değerlerden hem de İslami değerlerden beslendiği iki boyutlu bir tanım yapmıştır. Göle'ye göre mahremiyet, "gizliliğe, aile hayatına, kadının sahasına yabancıların bakışlarına yasaklanan şeye ilişkin olandır". Aynı zamanda Göle mahremiyeti "samimi, içli dışlı, herkesçe bilinmemesi icap eden, söylenmeyen gizli şey" olarak tanımlamaktadır (Göle, 2016: 20).

2.4. TÜRK TOPLUMUNDA MAHREMİYET ALGISI

Türkiye'de mahremiyetin dönüşümüne özellikle üçüncü bölümde değinilecek olduğundan dolayı bu bölümde Türk toplumunda mahremiyetin nasıl algılandığına ve bu algının temelinde neler olduğuna değinilecektir.

Türk toplumunda mahremiyet, genel olarak gizlilik, kişiye ve aileye özel hâller, yasaklılık, dokunulmazlık, korunması gereken şeyler, müdahale edilmemesi gereken alanlar, beden gizliliği, cinsellik, karşı cinsle ilişki, ergenlik, evlilik ve aile hayatı, inanç ve düşünceler olarak algılanmaktadır (İder, 2019: 114-115).

Türk toplumunda mahremiyet algısı, toplumun tutum, davranış ve düşünce biçimleri çerçevesinden şekillenmektedir. İnandığı İslam dini, sahip olduğu toplumsal

değerler, normlar, gelenek ve görenekler bu algının biçimlenmesinde en önemli role sahiptir (Utma, 2018: 1197). Türk toplumunun mahremiyeti nasıl algıladığı yazılı bir kural olarak geçmemekle birlikte herkes tarafından benzer şekilde algılanmakta ve insan davranışlarına yansımaktadır. Bunun sebebi ise bahsedildiği gibi yaşadığımız toplumun toplumsal değerleri ve İslam dinidir.

Türkiye, mahremiyete kendi toplumsal değerleri çerçevesinden bakarak kendi toplum yapısını bu çerçeveden oluşturmaya çalışmış ülkelerin başında gelmektedir. Genel olarak yaygın olan din, İslamiyet olduğundan hem İslamiyet'in buyrukları çerçevesinden hem de kendine özgü toplum yapısı çerçevesinden mahremiyete karşı, kendine göre bir bakış açısı geliştirmiştir (Gündüz, 2015).

Türk toplumu hem ataerkilliğin hem de İslam dininin normları etrafında şekillenen bir toplumsal yapıya sahiptir. Aynı zamanda sekülerizm, modernite ve kapitalizm de bu toplumun mahremiyet algısını etkilemiştir. Türk toplumunda mahremiyet algısı çok eskilere dayanmakla birlikte İslamiyet'in benimsenmesi ile yeniden ön plana çıkmıştır. Tüm dinler gibi İslam dininin de kendine ait özelliklerinin Türk toplumu tarafından benimsenmesi ile var olan mahremiyet olgusu yeniden İslami gereklere uygun bir şekilde biçimlenmeye başlamıştır (Kaplan, 2019: 9). Türk toplumunun mahremiyet ve İslamiyet arasında kurduğu bu ilişki her dönemde varlığını korumuş, kimi zaman üst düzeye çıkarken kimi zaman ise aralarındaki bağa az önem verilmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nde devam eden modernleşme çabaları ile Türk toplumu İslam, modernite ve mahremiyet arasında kalmıştır (Kaplan, 2019: 10). Fakat bu arada kalmışlık zaman zaman Türk toplumunun mahremiyeti algılayış tarzını değişikliğe zorlamışsa da istenilen değişim tam anlamı ile gerçekleşmemiştir. Bunun sebebi ise hiç şüphesiz İslam dinidir. Türk toplumun İslam dinini benimsemesi ve gerekliliklerini yerine getirmesi ile yaşadığımız toplum ve İslam dini arasında sıkı bir bağ kurulmuş ve bu bağ modernitenin etkisi ile sarsılsa da her seferinde yeniden İslami olana dönmüştür. Yani modern olan ne kadar benimsense ve ön plana çıkarılsa da Türk toplumunun mahremiyet sınırlarını Batı'daki kadar esnetememiştir. Bunun en büyük sebebi ise İslam dinidir.

Türk toplumunda yapılan bir davranışın toplumsal olarak kabul edilip edilmeyeceği, mahrem alanı zedeleyip zedelemeyeceği toplumsal değerler çerçevesinden belirlenmektedir. Bu toplumsal değerlerin temelinde ise İslam dini

oturmalıdır. İslam dininin ortaya koyduğu kurallar, yasaklar, günah olarak bilinenler, ayıp olarak nitelendirilenler vb. hepsi Türk toplumun değerler sisteminin merkezindedir ve bu toplumun mahremiyet algısı bu çerçeveden değerlendirilmektedir (Gündüz, 2015).

İnsan, aile ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez üç kavramdır. İnsan için toplum ne kadar önem taşımakta ise toplum için de aile o kadar önem taşımaktadır. İslam dini hem dünya hem de ahiret mutluluğuna önem verdiği için aile bunu sağlayacak kilit bir noktada bulunmaktadır. İslam'a göre sağlam ve güçlü bir aile hayatının kurulması hem dünya hem de ahiret mutluluğuna kavuşmak demektir. İslam dininde ailenin bu kadar önemli olmasının sebebi ise mahremiyet bilincinin ilk olarak ailede öğrenilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü çocuğun kendi mahremiyet sınırlarını çizerken içerisinde bulunduğu ilk çember ailesidir. Mahremiyet alanını belirlemeye çalışan çocuk kendini ilk olarak ailesindeki bireylerden ayırmakta ve sınırlarını ona göre belirlemektedir. Ayrıca ailenin çocuk için koruyucu kollayıcı bir konumda bulunması da yine mahrem alanların belirlenmesi ve korunması açısından önemlidir (İpek, 2020: 48).

Bireyin diğer bireylerle iletişime geçerken toplumsal yapıyı fark etmesine olanak sağlayan yer ailedir. Aile içerisinde kazanılan bilgiler, çocukların toplum yapısını ve mahremiyet algısını anlamasına yardımcı olmaktadır (İpek, 2020: 48). Bir çocuk kendi mahremini öğrenmeden diğer insanların mahremine saygı göstermeyi bilemez. Bu sebepten dolayı da çocuğun öğrenmesi gereken en önemli şey kendi mahremi ve mahremi tehdit eden unsurlardır (Martı, vd., 2019: 13-14). Mahremiyet algısı belli bir noktaya kadar aile içinde verilmektedir. Ardından ise bu bilgiler çevrede ve okulda verilmeye devam etmektedir. Çocuk aileden başlayarak mahremiyet algısıyla beraber toplum yapısını öğrenmektedir. Ailede verilen bilgiler doğru ve sağlıklı ise çocuk mahrem algısını kolayca anlayarak sağlıklı bir iletişim kurmakta ve toplum yapısına uygun olarak davranışlarını gerçekleştirmektedir. Ancak bu yapı zayıf ise sağlıklı bir toplum yapısı ve mahrem algısı ortaya çıkmaktadır (Martı, vd., 2019: 17).

İslam dini mahremiyetin temeline aileyi koyduğu gibi ailenin temeline de kadını koymuştur. Kadın İslam dininde, ailenin ayrılmaz parçası, aileyi kuran, bir arada tutan kişi olarak görülmektedir (İpek, 2020: 48). Yani İslam'da aile demek aynı zamanda kadın demektir. İslam dinine göre kadının kendisi ailedir ve ailenin içindeki mahrem

olandır. Türk toplumu İslami düşünceyi benimsediği için bu düşünceden hareketle belli bir döneme kadar kadını mahrem olarak görmüştür.

İslam'ın kadını mahrem olarak görmesi ve Türk toplumunun da kadına bu çerçeveden bakması mahrem algısının da bu çerçeveden şekillenmesine yol açmıştır. Bu sebepten dolayı da yaşadığımız toplumun mahrem algısındaki değişmelere ve tartışmalara kadın üzerinden bakılmaktadır. Batı modernitesinin Türkiye'de kendini göstermesi ile kadın Türk toplumunda daha çok tartışılmıştır. Çünkü modern değerler dini olanı geri plana itmekte ve akli ön plana çıkarmaktadır. Oysaki Türk toplumunun temelinde İslam dini İslam dininin temelinde ise mahrem olarak görülen kadın vardır. Bu sebepten kaynaklı olarak ise modernite ve İslam arasındaki ilişki kadın üzerinden ele alınmaktadır.

Türkiye'de Tanzimat dönemi ile birlikte modernite temel hedef haline gelmiş, modernitenin gereklilikleri kısmi de olsa uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'de mahrem/namahrem arasındaki sınırlar, Tanzimat dönemiyle birlikte sarsıntıya uğramış ve özellikle kadınların yaşamları değişmeye başlamıştır. Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan kadınların eğitim alması, açılması, dans etmesi, fotoğraf çekilmesi gibi konular, Batı toplumsal yaşam biçiminin birer figürüdür. Bu durum aynı zamanda mahrem olarak tanımlanan kadın yaşam alanlarının zamanla görünürlük kazanmasında etkili olmuştur (Göle, 2016: 31). Cumhuriyet dönemi modernleşmesi de aynı aşamaları geçirmiştir. Osmanlı'da başlayan modernleşme çabaları Cumhuriyet ile birlikte daha kapsamlı bir hale gelmiştir. Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkan modernleşme her anlamda kendini gösteren bir modernleşmedir. Bu dönemde ortaya çıkan tüm yenilikler ilerleme düşüncesi çerçevesinde kendini göstermiştir. Modern bir devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkeleri laiklik ve milliyetçilik olmuştur. Bu dönemin en önemli kriterleri ise kadına görünürlüğünü kazandırmak ve kadının kamusal alana çıkmasına yardımcı olmaktır. Özellikle kadın erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışılması, kılık kıyafette yeniliklerin olması bu görünürlüğü sağlamak için en belirgin özelliklerdir (Göle, 2016: 38). Fakat hem Osmanlı'nın son zamanlarında hem de Cumhuriyet döneminde kadınlara belirli haklar verilerek mahrem alandan kamusal alana çıkmalarına izin verilmiş olsa da belirli noktalarda sınırlandırılmış, her fırsatta kadınlara kadınlıkları hatırlatılmıştır.

Modern değerler zaman zaman Türk toplumunun mahremiyet anlayışını dönüştürse de İslami düşünce her fırsatta etkinliğini göstermiştir. Özellikle 1980'lere

gelindiğinde İslamcı düşünce yeniden ön plana çıkmış ve içinde yaşadığımız toplumun yaşam tarzını etkilemiştir. Modern değerlerin söndürmek istediği mahremiyeti yeniden destekleyerek Türk toplumuna farklı bir bakış açısı sunmuştur. Ortaya çıkan bu İslamcı düşünce hem modern değerleri hem de geleneksel İslami değerleri eleştirerek kendine yeni bir yön çizmeyi amaç edinmiştir. Gelenek ve modernlik arasında bir ilişki kuran bu İslami düşünce ne modern değerlerin ne de İslami değerlerin etkisinde kalmıştır (Göle, 2017: 107).

Sonuç olarak, Türk toplumu İslamiyet inançlı, kendi kültür, gelenek, görenek, norm, yaşam tarzı gibi belli faktörler çerçevesinden belirlenmiş bir mahremiyet algısına sahip olmuştur. Özellikle dinin buyrukları çerçevesinden oluşturulan toplumsal yapı bireylerin mahremiyet algısını şekillendirmiştir. Bu mahremiyet algısı ise kişilerin belli özel hayatlarının olduğu, İslam dininin kitabı olan Kur'an'da bilinmesi ya da yapılması yasak/haram olan şeylerin yapılmadığı, dinin yapılmasını onayladığı şeylerin yapıldığı, dinden hareketle normları, gelenek ve göreneklerin belli olduğu, bireylerin buna göre davrandığı bir mahremiyet algısı olmuştur (Gündüz, 2015). Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet ile devam eden süreçte ortaya çıkan modernite Türk toplumunun mahremiyet algısında kısmi de olsa bir dönüşüm meydana getirmiştir. Çünkü Türk toplumu moderniteyi tam anlamıyla doğru bir şekilde uygulayamamış olduğundan dolayı modernitenin ortaya çıkardığı sonuçların etkilerini hesap edememiştir. Böylece toplumda belli değerlerde (mahrem alan, özel hayat, aile, kişisel ilişkiler gibi) yozlaşmalar meydana gelmeye başlamıştır.

Tüm bunlardan hareketle mahremiyet hem Batı toplumlarında hem de Türk toplumunda etkisini uzun yıllar hissettirmiş ve hissettirmeye devam etmektedir. Fakat iki toplumun mahremiyete bakış açısı farklılık göstermiş ve bu sebepten dolayı da mahremiyetin algılanışı ve geçirdiği dönüşümlerde farklılaşmıştır. Batı toplumlarında mahremiyet, özellikle modernitenin ortaya çıkması ile bireyden devlete her kurumu yeniden şekillendirmiştir. Bu durum Batı'da daha esnek bir mahrem düşüncesi ortaya çıkarmıştır. Türk toplumunda ise durum farklıdır. Çünkü Türk toplumunun mahremiyet algısının temelinde İslam dini vardır. İslam dininin mahremiyet algısına bağlı bir mahremiyet düşüncesine sahip Türk toplumu, modern değerlerden etkilense de mahremiyetinin tam anlamıyla esnemesinin önünde İslam dini her zaman etkili olmuştur. Yani Batı modernitesi Türk toplumunu değiştirmeye çalışmışsa da karşısında her zaman İslam dinini bulmuş ikisi arasında sürekli olarak bir çatışma ortaya çıkmıştır.

Hem modern değerleri benimsemek isteyen hem de İslami değerlerden kopmak istemeyen Türk toplumu bir arada kalmışlığa sürüklenmiştir. Bu arada kalmışlıkta zaman zaman modern değerler zaman zaman ise İslami değerler ön plana çıkmıştır. Oysa Nilüfer Göle'nin dediği ve bu çalışmanın temelini oluşturan modern değerler ve İslami değerler arasında bir uzlaşma sağlanarak modern değerleri İslami değerlerle harmanlamak ikisi arasında yaşanan bu savaşa çözüm önerisi sunmuştur. Göle, bu noktada Türk toplumuna bir ışık tutmuş, bir yol açmıştır. Göle, İslam'ın mahremi savunması ya da moderninin mahremi yok saymasını değil, modernin içinde mahremi barındıracak yeni bir bakış aısının ortaya çıkmasını önermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

NİLÜFER GÖLE VE SOSYOLOJİSİ

Çalışmanın ikinci bölümünde Nilüfer Göle'nin kim olduğu ve genel görüşleri üzerinde durulacaktır. Göle Türk sosyoloji tarihine birçok açıdan farklılık kazandıran sosyologlar arasına girmeyi başarmış bir isimdir. Bu farklılıkların başında modern mahrem ve Batı-dışı modernlik düşüncesi gelmektedir. Göle, modern ve mahrem aynı anda nasıl olacağına dair yeni bir bakış açısı sunmuştur ve bu noktadaki düşüncesi onu farklı kılan temel görüşlerinden olmuştur. Göle'nin diğer düşünceleri de bu bölümde kısa bir şekilde yer verilmiş ve Nilüfer Göle'nin her boyuttan anlaşılması istenmiştir. Aktör-toplum üzerine yoğunlaşan sosyolog, toplumlarda bireyin yani aktörün önemli rol oynadığını göz önüne sermiştir. Sosyolojik müdahale yöntemini öğrenmiş ve bu yöntemi kullanmıştır. Bu sayede sosyoloji tarihimize yeni bir yöntem kazandırmıştır. Mühendisler ve ideoloji üzerine odaklanmış, mühendislerin toplumda şekillendirici bir rolü olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Toplumların kendi habituslarını oluşturması gerektiğine dikkat çeken sosyolog, zayıf tarihsellik kavramı üzerinden toplumları açıklamayı amaçlamıştır. İslamcılık üzerine araştırmalar yapmış ve İslamcılığın yeni toplumsal hareket olduğunu açıklamıştır. Tüm bu konuların ışığında Nilüfer Göle'nin kim olduğu, görüşleri ve modern ve mahrem arasında nasıl bir ilişki kurduğu bu çalışmada açıklanmak istenmiştir.

1. NİLÜFER GÖLE

1953 yılında Ankara'da doğmuş olan Göle'nin kökeni Kars'a dayanmaktadır. Babası Turgut Göle'dir. Öğrenim hayatı beş buçuk yaşında Ankara Koleji'nde başlamıştır (Özdemir, 2008: 880). Ankara Koleji'nden mezun olduktan sonra önce Orta Doğu Teknik Üniversitesini sonra da Paris Üniversitesini bitirmiştir. Türkiye devrim yıllarını yaşarken, Ankara'nın en sıcak ve hareketli merkezi olan ODTÜ'de eğitim gören Göle'nin sosyoloji serüveni, bu atmosfer içinde başlamıştır ("Biyografi.info", 2015). ODTÜ'de olduğu yıllarda Ankara da meydana gelen siyasal olaylar, Göle'nin hem karakterini hem de sosyolojik görüşlerini şekillendirmiştir.

ODTÜ'den mezun olduktan sonra Ankara Koleji'nde farkına vardığı ve ODTÜ'de okumaya devam ettiği sosyoloji görüşünü geliştirmek için dönemindekilerin aksine 1976 yılında Fransa'ya gitmiştir. Fransa'yı seçmesinin sebebi ise kendi asi

karakteri ile Fransa'yı özdeşleştirmesi olmuştur. Göle her zaman sıradan olanı aşmaya, kalıplara girmemeye, farklı olana yönelmeye çalışmıştır. Bu özelliklerde onu farklı kılan özellikler olmuştur. Her zaman farklı bir bakış açısına sahip olmuştur. Toplumsal yaşamı değişkenliği, hareketliliği, renkliliği, saydamlığı içinde yeniden ele almaya çalışması da farklı bakış açısına sahip olmasındandır ki topluma var olan değerlerin aksine bir şey söyleme cesaretinde bulunan ender sosyologlardandır (Özdemir, 2008: 881).

Başkaldırıcı bir kimliğe sahip olduğu için bir yandan sola yaklaşırken bir yandan da solu eleştirerek uzaklaşmıştır (“Biyografi.net”, t.y.). O Fransa da kaldığı yıllarda özellikle Freud ve Marx okumuştur. Sosyolojik analizlerinde Weber, Habermas, Bourdieu, Touraine gibi sosyologların kavramlarından yararlanmıştır (Özdemir, 2008: 901). Genellikle “kafalı, saygın, mert, erkek kız” olarak anılmıştır. Paris’te Alain Touraine’in öğrencisi olmuştur. Doktorasını Ecole Des Hautes Etudes en Sciences Sociales’de bitirmiştir. Doktora tezini Alain Touraine’in yanında “Mühendisler ve İdeoloji” adlı çalışmayla tamamlamıştır. 1983-1985 yılları arasında Masion des Sciences de l’Homme’da yardımcı doçent, Ecole Superieur de Commerce’de öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Daha sonra Türkiye’ye gelmiş ve Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde profesör olarak çalışmaya başlamıştır. Burada görev yaptığı sırada Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Asaf Savaş AKAD ile evlenmiştir (“Biyografi.net”, t.y.).

Nilüfer Göle, Türkiye’nin yaşadığı gelişmeler üzerine yaptığı değerlendirmelerle Türkiye sosyolojisi kavram dünyasına yeni nitelermeler kazandıran bir isim olagelmıştır. Bunların dışında sadece Türkiye’de değil dünya üzerinde bazı ülkelerde çalışmalar yapan Göle, son olarak Fransa’da Avrupa ve İslam konulu bir araştırma yapmıştır. Yaptığı bu araştırmalar ve kazandırdığı yeni kavramlar sonucu Fransa Yüksek Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından 2014 yılında “Onur Nişanı Legion d’Honneur” ödülüne layık görülmüştür (“Biyografi.net”, t.y.). Nilüfer Göle’nin *Mühendisler ve İdeoloji* (1986), *Modern Mahrem* (1991), *İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri* (2000), *İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler* (2000), *İç İççe Girişler: İslam ve Avrupa* (2009), *Seküler ve Dinsel: Aşılan Sınırlar* (2012), *Arap Baharı* (2012), *Keşif Yolculuğu; Türkiye, İslam ve Avrupa* (2013), *Mahremin Göçü* (2014), *Gündelik Yaşamda Avrupalılar* (2015) adında yayınlanmış 10 adet kitabı ve bunların dışında birçok araştırma ve makalesi bulunmaktadır (“Nilüfer Göle”, 2015). Her eserinde ise farklı

konular üzerine odaklanmış herkesin gözden kaçırdığı noktaları değinerek farklı bir imaj çizmiştir. Kısacası Nilüfer Göle, hayatının akışıyla olduğu kadar çalışmalarıyla da ilginç bir sosyologdur. Kimsenin önem vermediği konuları önemseyerek sosyolojik literatüre çok önemli eserler kazandırmıştır.

2. NİLÜFER GÖLE SOSYOLOJİSİ

Nilüfer Göle'nin çok köşeli olmamak ile birlikte yine de etkili olan bir insan ve toplum görüşü vardır. Göle özellikle belirli sosyoloji düşüncelerine eleştirel yaklaşırken kendi insan ve toplum görüşünü ortaya çıkartmaktadır. Özellikle pozitivist sosyolojiyi eleştiren Göle, yorumsamacı bir sosyolojiyi benimsemektedir. Göle'nin sosyoloji düşüncesinde toplum, bireylerin davranışları çerçevesinde ortaya çıkan, değişen ve gelişen dinamik bir süreçtir. Toplum, Göle'de tek bir renk değil farklı renklere ve görünümlere sahiptir. Dinamik ve sürekli değişen bir toplum görüşüyle sosyoloji görüşünü şekillendirmektedir (Özdemir, 2008: 883-884).

Muhafazakâr bir toplumdan gelen ama özgürlük düşüncesini benimseyen Göle bu iki düşünce arasında bir sentez kurmaya çalışmıştır. Temele Batı'nın özgürlüğünü ve Doğu'nun gelenekselliğini koyan Göle, bu iki ucu ortak noktada 'denge' faktörünü temele koyarak birleştirmeyi amaçlamıştır (Şahin, 2019: 22). Göle değişimi hiçbir zaman yok saymamış ve toplumların her zaman değişim içinde olduklarını dile getirerek görüşlerini bu çerçeveden şekillendirmiştir. Göle, toplumsal yaşamın görünümünü ve sorunlarını var olan toplum içinde insanların davranış ve tutumları arasındaki tarihsel ve kültürel dayanaklardan hareket ederek okumaktadır. Göle toplumun ikili karşıtlıklar içerisinde ele alınmasına karşı çıkmaktadır. Toplumu gelenekler çerçevesinden ya da modernite çerçevesinden saf bir şekilde değerlendirmemiştir. Göle'nin sosyoloji düşüncesinde toplumda var olan ilericilik-gericilik, İslam-Batı vb. gibi zıtlıklar yoktur, aksine bir grilik, melezlik vardır. Yani Göle zıt görüşleri birbirinden etkileyecek konumda analiz etmektedir. Bu çerçeveden de farklı, birbiriyle etkileşim halinde toplumsal kimlikler ortaya çıkarmaktadır (Özdemir, 2008: 898).

Göle'yi Türk sosyolojisinde farklı kılan ve etkin konuma getiren bir diğer özelliği ise kullandığı yöntemdir. Sosyal gerçekliğe bir melezlik ya da grilik vermesi onu farklı yapan en önemli özelliklerindedir. Sosyolojik düşüncesinde farklı renkler, desenler arasında kurduğu etkileşim esas noktasıdır. Belli bir sosyolojik düşünce çerçevesinde kendini sınırlamayı sürekli olarak toplumdaki renkleri birbirine

karıştırmaya çalışmaktadır (Özdemir, 2008: 890). Bu çerçeveden ise Türk sosyolojisine yeni bir boyut kazandırarak, yeni kavramlar ve farklı bakış açıları sunmaktadır. Türk sosyolojisine kattığı kavramlar ve farklı bakış açılarıyla bir dinamizm ve popülerlik kazandırmıştır. Göle Türk sosyolojisine kattığı kavramlar ışığında ‘kavram ana’ olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2008: 899).

Göle, toplumsal yaşamı analiz ederek toplum kavramına ulaşmaya çalışmaktadır. Bu yüzden de Göle, toplumun çok farklı, renkli ve değişik resimlerini çizmektedir. Göle için önemli olan siyasi görüşler değil toplumdur. Toplum sürekli değişen ve şaşırta yapıyla kavramsal bir çerçeveden net olarak tanımlanabilecek bir kavram değildir. Toplum tek başına bir özne değildir. Çünkü içerisinde farklılıklar ve çatışmalar barındırmaktadır. Bu yüzden toplumu anlamak için tepeden yapılan tek bir tanım yetersiz kalmakta, toplumu tanımlamak için sürekli olarak toplumun merkezine yolculuk yapılması gerekmektedir (Özdemir, 2008: 884). Göle, döneminde yaşayan düşünürlerden farklı olarak tepeden inmececi bir yaklaşımı benimsememiş aksine bir orta nokta bulmaya çalışmıştır. Düşüncelerinde geleneksel kültürü ve yenilikçi kültürü birlikte yaşatmaya çalışmıştır (Şahin, 2019: 21-22).

2.1. AKTÖR SOSYOLOJİSİ

Göle, yaptığı çalışmalarda toplumsal öznenin değişim sürecinde oynadıkları roller üzerinde durmuştur. Çalışmalarını Fransız sosyolog Alain Touraine’i takip ederek sürdürmüş, benzer yöntemleri ve benzer kavramsal çerçeveyi kullanmıştır. Aktör sosyolojisi kavramı da bu benzerliklerden biridir. Touraine, bireysel öznenin önemsiz gösterildiği sosyolojik yaklaşımları eleştirmiş bireyi ön plana çıkarmış ancak birey dışındaki grup ve toplulukları da göz önünde bulundurarak sosyolojisini açıklamıştır (Erdem, 2001: 142). Touraine, bireyin (aktör) anlamlı toplumsal ilişkilerinde, davranışlarını anlayarak ve başkalarına anlamlı kılarak var olduğunu ileri sürmektedir. Bireyler, kurallara ve normlara uyarak değil, kendi kendileri ile ilişkileri, kendilerini birey haline getirebilmeleri ve çevrelerinde değişikliğe olanak sağlayabilmeleri ile kendilerini göstermektedirler (Çiftçi, 2008: 56). Touraine’e göre toplumsal hayatın ortaya çıkma sebebi kendini oluşturan, kendinin farkına varan insandır (Çiftçi, 2008: 67). Bireyin kendi farkına vararak önce kendi benliğini düşünmesi ve bu çerçeveden yaşadığı toplumu oluşturması gerekmektedir. Salt akıllı birey kendini kanıtlayarak önce toplumsal alanı daha sonrada diğer alanları meydana getirmektedir (İnce, 2016: 9).

Nilüfer Göle de Touraine'in aktör görüşünden etkilenerek, çalışmalarında toplumsal özneye, toplumsal değişim sürecinde çok önemli roller yüklemiş ve bu rollerle toplumsal değişimin nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalışmıştır. Bilinçli özneye dikkate alan Göle, tarihsel ve toplumsal değişimi bu çerçeveden açıklamıştır (Erdem, 2001: 143). Bireylerin toplumsal açıdan nasıl bir değişim geçirdiklerini ve toplumları nasıl etkilediklerini incelemiştir. Bireylerin tarihsel birer özne olduğunu ve bu bilince sahip olduklarını vurgulamıştır. Göle (1998: 22) bu yaklaşımında sorunlar sistem ya da toplum düzeyinde değil, toplumsal aktörlerin bilinci, ideolojileri ve toplumsal hareketlerin içinde aranmıştır. Kısaca tarihsel ve toplumsal değişimi açıklamak için bilinçli özneyi merkeze alan yaklaşımı kullanmıştır. Aktör-eylem sosyolojisi, toplumsal hareketleri sistem dışı sapmalar olarak değil, toplumun kendini yeniden üretmesine katkı olarak görmüştür (Erdem, 2001: 143).

Nilüfer Göle'de toplum, sürekli değişen, içinde çatışmalar ve farklılıklar barındıran, dinamik bir yapıdır. Toplumsal yapı bireylerin toplumsal eylemleri ve ilişkileri ile üretilerek sürdürülür ve dönüştürülür. Bu sebepten de Göle, insanı toplumdaki en önemli özne ya da aktör olarak belirtir. Aktör, Göle'de toplumsal yapıda bir statüye sahip ve sahip olduğu statüye uygun davranışlarda bulunan, toplumla bir bütünlük sergileyen, diğer aktörlerle ilişki içine giren sosyal, kültürel, politik ve aktif bir özelliğe sahiptir. Toplumsal olayları anlamak için ise aktörlerin davranışlarına, düşüncelerine yüklediği anlamları bilmek, anlamak ve kavramak gerekmektedir (Özdemir, 2008: 884).

Göle, bir sosyologdur ve toplumsal yaşamı çözümlenmeye çalışmaktadır. Toplumsal yaşamı, aktörlerin eylemleri, etkileşimleri, yorumlamaları çerçevesinde incelemektedir. Bu bağlamda Göle'nin gerçekliği, araştırmacının da içinde yer aldığı sosyokültürel bir gerçekliktir. Yani Göle, pozitivist bir toplumsal gerçekliği değil, yorumsamacı bir toplumsal gerçekliği benimsemektedir. Yorumsamacı gelenek, sosyal gerçeklik ve onun çeşitli görünümünü aktörlerin algılamaları ve anlam yüklemeleridir (Özdemir, 2008: 884).

2.2. SOSYOLOJİK MÜDAHALE

Nilüfer Göle'yi diğer sosyologlardan ayıran en temel özelliklerden biri de yaptığı çalışmalarda kullandığı yöntemin farklılığıdır. Göle benimsediği yorumsamacı gelenekten hareketle yeni bir yönteme ulaşmıştır. Bu yöntem hocası Touraine tarafından

geliştirilen “sosyolojik müdahale” yöntemidir (Erdem, 2001: 143). Touraine, sosyoloğu toplumda pasif olarak görenlere karşı çıkararak, sosyoloğun bireylerin davranışlarına müdahale ederek kendine yeterli gözlem alanı yaratması gerektiğini öne sürmektedir. Böylece sosyoloğun bireyin yerini alarak değil, bireyin davranışlarını gözlemleyerek yorumlayabileceğini öne sürmektedir. Sosyolog ancak müdahale ile bireylerin davranışlarını keşfedebilmektedir (Çiftçi, 2008: 61).

Göle yöntemin adını müdahaleci yöntem olarak değil de aktif katılımcı yöntem olarak kullanmaktadır ki bunun sebebi müdahale kelimesinin çok fazla yönlendirici oluşudur (Göle, 2016: 120). Göle’ye göre Touraine, sosyoloğa müdahale görevini vererek bir tür yönlendirme vazifesi yüklemiştir. Fakat Göle, bahsedilen bu yönlendirmenin Türk toplumu için sorun yaratacağını belirterek, Touraine’nin sosyolojik müdahale yöntemini “aktif katılımcı yöntem” olarak revize etmiştir (Çiftçi, 2008: 62). Kullanılan bu yöntemin temeli sosyal hareketin niteliğini yansıtacak bir araştırma grubu ve bu grubun kendi düşüncülerini yansıtabilmesini sağlayacak bir ortam oluşturmasına dayanmaktadır.

Aktif katılımcı yöntemde sosyolog, belirli özelliklere göre bir grup belirlemekte ve bu grup ile birlikte toplantılar yapmaktadır. Bu toplantılara da aktif olarak katılmaktadır. Sosyolog bu toplantılarda etkindir ve aktörlerin belirli sorunsallar çerçevesinde kendi analizlerini yapmalarını sağlamaktadır. Yani aktörlere kendi eylemlerini sorgulatmaktadır (Özdemir, 2008: 887).

Göle’ye göre bu yöntemde sosyoloğun görevi, aktörlerin sunulan hipotezler ışığında kendi kendilerinin analizini yapabilmelerini sağlamaktır. Sosyologlar eğitici ya da gözlemci değil ‘müdahaleci’ olmalıdır. Toplum rastgele oluşmuş, bir tartışma grubu değildir, sosyoloğun müdahalesi ile birlikte aktörlerin toplumsal rollerinin analizini yapabildikleri bir grup olma özelliğine sahiptir. Aktörlerin rolleri ve değişimleri ile ilgili bilgi vermeye çalışır (Göle, 1998: 25). Kısaca gruplar, sosyoloğun müdahalesiyle aktörlerin tarihsel rollerini ve eylemlerini sorgulayabildikleri bir analiz grubudur. Böylece mikro bir toplumsal olay veya hareketten yola çıkılarak makro konulara yeni bir bakış açısı sağlanmaktadır. (Erdem, 2001: 144). Nilüfer Göle’nin sosyolojik müdahale yöntemini benimsemiş olması onun diğer yöntemleri yok saydığı anlamına gelmemektedir. Araştırdığı konuların farklılığına göre farklı yöntemler de kullanan Göle, en sonunda yine sosyolojik müdahale yöntemine başvurmuştur.

Nilüfer Göle'nin yöntem açısından ortaya attığı görüşler pozitivist paradigma çerçevesinde bilimsel bilginin temel özelliği olan objektiflik boyutunda tartışmalı kalmıştır. Fakat sosyolog bu durumu sübjektif değerleri objektif olarak açıkladığını öne sürerek objektiflik sorunun ortadan kalktığını vurgulamıştır. Yani Nilüfer Göle'yi kullandığı yöntemden dolayı objektif olmamakla eleştirenler, Nilüfer Göle'nin sübjektif bilgileri, objektif olarak yorumlaması sonucunda haksız çıkmıştır (Erdem, 2001: 144).

Göle'nin benimsediği sosyolojik müdahale yöntemi Türkiye'de ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Göle yöntemsizlik ile suçlanmış, yöntembilim konusunda çok geride kaldığı iddia edilmiştir. Çünkü Türk aydınları sosyolojik müdahaleyi bir yöntem olarak kabul etmemişler, en fazla bir teknik olabileceğini belirtmişlerdir. Bu çerçeveden Göle'nin ortaya attığı anlama odaklı sosyoloji düşüncesinin yanlış olduğunu, sosyolojinin amacının anlamak değil, açıklamak olduğunu öne sürmüşlerdir (Özdemir, 2008: 888).

2.3. MÜHENDİSLER VE İDEOLOJİ

Göle mühendislerle ilgili görüşlerini dile getirirken Veblen' den etkilenmiştir. Veblen'e göre mühendislik, fabrika düzeyinde değil, rasyonel kararlarla toplumu yönlendirmeye çalışan yenilikçiler düzeyindedir. Buradan hareketle Veblen bir toplum mühendisliği oluşturmuştur. Veblen, toplumdaki sorunları en iyi toplum mühendislerin çözebileceğini öne sürmüş ve toplumdaki sorunları bulan anlayan ve çözenlere toplum mühendisliği misyonunu yüklemiştir (Veblen, 1921'de akt. Yenilmez, 2007: 23). Veblen toplumdaki rasyonelleşmeyi toplumsal mühendislerin sağlayabileceğini iddia ederek, gelişmiş toplumlardaki değişimleri toplumsal mühendislerin yapması gerektiğini savunmuştur (Veblen, 1921'den akt. Yenilmez, 2007: 24). Bu çerçeveden Veblen, mühendisleri rasyonel ve bilimsel uygulamaların ve değerlerin taşıyıcıları olarak iktidarda görmek istemiştir (Göle, 1998: 10).

Veblen'in toplumsal mühendislik görüşünden etkilenen Göle de Türk toplumu için bir toplum mühendisliği önermiştir. Toplum mühendisleri Türkiye de pozitivizmin, rasyonel düşüncenin ve bilimin taşıyıcılarıdır. Toplum mühendisleri toplumsal gelişme modelinin savunucularıdır (Özdemir, 2008: 891). Yani modernleşmedeki en önemli katalizörlerden olmuşlardır.

Göle, Veblen'den etkilenerek toplumun kurtarıcısı olarak toplumsal mühendisleri görmüştür (Göle, 1998: 10). Nasıl ki mekanik anlamada mühendisler

birçok soruna çözüm bulmakta toplumdaki sorunları da toplumsal mühendislerin çözüm bulacağını öne sürmektedir. Kast ettiği mühendisler, mühendis denince akla gelen ve algılanan mühendisler değil, toplumdaki sorunların çözümü olarak gördüğü toplum mühendisleridir. Yani toplum bilimcileri kast ederek mühendislerin kendi sorunlarına çözüm bulduğu gibi toplum bilimcilerin de toplum mühendisliğine soyunarak sorunları çözmesi gerektiğini belirtmektedir. Göle, toplum mühendisliğini bir meslek olarak görmenin ötesinde ideolojik bir duruş olarak ele almakta ve bu duruşu benimseyenlerin mühendislere toplumu şekillendirme gücü verdiğini dile getirmektedir (Çavdar, 2014: 46).

Göle'ye göre toplum mühendisleri, değişimin yukarıdan aşağıya olduğu (Türkiye gibi) ülkelerde oldukça büyük öneme sahiptir. Çünkü toplum mühendislerini anlamak, toplumun bir haritasını çizmek demektir (Göle,1998: 8). Göle toplum mühendislerinin toplumda bu kadar önemli olmasının sebebini modernleşmede aramakta ve Türk modernleşmesinin yeni rasyonel taşıyıcılığını temsil ettiklerini öne sürmektedir (Göle, 1998: 179). Göle, “nüve halinde de olsa toplum mühendislerinin yeni bir modernleşme gücünü temsil ettiklerini belirtmektedir (Göle, 1998:179). Bunun sebebini ise mühendislerin sosyal mühendislik düşüncesi ile hareket ettiklerini iddia ederek açıklamaktadır. Yani sosyolojik problemleri teknik verilere indirgeyerek bir mühendis bakış açısı ile çözmeye çalışmışlardır (Göle, 1998: 27).

Göle'ye göre Türkiye'de toplum mühendisleri 1930'lı yıllarda teknik bir güç oluşturmak için ortaya çıkmışlardır. Fakat daha sonraki süreçte sanayi kalkınma vb. gibi alanlarda güç kazanarak varlıklarını göstermişlerdir (Yenilmez, 2007: 69). Toplum mühendisleri her alana etki etmeye başladıkları gibi modernleşme anlamında da yüksek düzeyde sorumluluk almışlardır (Yenilmez, 2007: 70).

1950'lerden sonra sahip oldukları teknik bilgi ve modern bilgi ile toplum mühendisleri politikada önemli roller almaya başlamıştır (Yenilmez, 2007: 72). Bu dönemden sonra toplum mühendisleri Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmasını sağlamak amaçlı önemli eylemlerde bulunmuşlardır (Yenilmez, 2007: 74).

Göle'ye göre 1960'lı yıllara kadar toplum mühendisleri, kendi meslek alanları içinde varlıklarını sürdürmüş, fakat daha sonra toplum mühendisleri diğer meslek gruplarıyla etkileşime geçmeye başlamıştır. Bu dönemlerde bununla da yetinmeyen

toplum mühendisleri siyasette sol hareket içinde yer almışlardır. Nilüfer Göle toplum mühendislerinin 1980’li yıllarda siyasete girmeye başladığını ve 1980’lerden sonra sağ-İslamcı partiler içinde bulduklarını vurgulamıştır (Erdem, 2001: 145). 1980’lerden sonra iktidar toplum mühendislerine ait olmuş, toplum bir değişim getirerek İslamcı toplum mühendisleri toplumu etkiler konuma gelmiştir. Göle’de sol mühendislere odaklanmış olsa da 1980’lerden sonra sağ-İslamcı mühendislerin önemli bir role sahip olduğunu düşünerek, onları da ilgi alanı içerisine almıştır (Özdemir, 2008: 891).

Özetle Göle, bu görüşünü geliştirirken de gerçek mühendislerin iş bitirici bir tarafından etkilenerek toplumsal mühendisleri ortaya çıkarmış ve onları toplumu belli bir noktaya getirme misyonunu yüklemiştir. Yani Göle toplumsal mühendisleri toplumun kurtarıcısı olarak görmüştür. Mühendisleri modernleşmenin yeni rasyonel taşıyıcıları olarak tanımlamış ve 1980’lerden sonra Turgut Özal dönemiyle birlikte toplum mühendislerinin daha iş bitirici, Türk siyasal yaşamına yön veren yenilikçi, seçkinler grubunu oluşturduğunu vurgulamıştır (Duman, 2019: 556). Bu seçkinler grubunun yalnızca sol hareketle sınırlı kalmadığını 1980’lerden sonra İslamcılarının arasında da yer aldıklarını da açıklamıştır.

2.4. HABİTUS

Nilüfer Göle’nin sosyolojik görüşlerinde önemli bir rol oynayan başka bir kavram da “habitus” kavramıdır. Göle habitusu yaşam biçimlerinin şekillendiği ve toplumsal farklılıkların temellendirildiği alan olarak tanımlamaktadır (Göle, 2009: 11).

Habitus kavramı ilk defa Fransız sosyolog Bourdieu tarafından kullanılmıştır. Habitus, bir kişinin algıları, duyguları ve eylemlerini bilgilendiren sosyal olarak içselleştirilmiş bir dizi eğilimdir. Bireysel benlik, grup kültürü ve sosyal kurumların karşılıklı etkileşiminden meydana gelmektedir (Atkinson(Ed), 2017: 77). Bourdieu, habitusu, bireylerin kendi sosyal gruplarının diğer üyelerine benzer şekilde yaşamaya yönelen sosyal olarak edinilmiş, bir dizi eğilim olarak tanımlamaktadır (Atkinson(Ed), 2017: 77). Habitus, her insanın yaşam deneyimleri sonucu etrafa taşıdığı kültürel ve kişisel deneyimlerinin oluşturduğu sağlam birikimler anlamına gelmektedir. Yaşam deneyimleri sonucu ortaya çıkan düşünce davranış ve beğeni kalıplarıdır (Rosenau, 1998: 107). Bourdieu da habitus, eylemler ve aktörlerin matriksi olarak aktarılan geçmiş deneyim ve bilgileri bütünleştiren, süregelen ve sırası değiştirilebilir eğilimler sistemidir (Göle, 2017: 31). Kuşaktan kuşağa devam eden tecrübeleri ve bilgiyi sürekli birbirine

ekleyen, bozulmayan ve yeri değişebilir düzenler sistemi olarak bilinmektedir (Göle, 2017: 104). Habitus, bireylerin istekleri ve dinsel bilinçlerinden bağımsız olan bir alana, bedenler içinde bir hayat bulan ancak buna karşın doğaçlamalardan muaf olmayan sözsüz bilgiyi belirtmektedir (Göle, 2017: 31). Yani habitus bireylerin yaşadıkları toplum içerisindeki davranışlarını belirleyerek bu çerçevede hareket etmelerine olanak sağlamaktadır (Atkinson (Ed), 2017: 78).

Nilüfer Göle habitus ile toplumumuzda yer alan yaşama biçimlerini tanımlayarak, bu yaşama biçimlerinin iktidardan bağımsız olmadığını dile getirmektedir. Yani Göle, var olan toplumsal iktidar düzeninin toplumun yaşama biçimlerini şekillendirerek bir habitus oluşturduğunu ve toplumların bu çerçevede hareket ettiklerini belirtmektedir (Göle, 2009: 29).

Habitus toplumda kültürel kodlar oluşturmaktadır. Kültürel kodlar Göle'nin görüşlerini oluşturan faktörlerdir. Oluşan kültürel kodlar kimlik habitusunu oluşturmakta, özneler arası ilişkileri düzenlemektedir. Yaşam tarzı habitusa bağlı olarak özneler arası ilişkileri, sınıfsal ilişkileri ve iktidar ilişkilerini ortaya çıkartmaktadır.

Göle'ye göre Cumhuriyet ile birlikte Türkiye'nin bütün habitusunda zorunlu olarak bir değişim meydana gelmiştir. Batı medeniyetinin, eşsiz güçlü ulaşılması gereken medeniyetin yaşam tarzlarını ve kültürel kodlarını, yani habitusunu Cumhuriyetçi seçkin kadro genç Cumhuriyet'e taşımaya amaçlamıştır (Erdem, 2001: 147). Bu noktaya yeni bir bakış açısı getiren sosyolog, 1980'lerden sonra İslamcılığa dönüşle birlikte sağ muhafazakâr kitlenin kendi habitusu ortaya çıkarmaya başladığını vurgulamıştır (Göle, 2017: 97). Böylece Cumhuriyetçi seçkinler ve İslamcılar arasında bir iktidar kavgası ortaya çıkmaya başlamış ve her iki tarafında habitusları, yani hayat tarzları arasında bir çatışma oluşmuştur (Erdem, 2001: 147). Nasıl ki 1923'den sonra tam anlamıyla kendini gösteren modernleşme hareketi laik bir düzen yaratmışsa 1980'lerden sonra ortaya çıkan Çağdaş İslamcı hareketlerde İslamiyet'i ön plana çıkaran bir toplumsal düzen meydana getirmeye çalışmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkan yeni habitus bireyleri kendine Batı modernitesine uygun hale getirirken, 1980'lerden sonraki dönemde yeni İslami hareketlerle birlikte ortaya çıkan habitus da bireyleri İslami bir boyuta taşımaya çalışmaktadır. Bu İslamcı habitus ise hem moderniteden hem de İslami görüşten etkilenmiştir. Yani ikisi arasında melez bir habitus oluşturmuştur.

Çağdaş İslamcı hareketler Batılılaşma çabalarıyla ortaya çıkan modern olduğunu iddia eden habitusu bir sorun olarak görmüş ve buna yeni bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır. Göle'ye göre çağdaş İslamcılık, Müslüman kimliğin modern dünya içinde yeniden inşa edilmesine farklı bir boyut kazandırarak İslamiyet'in gereklilikleri ve modern dünyanın gereklilikleri arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır (Göle, 2009: 30). Bu durum da Nilüfer Göle'nin modern ve mahrem arasında kurduğu ilişkinin temeline koyduğu başlıca hususlardan birini oluşturmuştur. Kısaca İslamcılık, Cumhuriyetçi seçkinlerin savunduğu Batılı habitusa karşı bir İslami habitus oluşturmuş ve bunu yaparken de doğrudan Batı medeniyetine karşı bir tavır olarak değil içinde yaşadığı toplumun kültürel kalıp ve hayat tarzlarını yaşama geçirerek yapmıştır (Erdem, 2001: 147).

2.5. ZAYIF TARİHSELLİK

Zayıf tarihsellik kavramı Batı dışı ancak Batılılaşma ve çağdaşlaşma yolunda gayret gösteren toplumları açıklamak için kullanılan bir kavramdır (Erdem, 2001: 147). Nilüfer Göle az gelişmişlik kavramını ekonomi ile bağlantılı gördüğü için kullanmamış, onun yerine ise zayıf tarihsellik kavramını kullanmıştır. Bu kavramı ise “merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki, ekonomik üretim, kültürel yaratıcılık ve bilimsel bilgi açısından tanımlanan gelişmişliğe dair uçurumun sosyolojik karşılığı” olarak tanımlamıştır (Göle, 1998: 27). Güçsüz-zayıf olarak tanımlanan Doğu toplumları zayıf tarihselliğinin ve az gelişmişliğinin farkına vararak gelişmiş Batı medeniyetine ulaşmaya çalışmışlardır (Erdem, 2001: 147). Bu çaba da modernleşmeye işaret etmektedir.

Göle, zayıf tarihselliğe sahip toplumlarda üç temel sacayağının olduğundan bahsetmektedir. Bunlar; bugünün var olamaması, doktrin fazlalığı ve tek aktör patolojisidir (Şahin, 2019: 49). Topumlarda bugünün var olamaması, o toplumun farklı toplumlara bağlandığının en açık göstergesidir. Bugünün var olmaması o toplumun kendi benliğinin kaybolmasına ve farklı toplumların benliklerinin esiri olmasına sebep olmaktadır. Birbirinden farklı davranış biçimlerinin (habitus), farklı anlamlandırmaların ve farklı benliklerin ortaya çıkması ise doktrin fazlalığına sebep olmaktadır. Aktör patolojisi ise zayıf tarihselliğin en önemli sacayağıdır. Çünkü tek aktör sadece kendi yaşamını düşünmekte ve başka aktörlerin statü ve rol arayışlarını kendisi için bir tehdit olarak algılamaktadır (Şahin, 2019: 49).

Zayıf tarihsellikte toplumsal aktörler arasında kurulan ilişki zamanla ilgilidir. Tarihselliği zayıf toplumlarının en önemli durumu toplumda bugünün var olmamasıdır. Batı’da bireyler kendi tarihselliklerini içselleştirerek tarihlerine bağlanmışlardır. Kendi tarihlerini kendileri yaratmakta ve bu tarihlerine sahip çıkmaktadırlar. Oysa kendi tarihlerini kendilerini oluşturamayan toplumlarda bireyler, kendi toplumlarına yabancılaşmaya başlamıştır. Kendi tarihini oluşturamayan toplumlar, geçmişte var olan bir tarihle kendilerini özdeşleştirmeye çalışmışlardır. Bu durum da zayıf tarihselliği olan toplumlar meydana çıkarmıştır ve böyle toplumlarda hep bir tarihi yakalama çabası olmuş ama ortaya çıkan çaba da toplumları bugünden koparmıştır (Göle, 1998: 23). Nilüfer Göle, tekrar tekrar vurgulandığı gibi zayıf tarihselliğe sahip toplumların temel özelliğini “bugünkü zamanın yokluğu” olarak göstermiştir (Erdem, 2001: 147). Batı toplumlarında insanlar şimdi, şu an için yaşamaktayken, tarihselliği zayıf toplumlar geçmişteki bir altın çağa yeniden ulaşmak, o zamanı tekrar yaşamak için uğraşmaktadırlar. Doğu toplumlarında zayıf tarihselliğin nedeni de işte budur, yani modernliği kendi başına üretebilme kapasitesine sahip olmamalarıdır. Doğulu toplumlar modernleşme ve ilerleme yolunda mesafe kat edebilmek için Batılı toplumlarla bağımlı bir ilişki içine girmişler ve bunun sonucunda ise İslamcı kimlik geri çekilmek zorunda kalmıştır (Göle, 2017: 66). İslamcı kimliğin bu geri çekilmesi durumu 1980’lerden sonra son bulmuş ve İslamcılar Batı modernliği dışında da bir model çizmeye başlamıştır (Erdem, 2001: 148). Zayıf tarihsellikten kurtulmanın yolu toplumların kendi pratiğini okuyup anlamlandırmasıdır. Göle, zayıf tarihselliğe sahip olan toplumlarda, değişimin içsel bir süreç değil, dışsal bir süreç olduğunu belirtmektedir (Göle, 1998: 63).

Tarihselliği zayıf olan toplumlar, Batı gelişme modelinde var olan sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki ve ayrışmayı, ekonomik gelişme ile demokrasi arasında var olan uyumu kolayca kendilerine uyarlayamamıştır (Göle, 1998: 28). Zayıf tarihsellik modernliği tek başına üretemeyen toplumlar için kullanılmaktadır. Zayıf tarihselliğe sahip toplumlar modernliği üretme anlamında zayıf olduğu için bu toplumlarda kültürel bir şizofreni ortaya çıkmaktadır (Göle, 2017: 66).

Özetle zayıf tarihsellik, Batılı olmayan ve Batı’nın değişim rüzgârına katılmayan toplumları tarihin ve bilginin sahipliğinden dışlamaktadır. Gerçekçi ve uyumlu olmayan bir tavırla az çok Batı medeniyetine tutulmaya çalışmaktadırlar. Batı medeniyeti ile aynı konumda olmayan ve Batı gibi kendilerini geliştiremeyen toplumlar zayıf tarihselliğe

sahip toplumlar olarak nitelendirilir. Toplumların kendi kültürlerini üretmemesi ve bunu toplumsal pratiklerle uyumlu hale getirememesi zayıf tarihselliğe sahip toplumların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Zayıf tarihsellik, merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki ekonomik üretim ve kültürel yaratıcılık ve bilimsel bilgi düzeyi açısından tanımlanan gelişmişliğe dair farkın sosyolojideki karşılığıdır (Göle, 2016: 27).

2.6. YENİ SOSYAL HAREKETLER VE İSLAMCILIK

Göle, yeni sosyal hareketler görüşünü oluştururken de Touraine'den etkilenmiştir. Touraine, sosyal hareketleri paylaşılan kültürel bir çalışma alanından oluşturmaktadır. Sosyal hareketler verili bir toplumdaki kültürel kalıpların, toplumsal kontrolü üzerine verilen bir mücadeleyi anlatmaktadır (Göle, 2017: 31).

Touraine, yeni sosyal hareketlerin herhangi bir duruma tepki olarak değil, toplumsal durum, tarihsellik ve kültürel modeller üzerine çatışmanın sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Leyla, 2006: 36). Yeni sosyal hareketlerin var olan toplumsal düzen üzerine kurulduğunu öne süren Touraine, yeni sosyal hareketlerin temeline özneyi ya da aktörü koymuştur. Aktörün ön plana çıkmasına rağmen toplumda bir ilerleme ya da özgürleştirme sağlayamayacağını yalnızca bir değişim sunabileceğini belirtmektedir (Leyla, 2006: 42).

Touraine'e göre, yeni sosyal hareketler kendilerini devlet gücünü kontrol etme fikrinden ayıştırdıkları, sivil ilişkileri dönüştürmeyi amaçladıkları ve birey eksenli olarak kültürel alanlarda kendilerini gösterdiklerinden dolayı yenidir. Yeni sosyal hareketler, “yeni siyasi bilinçten, yeni bir ekonomi ideolojisinden, değişen siyasi ve ekonomik yapılanmadan, uluslararası alanda oluşan etkin dalgalardan ve tek başına devlet tarafından çözülemeyecek kapsamlı bir toplumsal krizden ortaya çıkan nesnel koşul ile örgütlerin bilinçli stratejilerinin tümünden şekillenmiştir” (Çopuroğlu, Çetin, 2010: 72).

Yeni sosyal hareketler klasik sosyolojik anlayış tarafından da açıklanmayacak içeriklere sahiptir. Bu kavram daha çok kültürel bir söylemde ortaya çıkmıştır (Erdem, 2001: 150). Klasik sosyolojiye göre sosyal hareketler yapısal gerginliğe, ekonomik krize ve modernleşmeye tepki olarak ortaya çıkan olgulardır. Yeni sosyal hareketler, sivil toplum içinde tabandan gelişen olgular olarak ortaya çıkmıştır (Çayır, 1997: 7). Eski sosyal hareketlerde ekonomik çıkarlar için mücadele verilir, temsilcisi homojen bir sınıftır, amaç siyasal gücü devrim vb. ile ele geçirmektir, ekonomik krize ve sosyal

çöküşe tepkilidir, aktör irrasyonel, anomik görülür, ekonomi ve iktidar paylaşımında hedef devlettir. Yeni sosyal hareketlerde ise ekonomik alan dışında kültürel alana da vurgu yapılır, temsilciler heterojendir, amaç sivil ilişkileri dönüştürmektir, tepkisel değildir, kültürel unsurlar ön planda tutulur, rasyonel, eğitilmiş bireyler söz konusudur, hedef devlet değil, başka toplumsal muhaliftir ama geri planda ekonomik ve kültürel hedeflere sahiptir. Eski sosyal hareketler ve yeni sosyal hareketlerin en büyük farkı eski sosyal hareketlerin ekonomik, yeni sosyal hareketlerin ise kültürel alanda kendini göstermesidir (Yeşiltepe, 2018: 63).

Yeni sosyal hareketler 1960'lardan sonra Batı'da ortaya çıkan temelde, Batı ülkelerinde yeni sol hareketleri savunan öğrencilerin toplumdaki hareketliliği incelemesi üzerine odaklanmıştır. Yeni sosyal hareketi savunanlar, kültürü merkeze taşımış, kimlikler üzerine mücadele vermiş, özel ve kamusalın tanımlarını değiştirmiş, devrimci bir değişim talep etmiş, kamusal alanın tanımlarını farklılaştırmış bir düşünce hareketidir (Göle, 2017: 22). Yeni sosyal hareketler, yalnızca inançlar, eylemler ya da aktörler bütünü değil, bunların yanında bir de hikâyeler topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Göle, 2017: 29).

Yeni sosyal hareketler var olan İslami düşünceyi yeniden ele alarak İslam'ın özüne odaklanmıştır. Yeni sosyal hareketlerin içindeki İslami hareketler, devrimci siyasal hareketlerden İslam ile kurdukları saf ilişkiden dolayı ayrılmaktadırlar (Göle, 2017: 23). Yeni sosyal hareketlerin içindeki yeni İslami hareketler, İslam'ı yeniden canlandırma hareketiyle, İslam'ın bozulmamış ruhunun yeniden keşfedilmesi gerektiğine ilişkin düşünceyi paylaşmaktadırlar (Göle, 2017: 25).

Göle, çağdaş sosyal hareketler ile birlikte İslamcılığa yeni bir bakış açısı sunmuştur. Modernleşen laik Türkiye'de İslami hassasiyet devreye girdiğinde bir öze dönüş başlamaktadır. İslami hareketler modernleşen Türkiye içinde hem modern hayata teslim olmamaya çalışmakta hem de kendilerine kamusal alan aramaktadır. Bu durumda yeni sosyal hareketler İslami düşüncenin yeniden doğmasına olanak sağlamaktadır (Şahin, 2019: 38).

Yeni sosyal hareketler, yeni İslamcı hareketlerin güncel boyutları ile ilgilenmektedir ve yeni İslami hareketlerin değişen ve dinamikleşen yönüne vurgu yapmaktadır. Yeni sosyal hareketler yeni İslami hareketler ile birlikte Müslüman kimliğinin yeniden tanımlanmasına, kolektif bir şekilde nasıl talep edildiğine, din ile

geleneğin, modernlik ile laikliğin aralarındaki iletişime odaklanılmasına yardımcı olmaktadır (Göle, 2017: 19-21).

Sosyal bilimlerde ortaya çıkan kimlik, cinsellik ve toplumsal cinsiyet kavramları kendilerini en çok yeni toplumsal hareketlerde göstermiştir. Yeni sosyal hareketler Batı toplumuna özgü oluşumlar olarak bilirse de Nilüfer Göle'ye göre yeni sosyal hareketler ile İslam'ın özüne dönülmesi gerektiği düşüncesi çağdaş bir sosyal harekettir (Göle, 2017: 22).

Kısaca çağdaş İslami hareketler Batı'nın yeni sosyal hareketlerini andırmaktadır. Yeni sosyal hareketler sivil toplum odaklıdır ve devrimci olmadan içerden yani modernitenin tam merkezinden eleştirilmektedir. İslamcılık da toplumu bir bütün olarak değiştirme, yani her anlamda İslamileştirme idealini taşımaktadır. İslamcılık diğer yeni sosyal hareketlerle benzer bir toplum iradesini paylaşarak kişisel bir güçlenme ortaya çıkartmaktadır. Türk toplumunun diğer toplumlardan dışlanmasına neden olan farklılığı benimsemektedir. Yani İslamcılık yeni sosyal hareketler ile kendi farklılığını vurgulayarak Batı kültürü ya da modern medeniyetine ulaşmak için onlara benzemeyi reddetmektedir.

Tüm bunlara rağmen yeni İslami hareketler ne kadar yeni sosyal hareketlerin içine girmişse de bir o kadar dışlanmıştır. Bunun sebebi ise İslamcı hareketlerin bütünlükçü bir yaklaşımı benimsemiş olmasıdır. Oysa modern hareketler birey üzerine yönelmiştir. Aynı zamanda İslami hareketler var olan değişimin tümüyle olması gerektiğini söylemiş ve bu açıdan yeni hareketlere ters düşmüştür.

2.7. MODERNLİKLER VE BATI DIŞI MODERNLİK

Nilüfer Göle, modernlik konusunu en fazla araştıran sosyologlarımızdan biridir. Modernliğe yeni bir yorum getirmeye çalışmış, çoğul ya da yerel modernlikler konusunda önemli düşünceler ortaya koymuştur. Çoğul modernliklerin yorum ve kavramsallaştırmasını “Batı-dışı modernlik” kavramıyla ifade etmiştir. Bu kavram, Nilüfer Göle'nin kendisine aittir. Nilüfer Göle'nin sosyoloji anlayışına bakıldığında dinamik bir kavramsal zemine sahip olduğu açıkça görülmüştür. Çalışmalarında Türk modernleşmesini etkileyen modernleşme düşüncesine yeni alternatifler kazandırmaya yönelmiştir. Modernliğe yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalışmış ve toplumların kendilerine özgü bir modernlik oluşturup oluşturamayacaklarını incelemiştir.

Göle, modernliğin evrensel olduğu fikrine karşı çıkmış ve son dönemlerde modernliğin kendini yeniden şekillendirip dönüştürdüğünü vurgulamıştır. Tek tip ve küresel bir modernite düşüncesini desteklemeyen Göle, her toplumun modernleşme serüveninde kendine özgü özelliklerini tespit ederek adımlar atması gerektiğini belirtmiştir. Batı dışında kalan toplumların modernleşme yolunda kendine has özelliklerinden hareket etmesi gerektiğini savunmuştur (Koç, Topluk, 2019: 284). Modernliğin homojen, benzeştirici ve evrenselci olduğu fikrine karşı bir görüş geliştiren Göle, çoğul, yerel ve alternatif modernliklerden hareketle modernliğe yeni bir bakış açısı sunmuştur. Bu açıdan hareketle Batı-dışı toplumların iç dinamiklerine dikkat çekmiştir (Yücedağ, 2010: 70).

“Nilüfer Göle, modernliğe yöneltilen eleştirel bağlamında “çoğul modernlikler” üzerinde durmuştur. Batı-dışı modernliği bu modernlik eleştirisi bağlamında temellendirmeye çalışmıştır.” (Yücedağ, 2010: 71). Çoğul modernlikler, modernliğin çok yönlü ve kültür ile bağımlı olduğunu öne sürmüşlerdir. Nilüfer Göle, çoğul modernliklerin kendi içinde farklılıklar barındırdığını öne sürmüş ve buradan hareketle de modernlik-modernleşme kavramlarının anlamlarını inşa etmiştir. Göle’ye göre çoğul modernlikler Batı’nın Batı-dışı ülkelerdeki egemenliğinin bir yansıması olmuştur. Çoğul modernlik kavramsallaştırması modernliğin iç içe geçmiş dinamiklerine ağırlık vermiş modernliğin tüm toplumları kapsayan evrenselci ve evrimci anlayışına karşı çıkmıştır.

Çoğul modernlikler arka planda kalmış çoğulcu özelliklere sahip modernlikleri tekrar ön plana çıkarmıştır. Çoğulcu modernlikler birbirinden farklı modernliklerin birbiri ile karışması, melezleşmesi sonucu oluşmuştur. Çoğulcu modernlikler farklı deneyimler ve göreceli kavramsallaştırmalar çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda çoğul modernlikler farklı desenleri görmemize ve anlamamıza yardımcı olmuştur (Göle, 2017: 163).

Batı-dışı toplumları tanımlarken Göle’nin etkilendiği bir diğer kavramsallaştırma ise “alternatif modernlik” olmuştur. Alternatif modernlik ile Batı modernliğine alternatif başka bir modernliğin olduğunu belirtmiştir. Alternatif modernlikler hem modernliği reddederken hem de modernliği değiştirerek diğer modernlikler ile etkileşime girmektedir (Göle, 2017: 163). Alternatif modernlik, farklı kültürel yollarla yetinmeyip, fark yaratma, var olan modernlik modelini aşma sorusunu gündeme getirmiştir. Bu açıdan yeniliğin taşıyıcılığını yapmıştır (Yücedağ, 2010: 72).

Nilüfer Göle'nin üzerinde durduğu ve aynı zamanda Batı-dışı modernliğin üzerinde yükseldiği diğer bir modernlik kavramsallaştırması ise “yerel modernlik” tir. “Yerel modernlik”, modernliğin daha içerden, yerel pratikler bağlamında okunmasıdır. Yerel modernlikler Batı modernitesinden sıyrılarak ötekine, yerele, tikele yönelen modernliklerdir (Göle, 2017: 163). “Modernliğin anlamsal düzeyinin yerel dokular yardımıyla yeniden şekillendirilmesidir” (Yücedağ, 2010: 72). Nilüfer Göle, modernliğin yerel olarak nitelenmesinin Batı temelli bilgi sistemlerini aşamamasına yol açtığını vurgulamış ve bu kavramsallaştırmayı bu noktada eleştirmiştir. Ona göre “yerel modernlik” oluştuğunda bilgide bir içe kapanma meydana gelecek ve yerelle sınırlı kalacaktır. “Yerel” nitelmesi bir uygulamanın genel, evrensel bir erime sahip olmadığını, bilinçsiz bir coğrafi mekân, verili bir kültürel çağ içinde kaldığını, dolayısıyla sınırlı olduğunu ifade etmiştir. (Yücedağ, 2010: 72).

Nilüfer Göle, modernliği Batı merkezli köklerinden kopararak farklı bir tarih ve coğrafyanın kökeni içine yerleştirmeye çalışmıştır. Modernliği, Batılılaşmadan ayırıştırarak diğer toplumların kültürleriyle bütünleştirmeye çalışmış ve bu nedenle Batı-dışı modernlikler üzerinde durmuştur. Çoğul, alternatif ve yerel modernlik kavramsallaştırmalarını kullanarak modernliğin eleştirmesine yeni bir boyut kazandıran Göle, bu eleştirileri “Batı-dışı modernlik” kavramsallaştırması ile ifade etmiştir. “Batı-dışı modernlik” Batı'nın modernlik üzerindeki üstünlüğünü azaltma girişimidir. Batı'yı merkez konumundan çıkarmak, modernlik üzerine kenardan, Batı-dışı bir perspektifle düşünmek, modernitenin sınırlarını açığa çıkarabilir, yeni kavramsallaştırmalar üretebilir ve modernliğe ilişkin önemli sorular ortaya koyabilir (Göle, 2017: 134). Nilüfer Göle de bu düşüncelerin ışığında ortaya attığı “Batı-dışı modernlik” kavramıyla modernliğin içerden okunmasını amaçlamıştır.

Nilüfer Göle, modernlik ile ilgili yapılan kavramsallaştırmaların, Batı'nın dışındaki modernlik anlatımlarını doğru tahlil edemediğini, modernliğin yalnızca Batı da olduğu şekliyle tanımlamaya yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Her bir kavramsallaştırma modernliğinin farklı yönüne dikkat çekmiştir fakat yetersiz kalmıştır. Çünkü modernlik Batı'da benzer şekilde kendini var etmiş olsa da Batı dışı toplumlarda modernliğin ortaya çıkışı ve gelişme süreci farklılık gösterdiği için modernliğe yüklenen anlamlar yetersiz kalmıştır. “Kavramların, tek başına anlamsal bütünlükten yoksun oluşu anlayışından hareket eden Göle, bunun yerine tüm bu

kavramsallaştırmaları barındıran ‘Batı-dışı modernlik’ kavramını kullanmıştır.” (Yücedağ, 2010: 75).

“Göle’nin Batı-dışı modernlik anlayışı, “toplumu yeniden kurgulamaktan ziyade toplumu yeniden anlamaya yönelik bir kavramsallaştırma girişimidir.” (Göle, 2016: 57). Batı-dışı modernlik, modernliğin farklı perspektiflerle, özellikle Doğu toplumlarının periferisinden yapılan bir değerlendirmeyi içermiştir (Yücedağ, 2010: 75). Batı dışı modernlik kavramı Batı’yı merkezden alarak modernlik ile ilgili Batı’nın kenarından farklı bir düşünce geliştirmektedir. Batı dışı toplumlara Batı ile uyuşmayan noktaları göstererek yerel olanın Batı modernitesi ile bir ilişki ortaya çıkarmaya çalışmasıdır (Göle, 2017: 163).

Nilüfer Göle “Batı-dışı modernlik” kavramını merkez dışı Batı, eş zamanlı modernlik, ekstra modernlik ve geleneksizleşme gibi kavramlar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Şimdi bu kavramlara kısaca değinilecektir.

1. Merkez Dışı Batı: Bu kavramsallaştırmada modernliğin Batılı toplumlar dışındaki yansımalarına yine Batı dışından bakılmıştır. “Batı dışı toplumlari, modernliğin aynasında değil, modernliğı Batı dışı toplumların aynasından yeniden okumuştur.” (Göle, 2017: 165). Bu anlayış ile Batı tamamen reddedilmemiş aksine Batılı toplumların modernlik algısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Kısaca Batı dışı kavramı Batılı olmayan ama modernliğin etki alanına giren toplumlari ifade etmektedir.
2. Eş Zamanlı Modernlik: Göle, “eş zamanlı modernlik” kavramı ile merkezi Batılı modernitenin dışına kaydırmayı amaçlamıştır. Batı-dışı pratikleri, onları herhangi bir “tarihsel geri kalmışlık”, “geçiş” olgusu veya modernite eksikliği konumuna indirgmeden, sahip oldukları teorik verimlilikle birlikte ortaya koymayı kolaylaştırmaktadır. Batı-dışı pratikleri modernitenin kısmi, eksik bir versiyonu olarak görmek yerine, çağın içine oturtmaya gerekir. (Göle, 2009: 107). Göle, Batı-dışı modernliklerin kavramsallaştırılabilmesi için öncelikli olarak bilginin üretimi noktasında bir eş zamanlılık bilincinin oluşması gerektiğini belirtmiştir. Batı dışı toplumlar hem modernliğin etkisi altına girmiş hem de kendi modernliklerini üretmişlerdir. Eş zamanlılık teorisi de bilginin Batı tekeline kırdığı gibi Batı’nın öncülük yaptığı ayrıcalığını kaldırmıştır. (Göle, 2017: 168).

3. Ekstra Modernlik: Bu teori ile modernliğin farklı yansımalar oluşturduğu fikrine yönelmişlerdir. Ekstra modernlik, modernlik eksikliği değil Batı dışı modernliğin “ekstra” görünümüdür. Onu hem Avrupa’nın “dışında kalan”, hem de bir “artısı” olan, yani moderniteyi eksiltmeyen, tam tersine ona eklenen bir şey olarak görmek gerekir (Göle, 2009: 107). Göle, Batı ve Batı dışı toplumlar arasında tam bir benzerlik ve farklılık olmadığını öne sürmüş ve Batı ve Batı dışı toplumlar arasındaki modernlik farklılığı ekstra modernlik denilen aşırı modernlik, modernlik fazlasıyla anlaşılabilirliğini vurgulamıştır. Ekstra modernlik, Batı dışı toplumların modernlik istediğini ifade etmektedir. Göle, modernliği Batı’nın dışından bir perspektifle, ekstra modern olanın gözlemlenmesiyle incelemeye çalışmıştır (Göle,2017: 170).
4. Geleneksizleşme: Modernliğin ortaya çıkmasıyla modernlik ve gelenek arasındaki ilişki sürekli tartışılmıştır. Göle Batı dışı toplumlarda Batı’nın modernlik fikrinin benimsenmesiyle gelenek ve modernlik arasında bir kopuş olduğunu belirtmiştir. Geleneksel toplumlar modernitenin temel düşüncelerinin yanlış anlamışlar ve geleneksizleşmişlerdir. Bunun nedeni ise geleneksel toplumların geleceği yakalamak için geçmişlerinden kopmasıdır. Sonuç olarak modernlik geleneği değiştirememiş aksine modernliğe ulaşmak isteyen toplumlar, geleneği buna bir engel olarak görmüş bu yüzden gelenekleri ya reddetmiş ya yasaklamış ya da göz ardı etmiştir ve böylece geleneksel toplumlar geleneksizleşmiştir (Göle, 2017: 172).

Batı dışı toplumlarda gelenek ve modern birbiriyle uyuşmayan iki parça olarak ortaya çıkmıştır ve bu durum Göle tarafından eleştirilmiştir. Göle’ye göre modernlik ve gelenek iç içedir. Geleneksiz modernizm, modernizm değildir. Modernlik gelenekten bağımsız olamamaktadır ve gelenekler modernlikle harmanlanarak bugüne taşınamazsa yok olmaktadır. Modernlik geleneklerin yitirilmesi değil, zamana uyarlanabilmesidir.

Tüm bunlardan hareketle ikinci bölümde, Nilüfer Göle’nin Türkiye sosyoloji tarihinde kendine özgü düşünceleri ile iz bırakan nadir sosyologlardan olduğuna değinilmiştir. Çok fazla eser bırakmamış olsa da eserlerinin derinliği ve incelediği konular onun önemli izler bırakmasına olanak sağlamıştır. Nilüfer Göle’nin bu kadar önemli izler bırakmasının nedeni kimsenin incelemediği konulara yoğunlaşarak kavramları ve teorileri üstün körü kabul etmeyip uygulamasıdır.

Temel görüşlerini Batı dışı modernlik ve modern ve mahrem arasındaki ilişki üzerine kurmuş olsa da aktör sosyolojisi, sosyolojik müdahale, mühendisler ve ideoloji, habitus, zayıf tarihsellik, modernleşme ve yeni sosyal hareketler üzerinde durduğu, açıklamaya çalıştığı temel konu başlıklarındandır. Nilüfer Göle başta kullandığı yöntemlerin ve düşüncelerinin farklılığı ile sosyoloji tarihimizde uzun yıllar etkisini bırakacağını ve orijinalliğini koruyacağını bizlere göstermiştir.

Göle, Türk sosyolojisinde farklı düşünceleriyle dikkat çekmektedir. Birçok kişinin üzerinde durmadığı konular üzerinde durmuş ve Türk sosyolojisine farklı bir boyut kazandırmıştır. Özellikle Batı Dışı modernlik üzerinde duran Göle'nin en dikkat çekici görüşlerinden biri de çalışmamızın temelini oluşturan modern mahrem düşüncesi olmuştur. Bu düşüncesiyle toplumun durumunu açıklamaya çalışmıştır. Göle modern ve mahrem arasında bir melezleşme olması gerektiğini vurgulayarak Türk toplumunun modernleşme çabasına bir nefes aldırıcı bir bakış açısı sunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİLÜFER GÖLE'DE MODERNİTE İLE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde modern değerler ile mahrem arasında nasıl bir ilişki olduğuna Nilüfer Göle'nin düşünceleri doğrultusunda bakılacaktır. Göle sahip olduğu bakış açısı ile Türk toplumunda etki bırakan nadir sosyologlardandır. Çünkü Göle modern ve mahrem arasındaki ilişkiye farklı bir pencere açarak Türk toplumuna özgü bir modern mahrem ilişkisi ortaya çıkarmaktadır.

Göle, Tanzimat ile başlayan modernleşmenin Batı modernleşmesinin bir örneği olduğunu savunarak işe başlamıştır. Batılı toplumlar Sanayi Devrimi ve Aydınlanma ile modernliği tanımlamış ve modernliğin lideri konumuna gelmiştir. Batı dışında kalan toplumlar kendi toplumsal şartlarını Batı'ya göre konumlandırmaya ve bu çerçeveden bir değişim sürecine girmeye başlamışlardır. Yani Batı modernitesi Batı dışında kalan toplumlar için ulaşılması gereken bir hedef olmuştur. Böyle toplumlar zayıf tarihselliğe sahip toplumlardır ve modernliğin oluşumunda etki edememiş, yeniliği ve değişimi kendi ürettikleri ile değil Batı modernliği ile gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Modernliği keşfedememiş onu Batılılaşma olarak algılamış toplumlar sürekli olarak Batı modernliğinin etkisinde kalmışlardır. Batı ve Batışı dışı toplumlar arasındaki etkileşim, karşılıklı bir alışverişten daha çok Batı'nın ulaşılması gereken bir hedef, Batı dışı toplumların ise Batı'ya ulaşmaya çalışan bir toplum olması üzerinden ilerlemiştir (Göle, 2016: 45).

Bu çerçevede Göle, Türk düşüncesini de etkilemesi bakımından Batıcılık kavramını ele alır ve bu kavramı Türk toplumunun özgün karakteri olarak modernleşme ile yeniden kendini gösteren İslamcılık düşüncesiyle birlikte bakar. İslamcı düşünce de Batıcı düşünce de Türk toplumunun her döneminde tartışmaların bel kemiğini oluşturmuştur. Yani Türkiye hem güçlü bir modernleşme geleneğine hem güçlü bir İslamcı geleneğe sahiptir. Göle de bu iki düşünce arasında bir etkileşim kurmuş, bir köprü oluşturmaya çalışmıştır. Kurmaya çalıştığı bu köprü ise modern olan ile mahrem olan arasında bir ilişkiye dayalıdır. Böylece her iki kavramın baskıcı yapısını yumuşatarak Türk toplumunda modernleşmeye yeni bir çerçeve sunmuştur.

1. NİLÜFER GÖLE'DE MODERNİTE VE MAHREMİYET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DÖNÜŞÜM EVRELERİ

Bu bölümde Nilüfer Göle'nin diğer Türk sosyologlardan farklı olarak modern ve mahrem arasındaki ilişkiye getirdiği bakış açısına değinilecektir. Göle Türk toplumunun modern ve mahrem arasında kurduğu ilişkiyi kendi çalışmasının temelini alarak çözümlemesini bu çerçeveden yapmaya çalışmıştır. İçinde yaşadığı toplumun ilk modernleşme çabalarından başlayarak devam eden süreci inceleyen sosyolog her dönemin hem olumlu hem de olumsuz yanlarını dile getirmiş ve en sonunda kendi modern mahrem görüşüne ulaşmıştır. Kendi modern mahrem görüşüne ulaşmak için ise Türk toplumunu dönemsel olarak incelemiş ve dönemin özelliklerine göre görüşlerini belirtmiştir.

1.1. TANZİMAT'TAN'TAN CUMHURİYET'E MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

Çalışmanın bu başlığında Tanzimat döneminden başlayarak Türkiye Cumhuriyetine kadar geçen süreçte modernite ve mahremiyet arasındaki ilişkiye Nilüfer Göle açısından bakılacaktır. Göle çalışmalarında bu döneme çok fazla odaklanmamışsa da ele aldığı bazı noktalar olmuştur. Özellikle Cumhuriyet sonrası ele alırken Tanzimat dönemi ile bir kıyaslama içerisine girmiştir. Göle, Tanzimat dönemiyle başlayan modernleşme çabalarını aşırı modernleşme olarak değerlendirmiştir ve Tanzimat dönemini bu çerçeveden değerlendirmiştir (Altınışik, 2017: 160).

Tanzimat modernleşmesi, toplumun geri kaldığı düşüncesinden hareketle ortaya çıkmış ve bu dönemde Batı modernitesinin benimsenmesi ile geri kalmışlığın çözüleceğini düşünmüştür. Bu çerçeveden bakıldığında Tanzimat modernitesi sorunların kaynağını ilk olarak sosyal hayatta değil askeri alanda görmüştür. Yapılan ilk modernleşme çalışmaları da bu yönde olmuştur. Fakat Osmanlı sadece askeri alanda değil her alanda Batılı devletlerin gerisinde kalmış ve çağa ayak uyduramamıştır. Bunun fark edilmesi sonucu her alanda başlayan köklü yeniliklerle Osmanlı yıkılmaktan kurtarmak istenmiş ama başarılı olunamamıştır. Çünkü Osmanlı, Batı modernitesine körü körüne bağlanmış ve kendi toplum yapısını gözden kaçırmıştır. Batı'da var olan yenilikleri olduğu gibi almış ve bir kafa karışıklığı içerisine girmiştir. Bu kafa karışıklığını çözemeyen Osmanlı daha sonraki süreçte hızla yıkılışa sürüklenmiştir.

Osmanlı Devleti 16. yüzyılın sonlarına doğru birçok alanda Batı'nın gerisinde kalmaya başlamıştır. Geri kalmışlığın farkına varan Osmanlı Devleti özellikle 17. yüzyıldan sonra bu durumun sebeplerini araştırmaya başlamış ve çözüm arayışları içine girmiştir. Bu durumun sonucu olarak Osmanlı, Batılılaşma hareketlerine başlamış ve askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda birçok yeniliğe yönelmiştir. Bahsedilen bu yenilik süreci ise askeri alanda başlayarak diğer alanları etkilemiştir.

Göle, Tanzimat ile ortaya çıkan modernleşmenin genel olarak askeri alanda başladığını ve toplumun geri kaldığı düşüncesine bir çözüm olarak görüldüğünü öne sürmüştür. Tanzimat ile birlikte ortaya çıkan modernleşme eğilimi, daha çok askeri alandan başlayarak toplumun zayıf yönlerini iyileştirme amaçlı olduğundan dolayı mahremiyet alanına ve kişilerin toplumsal rollerine çok fazla etki etmemiştir. Bu sebepten dolayı da Göle'nin ilgi alanına çok fazla dahil olmamıştır. Lakin bu süreçte bile modernleşme Göle'ye göre kadın figürü üzerinden kendini göstermiştir (Göle, 2016: 48). Kadınlar modernleşme sürecinin de etkisiyle mahrem alandan yavaş yavaş çıkarak Osmanlı'nın yönetiminde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Özellikle hanedan soyunun devam etmesi için bu durum Osmanlı'nın son zamanlarında etkisini daha da arttırmıştır (Tekeli, 1982: 194). Taht kavgasının bir sebebi olarak ortaya çıkan bu süreç, kadınların modernleşmenin etkisiyle birlikte mahremini koruyarak, yönetimde nasıl söz sahibi olduklarının en önemli göstergesi olmuştur (Karpat, 2019b: 64).

Göle özellikle kadına Tanzimat'tan sonraki yeniliklerle birlikte yeni bir imaj kazandırıldığını öne sürmüştür. Tanzimat'tan önce kadın genellikle her anlamda kısıtlanan ve sadece ev içine mahkûm edilen bir özelliğe sahipken, Tanzimat ile birlikte bu özellikler geri plana atılarak kadın toplumsal alana çıkartılmaya çalışılmıştır. Fakat bu süreç tam anlamıyla Cumhuriyet'ten sonra etkisini göstermeye başlamıştır (Göle, 2016: 49). Göle, Tanzimat'tan önce kadınlarla ilgili her şeyin devlet fermanları ile belirlendiğini Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan modernleşme çabalarıyla değiştiğini belirtmiştir. Kadınlarla ilgili her şeye devlet fermanı ile karar verilmesi kadınlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve tartışmalara yol açmıştır. Göle, bu tartışmaları inceleyerek en önemli özelliğinin kadınlara toplumsal hayatta bir alan açmaya başlaması olarak değerlendirmiştir (Göle, 2016: 49).

Göle, Osmanlı'da Tanzimat ile başlayan modernleşme çabalarının kadınlara yeni olanaklar sunmaya başladığını, kadına mahrem alan dışında da bir hayat olduğunu belirtmiştir (Çelikoğlu, 2008: 86). Tanzimat ile beraber kadınlarla ilgili birçok konu gün

yüzüne çıkmış ve üzerine düşünölmeye başlanmıştır. Tanzimat döneminden sonra modernleşme çabalarıyla kadınlar, eğitilmeye başlamış, mahrem alanının dışında kendilerine yer bulmaya çalışmışlardır. Batı modernitesinin ortaya çıkardığı yaşam tarzı ilk olarak kadınların özel hayatına müdahale ederek kadınlara toplumsallık ve görünürlük kazandırmaya çalışmıştır (Göle, 2016: 56).

Tanzimat döneminde kadınların mahrem alanları dışında toplumsal alanda kendilerine yer bulması eğitim alanından başlayarak diğer alanlara yayılmıştır. Tanzimat döneminde, ilk defa kadınlar ortaöğretimde dersler almaya başlamışlardır (Berkes, 2019: 231). Kızlar için ev işlerini öğreten sanat okulları ve rüştiyeler ilk defa bu dönemde açılmıştır. Kadınlar aldıkları eğitimler sayesinde meslek sahibi olmaya başlamış, ilk kadın öğretmen tayini bu dönemde yapılmıştır. Kadınlar okul yönetiminde kendilerine yer bulmaya başlamış, daha sonraki süreçte bu yönde devam etmişlerdir (Berkes, 2019: 231). Kadınlara tıp fakültelerinde hemşirelik eğitimi ilk olarak bu dönemde verilmiş, yine bu dönemde sanayi okullarında kadınların eğitim almasına olanak sağlanmıştır. Kadınların eğitimi ile ilgili kurslar ve okullar açılmaya başlanmıştır. İlk kız lisesi, hasta bakıcı kursları, ebelik eğitimi, sanat okulları, dikiş nakış kursları gibi olanaklar, kadınların eğitimi anlamında yapılan yeniliklerden bazılarıdır. Kadınların Kızılay'da çalışması ya da öğretmen okulunu bitiren kadınların öğretmenlik yapması iş hayatına da girmeye başladıklarının en önemli göstergesi olmuştur (Berkes, 2019: 445). Aynı zamanda Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 6-11 yaşındaki kız çocuklarının ilkokul eğitimi almaları amaçlanmıştır. Kanunu-i Esasi ile ilkokul zorunlu hale getirilmiştir. Böylece kadının eğitim alanına girmesinin ve belki de sonraki dönemlerde gerek eğitim alanında gerekse siyasi, hukuki, bürokratik ve benzeri alanlarda yapılacak kapsamlı düzenlemelerin yolu açılmıştır (Çapçioğlu, 2011: 78). Tanzimat Fermanı ile vatandaşların hak ve özgürlükleri garanti altına alınmaya çalışılmış, kişilerin mal ve canlarının korunması istenmiştir. 1856 yılındaki Islahat Fermanı ile ise birçok alanda daha somut kararlar ortaya çıkmıştır (Göle, 1998: 66). 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan kadının statüsündeki iyileştirmeler, 1856 Islahat Fermanı'nda "hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikincil konuma düşemeyeceği" ifadesinin yer almasıyla pekiştirilmiştir. Bu iki fermana ek olarak 1858'de düzenlenen Arazi Kanunu ile kadınlar mirasa ortak kılınmıştır. Ayrıca 1881'de düzenlenen Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ile de Osmanlı tarihinde ilk kez evlilik kurumuna müdahale edilerek, evliliğin statüsü değiştirilmiş ve resmi bir nitelik kazandırılmıştır (Çaha, 2016:

88). Boşanma konusunda az da olsa kadınlara haklar tanınmaya başlanmış, evlilik yaşı resmi olarak belirlenmiş ve evlilik hakim tarafından sonuca bağlanmış (Zürcher, 2019: 151). Tanzimat dönemi ile beraber nikâhların kadı önünde kıyılmaya başlaması ile birlikte kadınlara belli haklar temin edilmesi Osmanlı'da kadınların toplumsal görünürlük kazanmaya başladığının en önemli göstergesi olmuştur (Işık, 2018: 36). “Tanzimat sonrası reformlarıyla başta mülkiyet, eğitim, idare ve hukuk alanlarında olmak üzere yeni haklar edinen Osmanlı kadını, bizzat kamusal alanda sorumluluk almaya da başlamış, böylece sosyal ve kamusal alandaki varlığı daha bilinçli bir hal almıştır.” (Işık, 2018: 45).

Göle yaşanan bu gelişmeler sonucunda Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan modernleşme çabalarına iki farklı şekilde bakıldığını öne sürmektedir. Bunlardan ilki Osmanlı'nın sorunlarını asla tek başına çözemeyeceğini muhakkak dışarıdan bir müdahale olması gerektiğini iddia edenlerdir. Osmanlı'da Batılılaşmayı bir çözüm olarak görenler Batılılaşmanın ancak kadınların dini kurallardan ve geleneklerden bağımsızlaşmalarıyla olabileceğini iddia etmişlerdir. İkinci grup ise toplumsal sorunların çözülmesi için Batı'ya gerek olmadığını kendi içimize dönüp gerekli müdahalelerde bulunursak sorunların çözüleceğini iddia edenlerdir. Osmanlı'nın çözümünün Batılılaşmada olmadığını öne süren Osmanlı muhafazakârları, modernite ile kadınlara tanınan bu tür özgürlüklerin toplumu ahlaki olarak bozabileceğini ve toplumun çözülmesine sebep olabileceğini iddia etmişlerdir Göle'ye göre her iki şekilde İslami yapıyı bozmamak temel kaygı olmuştur (Göle, 2016: 29). Yani ne kadar modern değerler benimsenirse benimsensin İslami yapıyı bozacak yeniliklere izin verilmemiş, İslami yapıya tekrar dönmüştür. Bu sebepten dolayı Osmanlı'da modernleşme çabaları sürekli başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü İslami yapı her şeyin üzerinde tutulmuştur.

Göle hem Tanzimat döneminde gerçekleştirilen modernleşme çabalarını hem de Türk toplumunun İslami yapısını düşündüğünde yapılan tüm bu yeniliklerin ve atılan tüm adımların önünde İslam'ın olduğunu belirtmiştir. Osmanlı dönemindeki modernleşmeyi aşırı ve yanlış bulan Göle bu süreçteki muhafazakarların da görüşlerini eleştirmiştir. Çünkü modern değerler benimsense de İslami yapıyı bozmaktan korkulmuş ve yapılan yenilikler sınırlı kalmıştır. Muhafazakarların ise İslam'ı çok yanlış anladığını belirten sosyolog İslam'ın yeniliğe karşı olmadığını Türk toplumunun İslam'ı araştırmadığı kendine göre yanlış bir şekilde yorumlayarak inandığını

vurgulamıştır. Bu sebepten dolayı da Göle'ye göre Osmanlı'dan başlayan ve sonraki süreçte devam eden hem modernleşmeyi savunanlar hem de İslam'ı savunanlar yanlış adımlar atmıştır (Göle, 2016: 49-50).

Sonuç olarak Tanzimat ile başlayan modernleşme çabalarının daha Batı merkezli olduğunu belirten Göle, öncelikle askeri alanda başlayan yeniliklerin daha sonralarını diğer alanlara yayıldığını belirtmektedir. Yapılan bu yeniliklerin ise körü körüne kabul edilerek uygulandığını ve Osmanlı'nın en önemli yıkılma sebeplerinden biri olduğunu dile getirmektedir. Göle Osmanlı'nın Tanzimat ile birlikte ya körü körüne Batıcılığın ya da körü körüne İslamcılığın benimsendiğini öne sürmektedir. Bu durumu ise en büyük hata olarak görmektedir. Osmanlı yönünü ne kadar Batıya dönmüşse de İslami yapıya da sıkı sıkıya bağlanmış bu yüzden ne tam anlamı ile moderniteyi ne de tam anlamı ile İslam'ı yaşayabilmiştir. Göle, yapılması gerekeni ise geçmiş ile gelecek arasında bir ilişki kurulması olarak belirtmiştir. Yani İslam'ın ahlaki ve kültürel değerleri ile modernitenin maddi ve teknik değerlerinin alınması gerektiğini öne sürmüştür (Göle, 2016: 51).

Göle yine bu dönemde modernleşme adına atılan en önemli adımlardan birinin kadın üzerine olduğunu belirtmiş, kadının Cumhuriyet'ten önce ilk olarak bu dönemde kendine yer bulmaya başladığını öne sürmüştür (Göle, 2016: 50). Göle, kadınlara bu dönemde çeşitli haklar verilmiş gibi görünse de bu hakların her fırsatta sınırlandırıldığını dile getirmiştir. Bunun sebebini ise Osmanlı'da kadınlara modern etki ile birlikte çeşitli haklar verilmesi İslamiyet'e karşı bir tehdit olarak algılanmış ve tepki ile karşılaşılmıştır. Çünkü kadınların modern değerlerin etkisi altında kalarak toplumsal yapıya zarar vereceğinden korkulmuştur. Dolayısıyla Göle, bu dönemde verilen hakların İslami yapıya ters düşmediğini modern değerlerden uzak olduğunu belirtmiştir (Işık, 2018). Göle, kadınlara modern değerlere uygun olarak verilen hakların Cumhuriyeti bulduğunu bu dönemde yapılan çalışmaların Cumhuriyet dönemi modernleşme çabalarına temel oluşturduğunu öne sürmüştür (Göle, 2016: 30).

1.2. CUMHURİYET'TEN 1980'LERE MODERİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

Bu başlıkta Osmanlı'nın yıkılışının ardından tamamen modern değerlerle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde modern ve mahrem arasında nasıl bir ilişki olduğuna değinilecektir. Göle, Cumhuriyet'ten başlayarak 1980'lere kadar geçen dönemde modern ve mahrem arasındaki ilişkiyi "geleneksizlik" ve "zayıf tarihsellik" kavramları

çerçevesinden okumaktadır (Altınışik, 2017: 147). Bunun sebebi ise Cumhuriyet modernleşmesinin Osmanlı Batıcılığına karşı olmasına rağmen aynı Batıcılığı sürdürmesidir. Osmanlı sorunların çözümü olarak körü körüne modernleşme fikrine kapılmış ve bu yüzden kendi geleneklerinden vazgeçmiştir. Aynı şekilde Cumhuriyet de kökünden yeniliği savunmuş ve yönünü tam anlamı ile Batı'ya çevirerek kendi geleneklerinden vazgeçmiştir. Bu çerçeveden Göle, Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkan modernleşme çabalarının Türk toplumunun yerel dokusu ile uzlaşım sağlayamadığını belirtmektedir (Göle, 2016: 89). Modernleşme çalışmalarının gelenek ve modernite arasında yanlış bir köprü kurduğunu öne süren Göle, Cumhuriyet ile birlikte Türk toplumunun modernleşme koşuşturması içerisinde toplumsal gerçeklikte var olan durumun üzerine değil, olması gereken üzerine odaklanıldığını iddia etmiştir (Göle, 2016: 84). Sahip olduğu değerler ile olması gerekene gitmek yerine olması gereken ile olması gerekene gitmeye odaklanmış ve var olan durumunu, bugününü kaybetmiştir. Var olan geleneği dönüştürememiş, kendi geleneklerinden vazgeçmiştir (Altınışik, 2017: 149). Yani kendi gelenekleri ve modern arasında doğru bir köprü kurulmadığını ve bu sebepten dolayı da atılan modernleşme adımlarının yanlış olduğunu öne sürmüştür (Altınışik, 2017: 155).

Cumhuriyet modernleşmesi her ne kadar Osmanlı modernleşmesi ile aynı doğrultuda ilerlemiş, tepeden inmece bir yaklaşımı benimsemişse de İslami yapının bozulup bozulmaması noktasında ayrılmışlardır. Cumhuriyet'ten önceki modernleşme çalışmaları her ne kadar Batı merkezli olsa da temel kaygı İslami yapıyı bozmamak olmuştur. Cumhuriyet modernleşmesi ise laik bir ulus devlete geçişi ifade ederek İslami yapıya meşruluk kazandırmaktan uzaklaşmıştır (Altınışik, 2017: 151). Göle, Cumhuriyet'in modernleşme adına laiklik fikri ile hareket ettiğini ve bu yönde adımlar attığını vurgulamıştır. Bu çerçeveden bakıldığında ilk olarak halifelik kaldırılmıştır. Daha sonra laik reformların da yapılmaya başlanması ile din bireylerin özel yaşamına indirilmiştir. Kur'an, Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmiş ve laik bir düzenin kurulması için önemli adımlar atılmıştır (Göle, 1998: 85-86). "Cumhuriyet düşüncesi, toplumda hem seküler bir seçkin kitlesi hem de seküler mekanlar yaratmıştır" (Göle, 2012: 56). Bu yeni seküler mekanlar yeni bir yaşam tarzını (habitus) ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet ile birlikte artan modernleşme çabaları beraberinde sekülerizmi, sekülerizm de laikliği getirmiştir. Türk laikliği, dinsel göstergelerin kamusal alandan dışlanarak bireysel boyutta yaşanmasını istemiştir (Göle, 1998: 86).

Göle, Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkan laikliğin amacını kamusal alandan dini çekmek olarak değerlendirmiştir. Dinin toplumsal alandan çekilerek bireylerin özel hayatına itilmesi ile Türk toplumunun bir karmaşaya sürüklendiğini belirtmiştir. Çünkü Türk toplumu hem geleneklerine hem de dinine uzun yıllar boyunca körü körüne bağlı olmuştur. Laiklikle birlikte bu bağlılık zayıflamış, toplum modern değerler ile gelenekleri arasında bir seçime yönlendirilmiştir. Modern değerleri benimseyenler gelenekselden kopmaya başlamış, geleneklerini korumak isteyenler ise modern değerlerden mahrum kalmıştır. Batı modernleşmesini benimseyen aktörler modernleşebilmek için toplumun İslami gelenekten koparak modernitenin gerekliliklerini yerine getirdikleri takdirde modern olabileceğini savunmuşlardır (Göle, 2016: 49). Yani Göle'ye göre Cumhuriyet modernitesi modern değerler, gelenek ve din arasında bir köprü kuramamış, tek bir alana odaklanmıştır (Kaçar, 2007: 57).

Göle'ye göre Cumhuriyet modernitesi İslami alanın etkisini kaybettiği, moderniteye tam anlamıyla bağlı bir toplum yapısı meydana getirmeye çalışmıştır. Bu durumu eleştiren Göle, İslami düşüncenin yanlış anlaşıldığını öne sürmüştür ve bu sebepten dolayı geri plana atıldığını iddia etmiştir. İslam'ın özünden kopulduğunu ve bunun sonucunda kadınların aşağıda bırakıldığını vurgulayan Göle, Cumhuriyet modernitesinin bu yanlış İslami düşüncenin sorunlarına çözüm bulduğunu belirtmektedir. İslam'ın özünde kadın- erkek eşitliği olduğunu dile getiren sosyolog İslam'ın toplumsal yapıların bakış açısı sonucu yanlış okunduğunu öne sürerek bunun sonucunda kadınların namusunun toplumsal düzen için en önemli faktör olarak görüldüğünü belirtmiştir (Göle, 2016: 139-140). Cumhuriyet modernitesi de bu yanlış İslami düşünceyi dikkate alarak, mahrem alana hapis olan kadının namuslu olacağı görüşüne karşı çıkmış, kadınların kamusal alanda da namuslu bir şekilde var olabileceklerini ve bu durumun toplumsal düzeni etkilemeyeceğini belirtmiştir. Toplumsal bakış açısı ile şekillenen ve İslam'ın özünden uzak olan İslami düşünce de kadınların mahrem alan dışında var olmaları erkekler için bir fitne unsuru olarak görülmüştür. Cumhuriyet modernitesi yine bu düşünceye de farklı bir bakış açısı geliştirerek kadın ve erkeğin eşit olabileceğini ve erkeğin bu durumdan etkilenmeyeceğini ifade etmiştir. Bu açıdan bakıldığında ise "Cumhuriyet modernitesi dünyada devletin kendi eliyle toplumu dönüştürmek için modern düşünceye yönelen ilk toplum olma özelliğine sahiptir" (Göle, 2016: 101).

Toplumların bakış açısı yanlış yorumlanan İslami düşünce Cumhuriyet modernitesi için bir tehdit olarak görülmüş ve İslami olan geri plana itilerek laiklik ön plana çıkartılmıştır. Bu yeni Cumhuriyet modernitesi Göle'ye göre en çok kadınları etkilemiştir. Kadınları Cumhuriyet modernitesinin mihenk taşı olarak görmüştür (Göle, 2016: 49). Laiklik, kadınları mahrem alandan kamusal alana dini gereklilikleri bir kenara bırakarak çıkarma konusunda ısrarcı olmuştur. Kadınları erkekler ile eşit bir noktaya getirmeyi amaçlamış, İslami olanı geri plana itmiştir. Cinsiyet farklarını ortadan kaldırarak herkese eşit haklar sağlamayı istemiştir. Kadınlar hem mahrem hem de kamusal alanda modern bir yaşam biçimine sevk edilmiştir. Cumhuriyet sonrasında modern düşünceyi benimseyerek kendi mahrem alanlarını bırakıp kamusal alana çıkmayı tercih eden kadınların hayatında sadece kamusal anlamda değil mahrem anlamda da değişimler meydana gelmiştir. Kamusal alanda varlığını göstermeye başlayan kadınlar modernitenin etkilerini kendi evlerine de taşımıştır (Göle, 1997: 51).

Göle'ye göre Cumhuriyet modernitesi ile birlikte kadınlara çeşitli siyasal ve hukuki haklar verilmiştir (Göle, 2016: 30). Türkiye Cumhuriyeti'nde modernleşme anlamında atılan en büyük adımlardan biri olan 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren Medeni Kanun, Türk toplumunu yeniden şekillendirmiştir (Karpat, 2019a: 151). Özellikle kadın hakları, aile hukuku gibi konularda yeni bakış açıları sunmuş, kadının toplumsal hayata çıkmasına, aile içindeki rollerin değişmesine, kadın erkek eşitliğine olanak sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde geleneksel savunular ise kadınların haklarının kanun ile de sağlandığını farkına varmışlardır. Bu kanun kadınlara kamusal alana çıkmalarına, toplumda haklarını savunmalarına olanak sağlamıştır. Kadının mahrem alandan ayrılarak kamusal alana çıkmasına vesile olmuştur.

Cumhuriyet ile birlikte kamusal alanlara girmeye çalışan kadınlar özellikle eğitim ve siyaset alanında geleneksel ve dini kimliklerini bırakmak zorunda kalmışlardır. 1923'den sonra Cumhuriyet modernleşmesinde kadının bedeni, kamusal görünürlüğü modernleşmeye göre şekillenmiştir. Türk modernleşmesi kadın ve erkek arasında toplumsal alan bağlamında bir kaynama ortaya çıkarmıştır. Kadın Cumhuriyet modernitesinde hem toplumu simgelemiş hem de bir aktör durumuna gelmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi kadını yeniden tanımlamaya çalışmıştır. Böylece dinini geri plana atan, toplumsal olarak görünür hale gelen ve kamusal alanda kendini gösteren laik bir kadın figürü oluşturmuştur (Göle, 2009: 24). "Cumhuriyet modernleşmesinde laiklik düşüncesi modern bir yaşam tarzına rehberlik ederek kadınları örtünme ve cins

ayrımcılığı ile dinden özgürleşmeye çağırıştır” (Göle, 2009: 26). Bu düşünceden hareketle ise mahrem alandan özgürleşerek kamusal alana çıkan kadınlar modern bireyleri oluşturmuş ve kamusal rollere sahip olmuştur. Böylece Cumhuriyet ile beraber kadınlar ev dışına çıkmaya başlamış buna paralel olarak ise yeni bir kadın kimliği çizilmiştir (Göle, 2016: 109). Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kadın sosyal hayatta kendine tam anlamı ile yer bulmaya başlamıştır (Metintaş, 2018: 113). Cumhuriyet döneminde kadın figürüne öyle bir misyon yüklenmiştir ki kadın Cumhuriyet döneminin en önemli aktörü olmuştur (Göle, 2017: 103).

Göle, Cumhuriyet ile birlikte erkeğin baskın olduğu bir toplum yapısından çift cinsiyetli kadının erkekle eşit konuma getirilmeye çalışıldığı bir toplum yapısına geçirildiğini gözlemlemiştir. Erkeklerin daha önceden sahip olduğu birçok alandaki özgürlük kadınlara da sunulmuştur. Kadınlar Avrupai tarzda giyinmeye başlamış, balolarda kendilerine yer bulmuş, erkeklerle aynı ortamlarda bulunmuş, dans etmiş, kendilerine toplumda bir yer açmışlardır (Ersoy, 2012: 58). Aynı zamanda çatal ile yemek yemeğe başlanmış, kadın ve erkek aynı masaya yer almış, birlikte tiyatroya gitmiştir. Bunlara benzer yenilikler modernitenin her anlamda Türk toplumunda etkin olmaya başladığının en büyük göstergeleridir (Göle, 2016: 86-87). Cumhuriyet modernleşmesi ile yapılan yeniliklerden olan şapka inkılabı da kadınların konumlarını etkileyen yeniliklerden olmuştur. Şapka inkılabı erkekler için belli düzenlemeler getirmiş gibi görünse de kadınların, çarşaf ve peçelerini bir kenara bırakmasını da gerektirmiştir. Bu durum da dini otoritenin zayıfladığını bizlere göstermiş, kadınlar mahrem alanlarını kırarak kamusal alana çıkmaya başlamıştır. Göle’ye göre şapka inkılabı sonucu kadınlar Batılı tarzda giyinmeye başlamıştır. Cumhuriyetçi seçkinlerin kadının örtünmesini modernleşme önünde bir engel olarak gördüğünü ve kadınların Batılı tarzda giyinmesi gerektiğini fikrini savunduğunu düşünen Göle bu durumu eleştirmiştir (Ersoy, 2012: 57).

Cumhuriyet modernitesi ile birlikte Batı modernitesine ulaşmak isteyen Türk toplumu her anlamda yeniliği gözü kapalı kabul etmeye başlamış, bugüne dek Türk toplumunda hiç görülmeyen alışkanlıklar, Cumhuriyet modernitesi ile birlikte hayatımıza geçmiştir. Göle’ye göre Cumhuriyet döneminde kadının özgürlüğünün bedeli dişiliğinin ve bireyselliğinin yok edilmesi ya da bastırılması olmuştur. Yani kadına Batılı değerlere uyma zorunluluğu getirilerek mahrem alanından kopması istenmiştir. Bu dönemde ideal Türk kadınının ‘aseksüel’ yani cinsiyetsiz olması

istenmiştir. Nilüfer Göle Cumhuriyet dönemindeki kadınları tanımlarken genel olarak “cinsiyetsizleştirme” lerine dikkat çekmektedir. Göle, kadınların kamusal alanda meşruiyet kazanabilmelerinin erkek kimliğine bürünmelerini gerektirdiğini, kamusal alana davet edilen ve bu alanda “aktör” olarak görülen kadınların, kültürel olarak kabul gören kadın davranışları sergilemek zorunda olduklarını belirtmektedir (Göle, 2016: 109). Kadınlar Cumhuriyet dönemiyle beraber kadınlık özelliklerini bir kenara bırakarak erkeklere yakın davranışlarda bulunmaya başlamış, erkekler gibi giyinmeye çalışmışlardır. Cumhuriyet dönemindeki kamusal alana çıkan kadınların kılık kıyafetindeki erkeğe benzerlik bunun en önemli göstergesidir (Kaçar, 2007: 62). “Erkeksi” bir görünüm amaçlamışlardır. Kısa saçlar, dar pantolonlar, alçak ölçekli iskarpinler o dönemde kadınların en çok dikkat ettikleri faktörler olmuştur. Kadınların mahrem hayattaki özellikleri bu dönemle birlikte değişmiştir (Göle, 2016: 109). Böylece kadınlar, kendi gerçek kadın kimliklerini bastırmak suretiyle devletin belirlemiş olduğu ulusal idealler çerçevesinde kimliklerini tamamlamışlar ve kamusal alana çıkma olanağı bulmuşlardır. Cumhuriyet modernleşmesi ile birlikte kadın dişiliğinin getirdiği esaretten kurtularak özgür bir konuma gelmiştir. Fakat Cumhuriyet döneminde kadın çarşafını ve peçesini atmış ancak bu kez de cinselliğini çarşafa sokarak kamusal alanda zırhlandırılmış, bir ölçüde dokunulmaz, erişilmez kılmıştır (Göle, 2016: 109). Bunun sonucunda ise kadın kendi bireysel özelliklerini taşıyan bir kadın olmamış Batılı değerler çerçevesinde belirli kurallarla biçimlendirilen bir kadın olmuştur. Kadının bu şartlar altında kamusal alana çıkması ve aynı zamanda bir seçime maruz bırakılması modernitenin özgürlük fikri ile ters düşmüştür. Çünkü modernitenin en önemli değerlerinden biri laiklik olsa da laikliğin sağlanması için kadınlar mahrem olan ile kamusal olan arasında bir seçime maruz bırakılmış bu durumda modernitenin özgürlük fikri ile ters düşmüştür. Yani Cumhuriyet kadınları esaretten kurtararak onlara haklar vermiş ama aynı zamanda belli kısıtlamalarda ortaya çıkarmıştır (Çağlar, 2015: 115). Kadınlara kamusal alanda erkeklerle yan yana el ele yürüme fırsatı sunulmuş gibi görünse de bu tam anlamı ile eşitlik olamamış çünkü kadının yaşamına her fırsatta müdahale edilmiştir (Göle, 2017: 103).

Cumhuriyet’in ilanı ile kadın kamusal alanda tanınmaya, tebaadan yurttaşlığa, aile yaşamında erkek ile aynı haklara sahip bir eşe dönüşmeye başlamışsa da eksiklikleri hep olmuştur. Cumhuriyet’in resmi düşüncesi kadının kamusal alana çıkarak meslek sahibi olmasından ve kendine toplumda bir yer etmesinden yana olmuştusa da Göle’ye

göre kadına yüklenen misyon en sonunda yine gelenekselci kalıptan farklı olamamıştır (Ersöz, 2015: 92). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından iki kalıbın da zamanla aynı şeyi ifade ettiğini belirtmiştir. Geleneksel model nasıl ki kadına sürekli olarak kadın olduğunu hatırlatarak doğal görev ve sorumluluklarını yüklüyorsa Batıcı model de kadına özel alandaki “doğal görev” ve sorumluluklarının yanı sıra, toplumsal alanda fedakârlık ve sorumluluk yüklemektedir.

Cumhuriyet döneminde ilk kez kadının kamusal imajı geleneksel doğasının ona sunduğu ve yapması gerektiğine inanılan imajın üzerinde tutulmuş, üstün ve saygın bir statü ile ödüllendirilmesi sağlanmıştır. Kadın bu dönemde her fırsatta kamusal alana çıkartılmaya çalışılmış, Türk toplumunun en önemli misyonu olarak Batı’ya gösterilmiştir. Fakat kadını bu kadar ön plana çıkarmak isteyen Cumhuriyetçi seçkinler, kadın ve erkeği hem özel alanda hem de mahrem alanda eşit olarak görse de toplumun getirdiği ataerkil düşüncüyü gözden kaçırmış, kadına daha fazla rol yükleyerek kadının çifte role sahip olmasına neden olmuştur (Kaçar, 2007: 59).

Kadınların kamusal alana çıkması Cumhuriyet için çok fazla önem arz etse de ilk başlarda kadınların kamusal alana girmesine çok fazla izin verilirken zamanla mahrem alanda kalarak modern bir yapıya sahip olmalarına yol açılmıştır. Yani “Cumhuriyet modernleşmesini savunanlar nasıl ilk başlarda kadınların kamusal alana çıkmasına destek olduysa kendi çıkarlarının aksi meydana gelmeye başladıkça bu konuyu dizginlemeye çalışmışlardır.” (Ersöz, 2015: 93).

Cumhuriyetçi kesimin bu tavrını da eleştiren Göle, hem temelden modern bir yapı oluşturmayı amaçladıklarını hem İslam’ı toplumun gelişmesinde engel olarak görüp geri plana ittiklerini hem de kadınlara doğal görevlerini tekrar hatırlattıklarını belirterek Cumhuriyet modernitesinin kendi içinde de bir çelişki yaşadığını öne sürmüştür (Göle, 2016: 113). Göle bu noktada yapılması gerekenin bu kafa karışıklığı çözmek olduğunu belirtmiş, birini yaparken birinden vazgeçmek yerine ikisi arasında doğru sentezin kurulması ile bu kafa karışıklığının çözüleceğini dile getirmiştir (Göle, 2016: 21). Böylece toplumun ne modern değerlerden mahrum kalacağını ne de gelenekselden vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir.

Göle, yalnızca Cumhuriyetçi seçkinlerin modernleşme çabalarından ve bunun mahrem alandaki etkisinden bahsetmemiş bu süreci hem olumlu hem de olumsuz yönlerinden ele aldıktan sonra 1980’lere kadar geçen sürece de bir bakış açısı

geliştirmiştir. Göle bu dönemi ele alırken konuya daha siyasi bir bakış açısı geliştirerek çok partili hayata geçilmesi ile modern mahrem arasında ilişkiyi yeniden ele almıştır. 1945’lerde çok partili hayata geçilmesinin ardından ve 1950 seçimlerinde farklı bir partinin iktidara gelmesi ile Türkiye’nin modernleşme ve mahremiyet arasında kurduğu ilişkide bir dönüm noktası meydana gelmiştir. 1950’lere gelindiğinde çok partili hayata geçilmesi, toplumun aktif olarak siyasetin içine girmesine ve yeni bir döneme geçilmesine olanak sağlamıştır (Göle, 2017: 64). Cumhuriyet ile başlayan köklü modernleşme çabaları ve toplumsal dönüşüm toplumun her alanına tam anlamıyla yayılmamıştır. Çok partili hayata geçilmesi ile halkın tam anlamıyla modernleşmesi hızlanmıştır. Bu hızlanmada beraberinde büyük bir toplumsal dönüşümü getirmiştir. (Ersoy, 2012: 60). Göle’ye göre bu dönüşüm hem olumlu hem de olumsuz yönde olmuştur. 1950’lerde Batı’da ortaya çıkan tüketim kültürü Türk toplumunu da etkilemiş ve olumsuz etkiler bırakmıştır (Göle, 2017: 48). Fakat bu dönemde Cumhuriyet seçkinlerinin dini geri plana atarak kurmak istedikleri laik ulus devletine eleştiriler gelmeye başlamış ve çok partili hayat ile birlikte dinin savunucusu yeni partiler ortaya çıkmıştır. Bu partilerin seçimlere dini canlandırma misyonu ile katılması ve kazanması ile başlayan daha sonraki süreçte dünyanın bazı bölgelerinde ortaya çıkan yeni İslami hareketlerin Türkiye’de de görülmeye başlaması ile Türkiye de modern ve mahrem arasındaki ilişki yeni bir boyuta evrilmiştir. Göle bu durumu ele alırken hem Türkiye’nin siyasi durumunu hem de yeni İslami hareketleri dikkate alarak modern ve mahrem arasındaki ilişkiyi yeniden incelemiştir. Yani Göle’ye göre çok partili hayat geçilmesi sonucu Batı’da gelişen modernitenin Türk toplumunda etkisi artmış olsa da o dönemde hem yeni İslami hareketlerin ortaya çıkması hem dini canlandırmak isteyen ve geleneklere önem veren partilerin seçimlere katılarak kazanması ile modern ve mahrem arasındaki ilişki yeniden şekillenmiş ve ilk defa ikisi arasında bir sentez kurulabileceği fikri ortaya çıkmıştır (Göle, 2017: 68-69).

Sonuç olarak Cumhuriyet modernitesi Tanzimat ile başlayan ve devam eden modernleşme çabalarıyla aynı doğrultuda ilerlemiş, köklü değişikliklere imkan vermiştir. Bu köklü değişiklikler ise Türk toplumunun zayıf tarihselliğe ve geleneklerini kaybetmesine yol açmıştır. Modernleşme anlamında kendi geleneklerinden vazgeçen ve Batı toplumlarına yönelen Türk toplumu zayıf bir tarihselliğin kapılmış, kendi modernitesine oluşturamamıştır. Bu durumu eleştiren sosyolog ise hem Tanzimat döneminde hem de Cumhuriyet döneminde modernleşme adımlarının yanlış olduğunu

köklü değişikler yerine Batı'nın imkanları ile gelenekselin imkanları arasında bir ilişkiyi önermiştir. Bu ilişki ile doğru modernliğin ortaya çıkacağını belirten Göle, Cumhuriyet modernitesinin temel yapı taşı olarak kadını görmüş modern değerler ile geleneksel değerler arasındaki ilişkiye kadının konumu üzerinden bakmıştır. Göle'ye göre Cumhuriyet kadınlara birçok alanda kolaylık sağlamış, kendilerini geliştirme fırsatı sunmuş, kamusal alan içerisinde kendilerine bir yer bulmalarına olanak sağlamıştır (Göle, 2016: 108-109). Lakin Cumhuriyet birçok açıdan kadınların gelişmesine ve ilerlemesine olanak sağlarken laiklik düşüncesi çerçevesinde kısıtlamalar da getirmiştir. Cumhuriyet modern hayatın bir yansıması olarak ortaya çıkmış fakat kadınları modernitenin vaat ettiği özgürlüğü tam anlamıyla sağlayamamıştır (Göle, 2016: 99). Her türlü imkanı sunarken kadınların kendi mahrem alanı olan örtüyü koruyarak kamusal alanda var olmasına karşı çıkmış ve kamusal alan için örtünün bırakılmasını talep etmiştir (Metintaş, 2018). Bu noktada ise modernitenin gerekliliklerinden olan laiklik fikrine fazla kapılarak, modernitenin gerektirdiği özgürlük noktasında kadınlara karşı istenileni verememiştir. Göle aslında yapılması gerekeni modern değerler ile mahrem değerler arasında bir köprünün kurulması olarak belirlemiştir. Bunun fark edilmesi ve gerçekleştirilmesi ise 1950'lerde başlayan yeni İslami hareketlerin 1980'lerde kendini tam anlamıyla göstermesiyle mümkün olmuştur.

1.3. 1980 SONRASI MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

"1980 Sonrası Modernite ve Mahremiyet İlişkisi" başlığı altında Nilüfer Göle'nin bu dönemden sonra modern ve mahrem arasındaki ilişkiye nasıl bir bakış açısı geliştirdiğine değinilecektir. Daha önceki bölümlerde kısa kısa bahsettiğimiz gibi Göle bu süreci Türk toplumunda mahrem olan ile modern olan arasında bir köprünün kurulmaya başladığı dönem olarak belirtmektedir. Bu köprünün kurulması sonucu 1980 sonrası dönemde modern olanla yerel olan arasında bir uzlaşımın sağlanmaya başladığını ve zayıf tarihselliğin aşılmasına çalışıldığını öne sürmüştür. 1980 sonrası dönemde Türk toplumu geçmişe değil bugüne odaklanmış, kendi mahrem özellikleri ile modern arasında bir köprü kurma yolunda adımlar atmıştır (Altınışık, 2017: 163). Göle mahrem olanın içine dini, kültürü, gelenekleri, yerel özellikleri ve daha birçok konuyu alarak modern olanla mahrem arasında bir ilişkiyi önerir ve 1980'lerden sonra bu ilişkinin kurulduğunu bu sayede Türk toplumunun kendi modernliği oluşturmaya

başladığını, zayıf tarihsellikten kurtularak kendi geleneklerine sahip çıktığını öne sürer (Göle, 2016: 115). Böylece yaşadığı toplumda köklü değişikliklerin meydana gelmeye başladığını belirtir.

Göle, 1980'lerden sonra ortaya çıkan İslami hareketlere kadar Türk toplumunun değişim sürecinin “yukarıdan aşağı” olarak nitelerken 1980'lerden sonra özellikle Turgut Özal'ın iktidara gelmesi ile “aşağıdan yukarıya” doğru bir değişim sürecinin başladığını belirtmektedir (Göle, 2017: 88-89). Türkiye’de İslami hareketin, Özal döneminden itibaren her alana hâkim olmaya başladığını dile getiren Göle, Özal’ın dönüştürücü etkisini şu şekilde ifade etmektedir: “Türk toplumu Turgut Özal ile komplekslerinden kurtulmuş, soru sormaya başlamış, bütün farklılıkları bünyesinde barındırabileceğini görmüştür” (Özcan, 2003: 79). Buradan hareketle Göle, 1980 sonrasında Türk toplumunun böyle bir yapıya bürünmesinin temelini ise 1950'lerden sonra dünya genelinde ortaya çıkan ve Türkiye’de etkisini özellikle 1980 sonrası gösteren yeni İslami hareketlerin ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Yeni İslami hareketlerin kendisi göstermeye başlaması ile birlikte laiklik söylemi gerilerken İslami söylem ön plana çıkmaya başlamıştır. “Türkiye’de 1980’lerden sonra bu İslami söylemde meydana gelen artış ile birlikte İslamcı hareket yavaş yavaş yükselmiş, modernleşme ile kayba uğrayan Müslümanlık bilinci yeniden dirilmiştir.” (Bozaslan, 2012: 30). Yalnız ortaya çıkan bu İslami hareketler geçmişteki din düşüncesinden farklılık göstermiştir. Modern ve din arasında bir bağ kurmayı amaçlayarak toplumda varlığını sürdürmüştür.

Göle’ye göre yeni İslami hareketlerin etkisiyle Tanzimat ile ortaya çıkan ve devam eden, Cumhuriyet ile kurumsallaşan devletin ana düşüncesi olan modernleşmecilik 1980'lerden sonra yerini modernliğe bırakmıştır. Modernleşmecilik daha Batı ağırlıklı ve Batı kültürünü benimseyen tarzdayken modernlik yerel kültürler üzerine inşa edilmiştir. Batı moderndir çünkü kendi düşüncesini kendi kültürü üzerine inşa etmiştir. Oysa az gelişmiş ülkeler modernleşmecidir çünkü Batı ile aynı zamanı kaçırdığından ona ulaşmak için onu kopyalamak gerektiğine inanmaktadır. Türkiye’de ilk olarak modernleşmeye çalışmış 1980'lerden sonra ise bunun yanlış olduğunun farkına vararak kendi kültürü, yani İslam kültürü ile modernliği yani Batı kültürünü bir araya getirerek yeni bir uyum ortaya çıkarmayı amaçlamıştır (Göle, 2017: 48). 1980’lerde değişime sebep olan şey modernleşmeden modernliğe geçiştir. Göle, 1980’lerden sonra yeni İslami hareketlerin modernliğin Batı ile bağdaştırılmasına kafa

tutarak yeni bir toplumsal dinamik yarattığını ve bu yeni toplumsal dinamikte, modern ile İslami olan arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir (Göle, 1998: 30).

Göle, yeni İslami hareketlerin Batı modernitesinin ortaya çıkardığı değişime karşı durduğunu ve Türk toplumuna başka bir yaşam tarzı önerdiğini ifade etmiştir. Bu yeni yaşam tarzı İslami gelenek ve Batı modernitesi arasındaki etkileşim üzerine kurulu olan modern mahremdir. İslami hareketler bilginin temeli olarak dini kullanmış, mahrem alanı ön plana çıkarmış ve kültürel alanda modernlik ile etkileşime girmiştir. Mahrem olan modernlik ile olan iletişimde geri çekilmekten ziyade modernlikle karşılıklı etkileşim oluşturmuştur. Mahrem alan ile kast edilen İslami düşünce, İslam dünyasını modern zamanlarla tartışarak şimdiki zamanın sınırlarını ve modernliğin geçici tabiatını ortaya çıkarmaktadır (Göle, 2017: 143).

Göle'ye göre yeni İslami hareketler hem moderniteyi hem de geleneksel yorumları eleştiren bakış açısına sahiptir. Yeni İslami hareketler tam olarak net bir konuyla ilgilidir demek yanlış olacaktır. Çünkü yeni İslami hareket, mahrem ve modern, gelenek ve modern, din ve laiklik, din ve cemaat arasında yeni melezleşmeler yaratmaktadır (Göle, 2017: 107). Yeni İslami hareketler, modern Türk dilini kullanarak düşüncelerini açıklamakta, laik düşünürlerle çekinmeden kamuda tartışabilmekte ve Batı'dan etkilenebilmektedir. Fakat farklı olarak bunları yaparken İslami değerleri kullanmakta ve mahrem olanı ön plana çıkarmaktadır. Göle'ye göre yeni İslami hareketlerin en önemli özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Yeni İslami hareketler İslam'ın bozulmamış ruhunun yeniden keşfedilmesi ve özgün kaynaklara dönüşmesi gerektiğini belirtmektedir.
2. Yeni İslami hareketler İslam'ı tanımları dönüştürerek yeni aktörler yaratmakta, yeni kamusal mekanlar oluşturarak, benlik ve modernliğin geçerli kültürel programlarını sorgulamaktadır.
3. Yeni İslami hareketler dışlanma ve damgalamaya neden olsa da tüm farklılıkları benimsemektedir.
4. Yeni İslami hareketler günlük hayatın devamlılığı konusunda bir kılavuz sağlamaktadır.
5. Yeni İslami hareketler zihinlerde hep var olan pasif, boyun eğen, yumuşak başlı, itaatkâr Müslüman kadın imgesini evinin kapalı mahrem dünyasından

çıkarak, kolektif kitlesel hareketlere karışan, aktif, talepkâr bir kadın figürü oluşturmaktadır (Göle, 2016: 114-115).

Göle 1980'lerden sonra ortaya çıkan yeni İslami hareket ile İslam'ın zaman ve mekan ekseninde birbirine yaklaştığını ve sekülerizme karşı çıktığını öne sürmektedir (Göle, 2012: 27). Yeni İslami görüş, mahrem ve modern arasında bir etkileşim yaratmış ve bu etkileşim toplumda var olan sınırları zorlamış ve değişime sürüklemiştir. Yeni İslami görüş, toplumu geri plana itmiş, bireyselliği ön plana çıkarmış, piyasadan eğitime, medyadan tüketime dinden ahlaka her konu üzerinde bir değişim dalgası yaratmıştır. Ancak tüm bu değişim ve sınırların aşılmasına rağmen yeni İslami görüş kendine toplumda yeni sınırlar çizmiş ve bireyin kimliğini muhafaza etmeye çalışmıştır. (Göle, 2012: 37-38). Yeni İslami hareketler 1980'lerden sonra hem seküler modernliğe hem de geleneksel ahlak kurallarına meydan okuyarak gelişmiş modern ve mahrem arasında bir sentez yaratmıştır. Yeni İslami hareketler, mahrem alandaki dini kamusal alana taşımakta bunu yaparken de hem modern hayatın oluşturduğu hem de geleneksel yaşamdan gelen cinsiyet rollerinin sınırlarını esneterek bireylere yeni roller yüklemektedir. Göle'ye göre modernlik ve gelenek birbirini tamamlamakta, toplumun adeta dününü ve yarınını birbirine bağlayan tarihsel bir deneyim olarak algılanmaktadır. Gelenek, toplumsal ilerlemenin önünde bir engel değil, ilerlemeyi sağlayan bir güç olarak görülmektedir. Batı toplumları kendi geleneklerine daima sahip çıkmakta ve modernite ile aralarında çok sağlıklı bir köprü kurmaktadır (Duman, 2019: 549). Göle'ye göre Batı'da gelenek ve modernlik, Batı dışı toplumlarda olduğu gibi birbirinin karşıtı olarak değerlendirilmez. Gelenek, modernleşmenin önünde bir engel olarak değil birbirlerini tamamlayacak iki ana nokta olarak görülmelidir. Bu çerçeveden gelenek ve modernlik harmanlanmalıdır (Duman, 2019: 549). Dolayısıyla modernleşme sadece Batılı yaşam tarzının ödünç alınmasını değil, aynı zamanda Batının bir bütün olarak onaylanması, anlaşılması, kabul edilmesi ve kendi toplumuna uyarlanmasıdır (Duman, 2019: 550).

Göle Türkiye'de modernleşme çabalarının ilk başladığı andan 1980'lere kadar gelenek ve modernlik arasında bir boşluk olduğunu öne sürmüştür. 1980'lerden sonra bu boşluğun kapanmaya başladığını, çünkü gelenek, kültür dini içene alan mahrem alanın modern olan ile bir ilişki kurduğunu dile getirmiştir. Batı'nın kendi gelenekleri ile modern değerler arasında bir köprü oluşturduğunu ve bu yüzden ilerlediğini belirten Göle gelenek ile modernlik arasında köprü kurma konusunda Türkiye'nin eksik

kaldığını, bu yüzden de modernleşme konusunda yaratıcı olamadığını iddia etmiştir (Özcan, 2003: 75). Göle'ye göre Türkiye'de geleneklerden ne kadar uzak olunursa modernleşmenin o kadar etkin olacağına inanılmış ve modernleşme anlamında en büyük hatalardan biri yapılmıştır. Çünkü gelenek ve modernliğin daima birbirine ihtiyacı vardır (Özcan, 2003: 76). Göle, Özcan (2003: 77)'a verdiği röportajda “geleneksiz modernizm, modernizm değildir. Sadece kötü bir kopya, bir özetidir. Kendine özendirir ve özenti olabilir. Modernlikle alışverişi olmayan gelenek ise tutuculaşır ve boğucu bir hal alır.” demiştir. Türk toplumu kendi kimliğinden ne kadar uzaklaşırsa o kadar modern olabileceğini, kendi kimliğine ne kadar sarılırsa o kadar gelenekselci olabileceğini düşünmüştür. Düşünülenin aksine Türk toplumu kendi kimliğini koruyarak modern bir hal alıp, harmanlayarak elde ettiği bu modernlik ile kendi kimliğini ve geleneklerini daha iyi anlayıp, daha modern hale gelebilmektedir (Özcan, 2003:78). Kendi değerleri ile modern değerleri harmanlama işini yapabilen ise Yeni İslami hareketler olmuştur. Yani, İslamcı aktörler, modern yaşamın merkezine yerleşerek, modernliğin imkânlarından en üst düzeyde yararlanmayı bilmişlerdir ama bunu yaparken de mahrem alanın özelliklerine de başvurmuşlardır. Yeni İslami aktörler İslamiyet eşittir alafrangalık denklemini sorgulamış, modern mekânlara İslamiyet'in özelliklerini taşımışlardır (Göle, 2017: 137). Modern yaşamın araçlarını mahrem olana atıfta bulunarak kullanmışlardır (Duman, 2019: 555). Yani bireyleri tek bir şeye zorlamadan mahrem ve modernliğin bir harmanını yaparak yeni birleşimler ortaya çıkarmışlardır.

Göle, 1980'lerden sonra ortaya çıkan İslami hareketin modern toplumun bir parçası ve sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Bu gelişim modern toplumlara yapılan bir eleştiri olarak var olmuş, aynı zamanda da yine modern toplumların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Özcan, 2003: 37). Yani bu hareket Göle'ye göre hem modern bir hareket hem de İslami savunan bir harekettir (Özcan, 2003: 38).

Göle, yeni İslami hareketlerin, sadece kamusal ve özel alanı yeniden şekillendirmekle kalmadığını kişiler arası ilişkilere de yeni bir anlam kattığını ifade etmiştir (Göle, 1997: 51). Yeni İslami hareketler, hem İslam'ın geleneksel yorumunu hem de modern yorumunu ele almaktadır. Yeni İslami hareketler gelenek ve modernite, din ve sekülerizm arasında yeni melezleşmeler ortaya çıkarmıştır (Göle, 1997: 54). Yeni İslami hareketin aktörleri hem İslam'ın gerekliliklerine ulaşabilmekte hem de eğitime,

şehir hayatına ve siyasete erişerek görünürlük kazanabilmektedir. Ancak bunu yaparken laiklik ve modern değerlerin asimilasyonun reddetmektedir (Göle, 1996: 243).

Modernlik, Türkiye Cumhuriyeti'nde diğer ülkelerde de olduğu gibi sekülerleşme ve ilerleme fikri üzerine yükselmiştir. Fakat 1980'lerden sonra bu iki temele yeni İslamcı hareketlerde eşlik etmeye başlamıştır. Yeni İslami hareketler, sadece dinin geri dönüşü demek değil aksine bu düşünceden daha karmaşık ve kapsamlı bir görüştür. Yeni İslami hareketler modern yaşam tarzına karşı çıkararak geri plana atılan Müslüman aktörleri tekrar ortaya çıkarmıştır. Müslüman kimlik, yeni İslamcı hareketler ile eleştirilerek yeniden yapılanmıştır. Yani İslamcılık modern etkiler ve yeni İslami hareketlerle Müslüman kimliğin yeniden uyarlanması olarak tanımlanmıştır (Göle, 2017: 71). Ortaya çıkan yeni Müslüman kimlik hem seküler hem de dinsel bir ağız kullanmıştır (Göle, 2012: 89). Yani yeni İslami hareketler dini modern hayatın gerekliliklerini de düşünerek yeniden şekillendirmiş ve bu çerçeveden yeni bir Müslüman kimlik oluşturmuştur.

Yeni Müslüman kimlik, hem modern değerleri hem de mahrem değerleri bünyesinde barındıran bir kimliktir. Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet ile devam eden süreçte yalnız bir şeyin etkisi altında kalmayarak modern değerlerin gerekli yönleri ile mahrem alanın gerekli yönleri harmanlamaktır. Yeni Müslüman kimlik hem geleneklere, dine ve mahrem alana sahip çıkmakta hem de modernitenin sunduğu imkânlardan yararlanmaktadır. Bu yeni Müslüman kimlik Göle'ye göre kendini en iyi kadınlar üzerinden göstermektedir. Çünkü modern ve geleneksel değerler en iyi şekilde kadın hakları üzerinden harmanlanmıştır. Geçmişte modernleşme adına kadına birçok haklar verilmiş olsa da bu haklar belirli noktalarda sınırlandırılmıştır. Göle'ye göre yeni İslami hareketler ile Türk kadını, kadın olarak bir kimlik arayışı içerisine girmiştir.

1980'ler kadın hareketleri için en önemli dönemlerden birisi olma özelliğine sahiptir. Çünkü kadına kadınlık kimliği ile bakılmış ve bu çerçeveden kadın figürü yenilenmiştir. Bu dönemde kadınlara daha önceki dönemlerde olduğu gibi mahrem alanın dışına çıkma, kamusal alanda kadınlarla erkekleri eşit statüye getirme gibi çalışmalar yapılmıştır. Göle'ye göre geleneksel ataerkil kültür sorgulanmaya başlanmış, modern ev yaşamı bu dönemde kamusallaşmıştır (Çelikoğlu, 2008: 38). 1980'lerden sonra kadın sadece aile içinde eş olmamış aksine kendi mahreminin koruyarak, kadın olarak dünyada insan toplumunda yurttaş haline gelmiştir (Tekeli, 1993: 217). Göle, bu dönemde kadınların hem mahremiyeti hem de kamusal alanı simgelediklerini ifade

etmiştir (Çelikoğlu, 2008: 37). 1980'lerden sonra İslamcı hareketin etkisi ile mahrem alanına sahip çıkmak için kamusal alandan mahrum kalan kadınlar için yeni bir dönem başlamıştır. Mahrem alanlarını koruyarak kendilerine kamusal alanda yer bulan kadınlar aynı zamanda erkekler ile eşit konuma gelebileceklerini, buna mahrem alanın engel olmadığının farkına varmışlardır (Göle, 1997: 57).

Yeni İslami hareketler ile birlikte İslam dini eğitim önünde bir engeldir görüşü ortadan kalkmış, kadınlar eğitim alanında kendilerine yer bulmaya ve kamusal alanda çalışmaya başlamışlardır. Yeni İslami hareketler ile birlikte İslami düşüncenin altın çağına dönülürken aynı zamanda da Batı modernitesinin kaynaklarından yararlanılmıştır (Göle, 2016: 138). Yeni İslami hareketler, İslam'ın dönüşümünü modern dünya ile bir arada sürdürmüştür. Bu dönüşüm özellikle kadınlara İslami kimlikleri ile modern kimliklerini birleştirme imkanı vermiştir. Yeni İslami hareketler, İslami düşüncenin zamanla yozlaştığını İslami düşüncenin köküne dönüldüğünde kadın ve erkeğin eşit olduğunu, kadının toplumda erkeğin altında kalarak ezilmesinin sebebinin İslam'ın bozulması olarak değerlendirmişlerdir. Yani yeni İslami hareketler İslami düşüncenin temelinde kadının sadece aile içi görevlerinin olmadığı kamusal hayatta da var olduklarını dile getirmiş, kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığını bu yüzden de aralarında eşitsizlik değil aksine birbirlerine mutlak ihtiyaçları olan eşit cinsiyetler olduklarını iddia etmiştir. Kadınların aile içine hapsedilmesinin nedeninin İslami düşünce olmadığını, belirli bir aile yapısı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Göle, 2016: 140-141). Yani kadının eve kapatılmasının altında aile yapısını belirleyen kurallar yatmaktadır. İdeal bir İslam'ın yaşanması için erkek ve kadın aynı haklara sahip olması gerekmektedir. Kadının ev içine kapatılmasının sebebi İslami düşünce değil, erkek egemen iktidar mücadelesidir. İslamcı kadınlar bu durumu fark edip kamusal alana çıkmaya başladıkça kadın ve erkeğin iktidar mücadelesinde değişimler meydana gelmeye başlamış ve Müslüman kadın kimliği yeniden sorgulanmıştır (Göle, 2016: 166).

Cumhuriyet modernitesiyle birlikte seküler bir hale getirilmek istenen Müslüman kadın kimliği erkeklerle benzer şekilde davranmaya başlamış, mahrem alanlarını terk ederek kamusal alanda erkeklerle eşit olarak varlıklarını sürdürmek istemiştir. Göle'nin savunduğu yeni İslami hareketler bu duruma bir eleştiri getirerek ne moderniteden önce Müslüman kadının sadece başörtüsü takarak evde kalmasını ne de modern hayatta olduğu gibi kılık kıyafet, çalışma yaşamındaki iş yükümlülükleri gibi

konularda erkeklerle benzer özelliklere sahip olmasını kabul etmiştir. Göle, yeni İslami hareketler ile Müslüman kadın kimliğinin hem mahrem alanın gereklerini yerine getirebileceğini hem de kamusal alana çıkabileceğini vurgulamıştır. Göle bu düşünceden hareketle modern bir Müslüman olmanın ancak arada var olarak olacağını vurgulamıştır (Göle, 2012: 41). Bu arada var olma durumunun ise modern değerlerin özellikleri ile toplumun kendi mahrem değerlerini harmanlaması sonucu oluşacağını belirtmiştir.

1980'lerden sonra Türkiye'de ideal kadın simgesi modern ama edepliden, İslami yani daha edepliye doğru evrilmiştir (Göle, 2009: 28). Yeni İslami hareketlerin belirleyici aktörleri, modern bir eğitim almış, kentsel alanda yaşayan, siyasal ve kamusal görünürlüğe sahip olmasına rağmen laik ve modern değerleri her yönü ile benimsememişlerdir. Aynı zamanda ise İslami geleneklere uyararak, İslami gelenekleri yerine getirerek ve mahrem alanlarını koruyarak var olmuşlardır. Yani modern ve mahrem arasında bir köprü kurmuşlar ve bu çerçeveden varlıklarını sürdürmüşleridir.

Sonuç olarak Göle 1980'lerden sonra ortaya çıkan yeni İslami hareketlerin Türk toplumuna yeni bir yön çizdiğini vurgulamaktadır. Modern ve mahrem arasında ilişkiyi bu çerçeveden tanımlayan Göle için 1980'ler bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü 1980'lerde ortaya çıkan yeni İslami hareketler modern ve mahrem arasında bir köprü oluşturmayı başarmıştır. Göle modern ve mahrem arasındaki bu ilişkiyi tanımlarken mahrem alana dini, kültürü ve gelenekleri koymakta bu çerçeveden modern ile arasında bir bağ kurmaktadır. Yeni İslami hareketlerin en önemli özelliği modern ve mahrem arasında kurduğu köprüdür. Yeni İslami hareketler ne modern olabilmek için mahrem alanın özelliklerinden vazgeçmiştir ne de mahrem alanın özelliklerini korumak isterken modern olandan geri kalmıştır. İkisi arasında bir köprü kurmuştur. Göle modernlik adına başından beri yapılması gerekeni yeni İslami hareketlerin başardığını belirtmektedir. Yani en başından beri yapılması gereken Türk toplumunun kendi mahrem alanında kalan dini, kültürü, gelenekleri ile modern olanın özellikleri arasında bir ilişki kurulmasıdır. Oysa Türk toplumu bunu 1980'lerde yeni İslami hareketlerin ortaya çıkması ile fark etmiş ve bu süreçten sonra ikisi arasında bir bağ kurmaya başlamıştır. Göle, Türk toplumunun geç de olsa bunu fark ederek Batıyı taklit etmekten vazgeçtiğini ve kendi kültürel değerleri ile modern değerler arasında bir sentez oluşturmaya başladığını dile getirmiştir. Bu noktada ise yine kadınları ön plana çıkartan Göle modern ve mahrem arasında kurulan bu ilişkinin en önemli örneğini kadının kendi

geleneklerini, kültürünü ve dinini koruyarak modern hayatın onlara sunduğu imkanlardan yararlanmaya başlaması olarak göstermiştir. Cumhuriyet ile birlikte kadınlar kamusal alan çıkartılmaya çalışılmış ve büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. O dönemdeki kanunlar da yine kadın haklarını destekler ve kadınları yücelten nitelikte olmuştur. Fakat bu dönemde Cumhuriyet'in bu açıklığı kaldıramayan muhafazakar kadınlar, kendi mahrem alanları korumaya çalışmışlardır. Modern olana ayak uydurulursa dinden kopuşun başlayacağını iddia ederek bu yeni bakış açısından uzak durmuşlardır. Cumhuriyet döneminde ve sonrasında laiklik anlayışının varlığı ise onların geri planda kalmasına ve tercih yapmasına sebep olmuştur. Modernleşmeden etkilenmeden kendini geliştirmek isteyen kadınlar, tercih yapmak zorunda kalmıştır. Ya dinin buyruklarını yerine getirerek mahrem alanda kalacak ya da mahrem alanını bir kenara bırakarak modernleşmenin etkisiyle kendini geliştireceklerdi. Tam da bu noktada devreye 1980'lerden sonra kendini gösteren yeni İslami hareketler girmiş, muhafazakar kadınlarında kamusal alanda görünür olabileceğini savunmuştur. Yani kadınlar Cumhuriyet döneminde olduğu gibi bir seçime maruz bırakılmadan oldukları gibi, dini ile kültürü ile ya da gelenekleri ile her alanda kendilerine yer bulabilecek noktaya gelmişlerdir. Fakat Göle bu dönemi Türk toplumunu geldiği en iyi nokta olarak tanımlayıp, yapılması gereken eksiklerin giderildiğini vurgulasa da bu dönemde bir eleştiri getirmiştir. Göle, İslami hareketler kadına mahremini koruyarak modernitenin değerlerinden yararlanma fırsatı vermişse de İslam'ın kadını tamamen mahrem olarak gördüğü fikrini gözden kaçırmıştır. Yani yeni İslami hareketler kadınlara birçok modern özgürlük verip Cumhuriyet'in gözden kaçırdığı noktaları düzelterek modernleşme fırsatı vermişse de kendisi de kadının İslamiyet'te tamamen mahrem olduğu görüşüne dikkat edememiştir. Buradan hareketle İslam da kadının rolünü de tartışan Göle sadece modern ve mahrem arasındaki ilişkiyi yeni İslami hareketler üzerinden tanımlayıp eleştirmekle kalmamış, yeni İslami hareketlerden hareketle modern ve mahrem arasında kurulan ilişkiye aşağıda belirtileceği gibi kadınların örtünmesi üzerinden de çeşitli tanımlamalar getirmiştir.

1.3.1. 1980 Sonrası Modernite ve Mahremiyet İlişkisinde Örtünme

Nilüfer Göle 1980 sonrasında modern ve mahrem arasındaki ilişkiye temelde kadın üzerinden özelden ise örtünme üzerinden bakmaktadır. Çünkü geçmişten günümüze modernleşme çabalarının mahrem alan içinde yer alan din, kültür ve gelenek

gibi alanları zedelediğini vurgulamakta fakat 1980 sonrasında diğer modernleşme çabalarının aksine modern değerler ile mahrem değerler arasında bir sentez oluştuğunu öne sürmektedir. Bu sentezin en önemli göstergesinin de kadın olduğunu belirtmekte, kadının mahrem ile modern arasında bir köprü oluşturduğunu ifade etmektedir (Göle, 2016: 125).

Göle'ye göre geçmişte kadınlar modernleşme adına birçok açıdan sınırlandırılmış, kendileri olma fırsatından mahrum bırakılmıştır. 1980'lerden sonra yeni İslami hareketlerinde etkisi ile kadınlara kendilerini sınırlamadan mahrem alanlarını, geleneklerini, dinlerini ya da kültürlerini bırakmadan modern değerlerden yararlanma fırsatı sunulmuştur (Göle, 2016: 114-115). Ortaya çıkan bu yeni durum en çok muhafazakâr kadınlara yenilikler sağlamış kendi mahremlerini bırakmadan toplumda kendilerine yer bulma fırsatı doğurmuştur.

Yeni İslamcı hareket, 1980'lerde kadının kurtuluşunu Cumhuriyet'in "medenileşme projesi" ile aynı değerler dizisi içinde bir araya getirmiş, benzer bir ifadeyle zıtlık içinde benzerlik yaratarak bir ters çevirme girişimi ile bu projeye karşıtlığını ve muhalifliği anlatan örtülü kadın imgesi yaratmaya çalışmıştır. (Bozaslan, 2012: 43). Göle, medeniyet ile özdeşleştirilen "yeni kadın"a, "Batı medeniyetinin yaşamsal adap üzerindeki elle tutulamaz egemenliğine karşı "örtünen gövde" yi önermiştir (Göle, 2016: 133).

Cumhuriyet modernleşmesinde örtünme, kadının ikincilleştirilmesi ve ezilmesinin göstergesi olarak görülmüştür. İslamcılar için ise örtünme, dinin kesin bir emri olduğu gibi kadının cinsel olarak sömürülmesinin önündeki en büyük engel olarak gösterilmiştir (Bozaslan, 2012: 45). Cumhuriyet döneminde esaret ile eşleştirilen örtünme, 1980 sonrasında kadının bedeninin teşhirini önleyen ve bedeninin yalnızca kendisine ait olmasını sağlayan bir anlam kazanmıştır. Hem kadına ait bir alan yaratmış hem de kadını kentin gürültülü ve kirlenmiş dokusundan korumuştur (Bozaslan, 2012: 75). Böylece örtünme, yeni İslami hareketlerin temel yapı taşı haline gelmiştir. Çünkü kadının mahremini koruyarak toplumda var olabileceğinin göstergesi olmuştur. Bu sebepten dolayı örtünme yeni İslami hareketler ile bir yozlaşma olarak fakirliğin, cahilliğin, geri kalmışlığın sembolü olarak değil başarının ve yükselmenin sembolü olarak görülmüştür (Özcan, 2003: 42).

1980'lerden sonra türbanlı kadınların eğitim alanında ve kamusal alanda varlık göstermeye başlaması tesadüfi olmamış, ortaya çıkan yeni İslami hareketler bu eylemleri yeniden şekillendirmiştir. Bu dönemde hem tüm dünyada ortaya çıkan dine dönüş dalgası Türkiye'yi de etkilemiş hem de modernleşme çabası devam etmiştir (Şahin, 2019: 95). 1980 öncesinde türban takan kadınlar toplumda eğitimsiz, sosyo ekonomik düzeyi düşük ya da köylü olarak algılanmıştır. Fakat 1980'lerden sonra bu düşünce değişmeye başlamıştır. Çünkü türban takan kızların üniversitelere girme çabası, bu düşünceyi değişime sürüklemiştir (Şahin, 2019: 93). Yeni İslami hareketler bu düşüncenin değişmesinin en önemli nedenidir. Göle'ye göre yeni İslami hareketlerden etkilenen kadınlar mahrem alanlarını koruyarak modern hayatta kendilerine yer bulabilecek konuma gelmiştir. Örtünün modernleşme önünde bir engel olmadığı, eğitim kurumlarına zarar vermeyeceği, toplumu olumsuz etkilemeyeceği, yeni İslami hareketlerle ortaya çıkmıştır. Kadınlar, örtü ile kamusal alanda var olabileceklerini bu dönemde fark etmişlerdir (Göle, 2016: 131).

Göle'ye göre yeni İslami hareketler ve Batı modernitesi arasında kurulan iletişim, İslamcı kadınların kendi mahrem alanlarını koruyarak kamusal alana çıkmalarına olanak sağlamıştır. Böylece örtülü kadınlar yeni İslami hareketler ile birlikte her türlü alanda kendilerine yer bulmuşlar, her meslek grubunun içine girmeye başlamışlardır. Çünkü yeni İslami hareket ile birlikte mahrem alanda kalan kadının cahil olduğu imajı silinmiş, İslami kadın eğitim görmüş, kültürlü ve toplumda kendine önemli bir yer bulan bir kadın haline gelmiştir. Yeni İslami hareketler ile birlikte örtü pasif, eğitimsiz olan kişileri temsil etme özelliğini değiştirerek farklı bir misyona kavuşmuştur (Göle, 2017: 83). Bu yeni misyon eğitilmiş ve aktif kadınlara ithaf edilmiştir. Yeni İslami hareketler, kadının örtünmesinin ardından kamuya çıkması ile önemli bir dönüm noktası yaşamışlardır. Yani kadınlar hem İslami olarak haklarını aramaya başlamış hem de modern düşüncenin getirdikleri ile bu hakları birleştirerek yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkarmışlardır. Böylece kadınlar hem mahrem alanda kalması gereken şeyleri korumuş hem de modern hayatın onlara sunduğu imkânlardan yararlanmışlardır.

Örtü, moderniteden ve yeni İslami hareketlerden önce bu kadar ön planda olan bir uygulama değilken önce modernitenin onu geri plana itmesi daha sonra da yeni İslami hareketler ile birlikte tekrar canlanması örtüyü bu kadar ön plana çıkarmış ve bir simge haline getirmiştir. Öyle ki ona yüklenen anlam büyük bir değişim göstermiştir. Örtünerek kamusal alana girmek isteyen kadın geçmişe göre daha yeni ve güçlü bir bağ

ile birlikte hayata geçmiştir. Hem İslami gereklerin hem de modern hayatın temsilcisi olan bir kadın aktör ortaya çıkmıştır. Öyle ki örtü başörtüsü gibi masum ve saf olarak değil, aksine siyasal bir simge olarak yeniden şekillenmiştir (Göle, 2016: 121-125).

Göle başörtüsünün dişiliği ortadan kaldırmak yerine kadınlara bir dişilik kattığını vurgulamakta ama bu dişiliğin sınırları çizilmiş bir dişilik olma özelliğine sahip olduğunu öne sürmektedir. Kadın örtünerek kadın olduğunu göstermekte, erkeklerle aynı konumda olmaktan çıkmaktadır. Problem kadını dişiliğinden yoksun bırakmak değil örtünerek dişiliğini tamamlaması konusu haline dönüşmüştür. Kadın örtündüğü andan itibaren ulaşılabilir olma durumundan çıkmıştır. Mahrem, gittikçe korunması zorlaşan ama korunması gereken bir algı olduğundan kadınlar bunu başörtüsü ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kadınların hem mahreme hem de modern olana ihtiyaçları vardır (Göle, 2014: 127-128). Örtünme toplumda yasak ve mahrem alanın varlığını hatırlatmaktadır. Yani yeni İslami hareketler kadınların mahrem özelliklerini koruyarak kamusal alana çıkmalarını meşrulaştırmaktadır.

Göle'ye göre örtü, Müslüman kadını dış dünyaya karşı korumakta, dışarıya çıksa bile kendi mahrem alanını korumasına yardımcı olmaktadır (Göle, 2016: 127). Çünkü İslam'da örtünmenin kendisi “şimdi kamusal alana dahil olacağım” demektir. İslam kadınlara mahrem alanda değil kamusal alanda örtünülmesi gerektiği mesajını vermektedir. İslami örtünme kadınlığı gizlemek için değil kamusal alanda meşru bir alan sunmak için gerekli olarak görülmüştür. Yani İslami örtünme sanıldığı gibi kadınları toplumda görünmez kılmamakta aksine toplumsal alanda kadınlara kadın olduğu için yer alma fırsatı sunmaktadır. Buradan hareketle de Yeni İslami hareketler ile birlikte kadın için önemli olan dişiliğini koruyarak bir kişilik oluşturmaktır (Göle, 2016: 169).

Özetle Göle 1980 sonrası modern ve mahrem arasında kurulan en önemli köprünün kadının örtünmesi olduğunu belirtmektedir. Örtünerek kamusal alana çıkan kadın hem mahrem alanına hem de modern alana vurgu yapmaktadır. Öyle ki bu sayede kadınların toplumda yerlerini sağlamlaştırdıklarını, oldukları gibi toplumda yer bulduklarını ve Türk toplumun doğru şekilde modern bir yol izlediğini belirtmektedir. Çünkü körü körüne modernliğin gerekliliklerini kabul etmek yerine kadınların kendi haklarına sahip çıktıklarını hem modern değerlerden hem mahrem değerlerden yararlanmak istediklerini öne sürerek bu noktada kadınların istediklerini örtü üzerinden gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir (Göle, 2016: 153-154).

Sonuç olarak Göle'ye göre İslamcılar ve laikler karşılıklı olarak birbirlerini şeytanlaştırmaktan (Göle, 2017: 87) vazgeçerek aralarında bir uyum sağlarsa Türk toplumu kendi özelliklerine uygun, modern bir hale gelmiş olacaktır. 1980'lerden sonra ortaya çıkan yeni İslami hareketler modern ve mahrem arasında bir ilişki kurarak Türk toplumuna yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bu yeni kimlik ne Tanzimat dönemindekine ne de Cumhuriyet dönemindekine benzer bir kimlik olmuştur. Hepsinden farklı olarak farklı düşünceler arasındaki etkileşimi ifade etmiştir. Yeni İslami hareketler bilginin temeli olarak dini kullanırken, kültürel alanda modernlik ile etkileşime girmektedir. İslamcılık, modernlik ile olan iletişimde geri çekilmekten ziyade modernlikle karşılıklı etkileşim halinde olmuştur. İslamcılık, İslam dünyasını modern zamanlarla tartışarak şimdiki zamanın sınırlarını ve modernliğin geçici tabiatını ortaya çıkarmaktadır (Göle, 2017: 143).

İslami olarak sekülerizm, kadınların dinden koparak özgürleşmesi, başörtüsünün çıkarılması, toplumsal mekanların cinsiyetlere göre ayrılmadan birleştirilmesidir. Yeni İslami hareketler bu sekülerizme karşı çıkarak kadınların ve erkeklerin rollerini yeniden belirlemiş, başta kadınlar olmak üzere hem modern hayata katılmalarına hem de mahremlerini korumalarına olanak sağlamıştır.

Yeni İslami hareket o kadar farklıdır ki arzu toplumuna set çekmeye çalışmış, geriye kalan bütün setleri de yıkmayı amaçlamıştır. İslami hareketlerin modernite ile ilişkisi kesilirse toplumda büyük problemler ortaya çıkacaktır. İslami hareketlerin muhakkak modern hayat ile ilişkisi olmalıdır. Fakat bu ilişki salt olarak modernitenin benimsendiği bir ilişki değil, eleştirilerek benimsendiği bir ilişki olmalıdır. Modernliğin İslami olarak eleştirilmesi de modernliğin yerleşmesine olanak sağlamaktadır.

Yani Nilüfer Göle ortaya çıkan yeni İslami hareketlerden etkilenerek Türk toplumuna bahsedilen yeni imajı çizmiş, Türk toplumunun kendi değerlerini modern değerler ile harmanlayabilirse modern bir hale geleceğini iddia etmiştir. Bu görüşüyle de modern ve mahrem arasında seçim yapmak zorunda kalan Türk toplumuna modern ve mahrem arasında bir köprü kurulabileceği önerisini sunmuştur.

1.4. AK PARTİ DÖNEMİNDE MODERNİTE VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

Nilüfer Göle modern ve mahrem arasındaki ilişkiyi tanımlarken bu ilişkinin en iyi AK parti döneminde kurulduğunu öne sürmüştür. 1980'lerden sonra başlayan modern ve mahrem arasındaki köprü AK Parti dönemi ile sağlamlaşmış, Türk toplumu

tam anlamı ile kendi modern değerlerini oluşturabilecek noktaya gelmiştir. AK Parti 1980'lerden sonra kurulan mahrem alan, gelenekler, kültür ve din ile modern değerleri harmanlama konusunda başarılı olmuştur. Özellikle Göle bu modern ve mahrem arasındaki ilişkinin AK Parti döneminde örtülü kadınlar üzerinden oluştuğunu öne sürmüş ve bu çerçeveden AK Parti dönemini incelemiştir. Örtülü kadınlar 1980'lerden sonra toplumda var olsa da zaman zaman kısıtlanmış, kamuda yer alan kurumların gereklilikleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bu dönemde kadınlar mahremlerini koruyarak kamusal alana çıkma konusunda haklarını aramışsalar da asıl çözüm AK Parti'nin iktidara gelmesi ile mümkün olmuştur (Göle, 2017: 86-87).

1980'lerden sonra zaten var olan mahrem alanı koruyarak kamusal alana çıkma durumu zamanla hız kazanmıştır. Özellikle 2000'lere gelindiğinde İslam'ın 1980'lerden sonra ön plana çıkma durumu AK Parti ile devam etmiştir. AK Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nin 2002'den günümüze kadar devam eden sürecinde iktidarda olan ve Türkiye'yi farklı bir boyuta taşıyan muhafazakâr demokrat bir parti olma özelliğine sahip olmuştur (Karpata, 2019a: 244). AK Parti, muhafazakar bir demokrasi izleyerek, muhafazakârlığının eski olanı korumayı değil, eskimeyeni muhafazayı amaçladığını, bu bağlamda "AK Parti için muhafazakârlık; sosyal ve kültürel ilkelerimizi ve değerlerimizi, bizi biz yapan, bize has özellikleri ve güzellikleri günümüzün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden üreten bir siyasettir" (Hayal, 2015: 177). AK Parti laikliği yeniden Türkiye gerçeklerine göre tanımlamış, dini devlet kontrolünden çıkartarak kişilerin seçimine bırakmıştır. Dinin politik bir araç olarak toplumu değiştirmek için kullanılmasına karşı çıkmıştır (Karpata, 2019a: 247). AK Parti modern değerleri yok saymadan kabul ederek dini gereklilikleri arasında bir ilişki kurmak istemiştir.

AK Parti'nin iktidara gelmesi ile Türkiye'de yeni bir dönemin başlamış, reformlar hızlanmış ve farklı bir yöne doğru gitmiştir (Zürcher, 2019: 377). AK Parti, Türkiye'nin hem cemaat ruhunu ve geleneksel değerlerini muhafaza edebileceğini, hem de moderniteden etkilenerek radikalleşebileceğini öne sürmüştür (Karpata, 2019a: 250). AK Parti, Türkiye'nin özüne ve kültürüne uygun, aynı zamanda dünya ölçüleriyle de bağdaşan gerçek anlamda bir modernizmi benimsemiştir. Avrupalı olmadan Avrupalılaştırmış, Türk ve Müslüman kalarak demokratlaşmış ve modernleşmiştir (Karpata, 2019a: 260). Göle'ye göre özellikle 1980'lerden sonra ön plana çıktığı düşünülen yeni İslami hareketler AK Parti ile pekişmiş, yeni İslami hareketler

içerisinde dönüşüm en ileriye taşınmıştır (Şahin, 2019: 69). Çünkü tıpkı 1980’lerde sonra olduğu gibi 2000’lerden sonra da Türkiye’de modern ve mahrem arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu ilişkinin temeli AK Parti döneminde kadın, kadın hakları ve kadının örtüsü üzerinden ilerlemiştir.

Kadınların her zaman dini bir sembol olarak görüldüğü gerekçesi ile mahrem alanda tutulması ya da modern Cumhuriyet’in kadınlara sunduğu imkanlardan yararlanmak isteyen kadınların mahrem alanlarını bir kenara bırakmaları arasındaki ikilem 1980’li yılların ortaya çıkardığı yeni İslami hareketlerle son bulmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ise AK Parti iktidarı ile kadınlar mahremlerini koruyarak kamusal alanın her yerinde kendilerine yer bulma imkanına sahip olmuşlardır.

AK Parti dönemi özellikle örtülü kadınlar için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü örtülü kadınlar her alanda kendilerine yer bulma fırsatı bulmuşlardır. AK Parti’den önce örtülü kadınlara mahrem alanlarını koruyarak modern değerlerden yararlanma fırsatı verilmişse de bu durum AK Parti döneminde bir hak haline gelmiş ve herkes tarafından kabul görmüştür. AK Parti döneminde kadınlar ilkokuldan üniversiteye askeriyeden devlet memurluğuna, öğretmenlikten avukatlığa birçok alanda örtülü şekilde varlık göstermeye başlamışlardır (Hayal, 2015: 259). Bu durumu engellenmek isteyenler ise karşılarında bir yasa görmüşler ve müdahalede bulunamamışlardır. Yani kadınların örtünmeleri birer engel olmaktan çıkmış ve kadınlara hem mahrem alanlarını koruma fırsatı verilmiş hem de modern değerlerin kendilerine sunduğu imkanlara ulaşma fırsatı sunulmuştur.

Göle Çavdar (2005: 16)’a verdiği röportajda AK Parti’nin Türk toplumunda modern ve mahrem arasında kurduğu ilişki ile hatırı sayılır bir yer bulduğunu belirtmektedir. Bunun temel nedenini ise AK Parti’nin dünyaya açılma sürecinde kompleksiz olduğunu önce kendini dönüştürerek Türkiye’yi dönüştürdüğünü ve bu sayede Türkiye ile arasında bir bağ kurduğunu öne sürmüştür (Çavdar, 2005: 16). Yani AK Parti’nin modern ve mahrem arasında kurduğu ilişkiyi önce kendi bünyesinde kurduğunu daha sonra ise Türk toplumuna gösterdiğini belirtmiştir. Göle, AK Parti’nin ortaya çıkardığı bu toplum yapısına genel olarak olumlu bir imaj çizmiş olsa da çoğu zamanda tutumunu ve bakış açısını eleştirmiştir.

Göle, AK Parti döneminde kadınlara birçok açıdan özgürlük sunulduğunu, her alana ulaşma imkanı verilmişse gibi görünse de kadınlara kendi doğasının

hatırlatılmasını eleştirmiştir (Göle, 2003). Yani anne olma, eş olma, çocuk doğurma, ev işlerini yapma noktasında yeterli eşitlik ve özgürlük sağlanamamış ve kadınlara belirli sınırlandırmalar getirilmiştir (Ersöz, 2015: 95). Yani “yüzyıllardır erkek bakış açısı kadınları özel alana hapsedmiş, ne zaman kadınlar kamusal alanda daha fazla yer almaya başlasa bir şekilde kadınların önü kesilmiş ve “doğaları” hatırlatılmıştır” (Ersöz, 2015: 96).

Ayrıca Göle’ye göre yine bu dönemde kadınlara örtünme konusunda sağlanan haklarla birlikte kız çocuklarına çok küçük yaşlarda seçme şansı bırakılmadan aileleri tarafından örtünmeye mecbur bırakılması modern ve mahrem arasındaki köprüyü zedelemiştir. Çünkü örtüyü bilinçli bir şekilde kullanamayan kız çocukları sadece ailelerin istekleri doğrultusunda hareket etmiş modern değerler ve mahrem değerler arasındaki çizginin farkına varamadan sadece mahrem alanlarını korumayı amaç olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte ise modernitenin kadınlara sunduğu imkanları zaman zaman birer tehdit olarak algılamışlardır. Oysa Göle modern ve mahrem arasındaki köprünün bilinçli bir şekilde inşa edilmesi gerektiğini ve Türk toplumunun bu sayede kendi modern değerlerine ulaşabileceğini belirterek bu durumu eleştirmiştir (Göle, 2016: 121-122).

Tüm bunlardan hareketle üçüncü bölümde Türk toplumunun geçmişten günümüze geçirdiği değişimlere Nilüfer Göle’nin modernite ve mahremiyet çerçevesinden bakışı işlenmiştir. Türkiye’deki toplumsal değişimler Tanzimat ile başlamıştır. Tanzimat döneminde ortaya çıkan Batılılaşma çabaları ileriki dönemlerin zeminini hazırlamıştır. Çünkü Tanzimat döneminde Batılılaşma sorunlara bir çözüm olarak önerilmiş ama yeterli olamamıştır. Çünkü Göle’ye göre izlenen politika yanlıştır. Türk toplumu Tanzimat döneminde Batı’nın değerlerini kendi değerleri ile harmanlamadan olduğu gibi alarak kendi değerlerini bir kenara atmıştır. Her ne kadar bu dönem de gelişmeler meydana gelmiş, kadın mahrem alanını yavaş yavaş bir kenara bırakarak kamusal alanda kendine yer bulmuşsa da bu yeterli bir gelişme olamamıştır. Cumhuriyet dönemi ise Tanzimat ile aynı noktadan başlamış fakat daha köklü değişiklikleri ortaya çıkarmıştır. Göle’ye göre özellikle benimsenen laiklik fikri ile dinden bir kopma meydana gelmiş ve toplum bu çerçeveden şekillenmiştir. Cumhuriyet’in aktörü olan kadına bu dönemde birçok önemli hak verilmiş, erkekler ile eşit olması amaçlanmışsa da dini gelenekten gelen kadının kendi mahremi ya da kamusal alan arasında seçme yapması istenmiştir. Bu noktada ise modernitenin ortaya

çıkardığı özgürlük fikri zedelenmiş, kadın kendine ait olan hakları elde etmek için Cumhuriyetin ona sunduğu modern gereklilikleri benimsemek zorunda bırakılmıştır. Göle tıpkı Tanzimat'ta olduğu gibi bunu yanlış bularak modern değerlerin benimsenmesinin kendi değerlerinden vazgeçmek olmadığını aksine modern olabilmenin şartının toplumun kendi değerleri ile modern değerleri harmanlanması olduğunu belirtmiştir (Göle, 2016: 171-172). Yani körü körüne modern değerleri benimsemek yerine toplumun kendi değerleri ile modern değerleri bir araya getirmesi gerektiğini öne sürmüştür. Göle bu ikisi arasındaki harmanlamayı ise en iyi yeni İslami hareketlerin yaptığını vurgulamıştır.

Göle Türk toplumuna 1950'lerde başlayan ve 1980'lerde hız kazanan yeni İslami hareketleri tanıtarak modern ve mahrem arasında bir köprü kurmayı amaç edinmiştir. Modern değerlerin olduğu gibi benimsetilmesinden boğulan Türk toplumuna yeni İslami hareketlerle İslami değerler ile modern değerler arasında bir ilişki kurulabileceği düşüncesini veren Göle bu sayede Türk toplumunun kendi modernliğine de ulaşabileceğini dile getirmiştir (Göle, 2016: 182). Yeni İslami hareketler başta kadınlar olmak üzere Türk toplumuna hem kendi mahremini koruyabilirsin hem de modern değerlerin sana sunduğu kamusal alandan yararlanabilirsin mesajını vermiştir. Yani Göle modern değerler ile mahrem değerler arasında bir sentez oluşturmuş ve bu sentez ile Türk toplumunun modern hale gelebileceğini ve kendi değerlerini oluşturabileceğini belirtmiştir (Göle, 2017: 46). Türk toplumunun modernleşme yolunda Batılı toplumları kopyalamayı bırakıp kendi değerleri ile modern değerleri harmanlamaya başlamasıyla hem gelişmiş bir ülke haline gelme noktasında, hem zayıf tarihsellikten kurtulmasında, hem de Batı dışı kendine özgü bir modernlik ortaya çıkarmaya başlamasında önemli adımlar atmıştır. Bu adımları da Batı modernitesinde olduğu gibi mahrem alanını bir kenara bırakmadan aksine mahrem alanı da modern değerlerin içerisine alarak atmıştır.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada modern ve mahrem kavramları üzerindeki ilişkiye Nilüfer Göle'nin bakış açısından bakılmıştır. Modernite Batı da Aydınlanma ve Sanayi Devrimi'nin etkisi ile ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan bir düşünce biçimidir. Bu düşünce biçimi her topluma etki ettiği gibi Türk toplumunu da etkilemiştir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde devleti yıkılmaktan kurtaracak bir reçete olarak kabul görmüş, Osmanlı'dan sonra Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir misyon kazanarak Türk toplumunda köklü değişimlere sebep olmuştur. Bu köklü değişimlerden biri de hiç şüphesiz mahremiyet alanında olmuştur. Mahremiyet, kaynağını İslamiyet'ten almakta ve haram anlamını ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı Türk toplumunda mahrem ve modern arasında farklı dönemlerde farklı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Çünkü modern olan mahrem olanı geri plana atmayı mahrem olan ise modern olanı ötelemeye çalışmıştır. Göle ise modern ve mahrem arasındaki ilişkiye farklı bir boyut kazandırmıştır. Göle ortaya çıkardığı farklı bakış açısı ile dönemindekilerin aksine daha orijinal bir görüş ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan ise zaman zaman ağır eleştirilere maruz kalsa da Türk sosyoloji tarihinde iz bırakan sosyologlar arasına adını yazdırmıştır.

Göle hem Türk sosyolojisine yeni kavramlar kazandırmış hem de toplumun gelişimini farklı bir bakış açısı ile irdelemiştir. Bireyleri ön plana çıkarmış, sosyoloğa topluma aktif olarak katılması gerektiği görevini yüklemiştir. Mühendislerin toplumu yeni bir bakış açısıyla şekillendireceğini vurgulamış, her dönemde Türk toplumunun yeni bir yaşam tarzı (habitus) olduğunu öne sürmüştür. Yeni İslami hareketler üzerine odaklanmış ve toplumda yeni sosyal hareketlerden en önemlisinin İslam'ın özüne dönülmesini savunan yeni İslami hareketler olduğunu belirtmiştir. Toplamların Batı modernitesinin kendi kültürüne uygulamadan olduğu gibi kabul etmesi sonucunda zayıf tarihselliğe kapılacaklarını ama kendi kültürleri ile Batı modernitesini harmanlarsa Batı dışı bir modernlik oluşturarak Batı ile eşit konuma geleceklerini vurgulamıştır.

Göle'nin ortaya attığı tüm bu görüşlerin dışında hem kendi sosyolojisinin hem de bu çalışmanın bel kemiğini oluşturan modern ve mahrem arasındaki ilişki vardır. İkisi arasında ilişkinin temelini ise kadını oturtan Göle bu ilişkiyi anlayabilmek için Türk toplumunun modernleşmeyi ilk benimsediği dönem olan Tanzimat'tan başlamıştır. Tanzimat dönemi Türk toplumu için modernleşme anlamında bir başlangıç noktası

olmuştur. Öncelikle askeri alanda başlayan yenilikler zamanla her alana yayılmış ve kadın bu dönemde kısmi de olsa belli haklar elde etmiştir. Elde edilen bu haklar ile kadın kendi mahrem alanından kamusal alana çıkmaya başlamış ama bu alanda etkinliğini koruyamamıştır. Çünkü hem toplumun ataerkil yapısı hem de İslami düşünce kadının önünde bir engel olarak görülmüştür. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise toplum modern değerler çerçevesinde yeniden şekillendirilmiştir. Laiklik bu dönemde merkeze alınan düşünce olmuş ve modernleşmenin önünde engel olarak görülen din geri plana itilmiştir. Bu dönemin ana aktörü kadın olarak görülmüş ve kadına birçok çeşitli hak verilmiştir. Verilen haklar ile kadınların kamusal alanda kendilerini göstermeleri istenmiş ama bunun olması için mahrem alanlarını bırakmaları zorunlu tutulmuştur. Kadın Cumhuriyet ile modern değerlerin ona sunduğu haklardan yararlanma fırsatı bulsa da mahrem alanını bir kenara bırakmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyet modernitenin değerlerini benimseyerek ortaya çıkmışsa da özgürlük noktasında eksik kalmış ve kadına seçme zorunluluğu yüklemiştir. Yani kadınları kamusal alana çıkarmak için sayısız hak veren Cumhuriyet modernleşmesi aynı zamanda kamusal alan için kadınların mahremelerini bir kenara bırakmalarını istemiştir. Kadına ya mahremini seçip modern hayatın imkanlarından faydalanamayacaksın ya da modern olanı benimseyip kamusal alanda kendine yer bulacaksın ama bunun için mahremini bir kenara bırakacaksın mesajını vermiştir. Göle'ye göre Cumhuriyet dönemi kadının toplumda görünür olması için bir dönüm noktası olmuşsa da kadın bu dönemden istediğini alamamıştır. 1950'lerden sonra ortaya çıkan ve Türkiye'de 1980 sonra etkinliğini gösteren yeni İslami hareketler mahrem alanını bırakmak istemeyen ama kamusal alanda var olmak isteyen kadınlar için tam bir çıkış noktası olmuştur. Göle 1980 sonrası ortaya çıkan yeni İslami hareketler ile kadının artık seçme zorunluluğunun kalmadığını mahrem değerlerini koruyarak da toplumda kendini gösterebileceğini ifade etmiştir. Göle özellikle bu düşünce üzerine yoğunlaşarak aslında ilk baştan itibaren Türk toplumunun modernite anlamında yanlış bir yol izlediğini belirtmiştir. Çünkü Türk toplumu modern değerleri kendi toplumuna bakmaksızın olduğu gibi almış bu noktada ise Batılı değerler Türk toplumu ile uyumlanmamıştır. Göle ise yapılması gerekenin modern değerler ile Türk toplumun değerlerini harmanlamak olduğunu ileri sürmüştür. Göle, modern ve mahremi doğru harmanlanması durumunda Türk toplumunda ne mahremiyetin modernite içinde eriyeceğini ne de modern değerlerden bağımsız bir mahrem olgusunun ortaya çıkacağını belirtmiştir. Aksine ikisinin bir arada var olarak Türk toplumunun kendine özgü bir modernliğe sahip olacağını öne sürmüştür.

Türk toplumu geçmişten günümüze modernite adı altında sürekli belli noktalarda değişikliğe sürüklenmiş ve bu değişiklikler çoğu zaman baskıcı bir bakış açısı ile yapılmıştır. Göle bu noktada Türk toplumuna farklı bir açıdan bakarak Türk toplumunun kafa karışıklığını çözebilecek yeni bir bakış açısı önermiştir. Bu yeni bakış açısı baskıdan, seçimden ya da zorunluluktan beslenmeyen bünyesine gri yani melez olanı alan bakış açısıdır. Çünkü Göle modern değerleri tamamen kabul etmemiş onları Türk toplumunun değerleri ile harmanlamıştır. Böylece Türk toplumunda modern ve mahrem melez bir ilişki ortaya çıkararak modern ve mahremin baskıcı yönünü en aza indirmeyi amaçlamıştır. Göle modernitenin mahremiyeti sarstığı fikrine katılmışsa da modern ve mahrem arasında önyargılardan kurtularak bir melezleşme oluşturulması ile modernitenin mahremiyet üzerindeki olumsuz yönünün ortadan kalkacağını belirtmiştir.

Yapılması gerekenin en başından beri modernleşme adına Batılı değerlerin incelenerek Türk topluma uyarlanmasıdır. Yani Türk toplumu Göle'nin de belirttiği gibi hatayı ilk başta yapmıştır. Modernleşme adına Batılı değerlerin olduğu gibi kabul edilmesi Türk toplumunu bir karmaşaya sürüklemiştir. Türk toplumu İslamiyet ve modern değerler arasında hızla savrulmuş hangi yöne gideceğini çoğu zaman şaşırmıştır. Kimi zaman modern değerlerin ona sunduğu teknolojik imkanlardan yararlanması ile bu teknolojik imkanların mahrem alanı sarstığını gözden kaçırmış ve mahrem alanını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Kimi zaman İslami değerlere çok fazla bağlanmış ve modern hayatın ona getirdiklerinden yararlanamamıştır. Kimi zaman kadınları ön plana çıkarmak için çeşitli adımlar atmıştır. Kimi zaman ise kadınlara her fırsatta doğalarını hatırlatarak onlara kısıtlamalar getirmiştir. Yani Türk toplumu modern ve mahrem arasındaki ilişkiyi tam olarak doğru noktaya oturtamadığı için sürekli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Oysa modern değerler içinde mahrem değerlerin erimesine fırsat verilirse, mahrem değerlere körü körüne bağlı kalınmasa ikisi arasında doğru ilişki kurulsa Türk toplumu modern ve mahrem arasında bir sentez oluşturma yolunda doğru yönü izlemiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, S. N. (2015). İslam Hukuku Açısından Hukukun Mahremiyeti Koruyucu İşlevi. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 27-29 Mart 2015, Ordu, ss.453-467.
- Akyüz, Y. (2015). Batı Toplumlarında Mahremiyet Algısının Oluşumu, Değişimi ve Etkisi. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu Bildir Kitabı*, 27-29 Mart 2015, Ordu, ss.175-193.
- Altınışık, E. E. (2017). *Nilüfer Göle’de “Batı-Dışı Modernlik”in Bir İmkânı Olarak Türk Modernleşmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Atkinson, S. (Ed.). (2017). *Sosyoloji Kitabı*. (Çev: T. Göbekçin). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Avaner, E. (2018). Mahremiyet Nedir? Mahremiyetin Sağlık Hizmetleri Penceresinden Görünürlüğü Nasıldır?. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 5(3), 110-111.
- Aydın, B. (2014). Sosyal Medya Mecralarında Mahremiyet Anlayışının Dönüşümü. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(5), 131-146.
- Aydın, M. (1998). Kamusalın Dönüşümünün Siyasal ve Dinsel Sonuçları. *Tezkire*, (13).
- Bağlı, M. (2011). *Modern Bilinç ve Mahremiyet*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Bakacak, Gelgeç, A. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(44), 627-638.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük*. (Çev. K. Eren). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, J., Watkin, C. ve Werret, S. (2016). *Panaptikon: Gözün İktidarı* (2). (Çev. B. Çoban ve Z. Özasan). İstanbul: Su Yayınları.
- Berkes, N. (2019). *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (29). İstanbul: YKY Yayınları.
- Berktaş, F. (2011). *Politikanın Çağrısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Beşirli, M. (1999). Osmanlı’da Modernleşme ve Aydınlar 1789-1908. *Dini Araştırmalar*, 2(5), 131-158.
- Biyografi. info. (2015). *Nilüfer Göle*. Erişim Adresi: <https://www.biyografi.info/kisi/nilufer-gole> (Erişim Tarihi:20.01.2020).
- Biyografi.net. (t.y.). *Nilüfer Göle*. Erişim adresi: <https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=1870> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).
- Bozaslan, E. (2012). *1967’den 2000’lere Değişen İslamcı Kadın Kimliği: Cemiyetin Kurtarılmasından Bireysel Yaşam Kaygılarına Doğru*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çağan, K. (2019). *Postmodernizm ve Mahremiyetin Dönüşümü* (1). Ankara: Pruva Yayınları.
- Çağlar, İ. (2015). Taşradaki Madunlar: Erken Cumhuriyet Dönemi Muhafazakar Muhalefet. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), 109-134.
- Çaha, Ö. (2016). *Sivil Kadın* (1). Ankara: Vadi Yayınları.
- Çapçioğlu, İ. (2016). Tanzimat’tan Günümüze Muhafazakar Kadın Algısındaki Değişimler. *Dini Araştırmalar Kadın Özel Sayısı*, 271-291.
- Çavdar, A. (2014). *Mahrem’in Göçü* (2). İstanbul: Hayy Kitap.
- Çayır, K. (1999). *Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çekiç, S. (2019). *İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çelik, Y. B. (2020). *Mahremiyetin Dönüşümü: Sosyal Medyada Özel Hayatın Sunumu*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çelikoğlu, N. (2008). *Mahremiyet; Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları*. İstanbul: İskenderiye Yayınları.
- Çiftçi, A. (2008). Alain Touraine ve Müdahaleci Yöntem Din Sosyolojisi Bağlamında İzdüşümleri. *AÜİFD*, 1(1), 49-78.
- Çopuroğlu, C., Çetin, B. N. (2010). Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye’de Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbiriyeye ve Türkiye’deki Karşıtıları ile Karşılaştırılması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 66-100.
- Demir, A. (2015). Türkiye’de Sosyolojinin Görünümü: Şerif Mardin ve Nilüfer Göle. İçinde; *Türkiye’de Sosyolojinin Yüzyıllık Serüveni*, Hale Okçay, (1-31), İzmir: Duvar Yayınları.
- Duman, Z. (2019). Nilüfer Göle’nin Eserlerinde İslami Kimlik Arayışı ve Bu Arayışın Avrupa ve Türkiye’deki Kamusal Tezahürü. *Mukaddime*, 10(2), 544-560.
- Ekinci, İ. (2018). Sekülerleşme ve Din. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1). 320-337.
- Erdem, T. (2001). Nilüfer Göle, Sosyoloji ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1(2), 141-158.
- Erol, Öder, P. (2016). Moderni Projesinin Kökenleri, Dinamikleri ve Sonu. *Sosyoloji Dergisi*, 1(33), 48-66.
- Ersoy, R. H. (2012). *Türkiye’de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü* (1). İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Ersöz, Günindi, A. (2015). Özel Alan/Kamusal Alan Dikatomisi: “Kadınlığın Doğası” ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(18), 80-102.
- Giddens, A. (2018). *Mahremiyetin Dönüşümü* (4). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel Kimlik* (3). İstanbul: Say Yayınları.
- Gökıurt, A. (2002). *İslam Hukukunda Mahremiyet Anlayışı ve Günümüzde Sosyal İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Göle, N. (1997). Secularism and İslamism in Turkey: The Making of Elites of Counter-Elites. *Middle East Journal*, 51(1), 46-58.
- Göle, N. (1998). *Mühendisler ve İdeoloji* (2). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2003). Kamusal Alan ve Sivil Toplum Üzerine. *Sivil Toplum Dergisi* 1(2), <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&id=133> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019.)
- Göle, N. (2009). *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri* (5). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2010). *İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa* (2). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2012). *Seküler ve Dinsel Aşılan Sınırlar* (3). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2016). *Modern Mahrem* (13). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2017). *Melez Desenler* (5). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gültekin, D. (t.y.). *Modern Cumhuriyet Kadınının Temelleri: Meşrutiyet Dönemi Kadın Hareketi*. (Yayınlanmamış Metin).
- Gündüz, O. (2015). Toplumsal Değişme ve Mahremiyet Algısı. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 27-29 Mart 2015, Ordu, ss.307-319.
- Hayal, O. (2015). *Türkiye’de Modernleşme ve İslamcılık (1980-2000)*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İşık, Z. (2018). Osmanlı İmparatorluğunda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer’iyye Mahkemesi Örneği. *Bilig Dergisi*, 1(85), 25-56.
- İder, S. (2019). Yetişkinlerde Mahremiyet Algısının Kaynağına İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Marife*, 19(1), 109-122.

- İnce, M. (2016). Louis Athusser, Pierre Bourdieu ve Alain Touraine'nin Özne Yapı Kavrayışları. *Akademik Hassasiyetler*.
- İpek, N. (2020). *İslam'ın Mahremiyet Algısı Işığında Mahremiyet Eğitiminin Çocuk cinsel İstismarını Önlemedeki Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Kaçar, Ö. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu: Türkiye'de Yakın Zamandaki Değişimini Anlamak*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Kaplan, C. (2019). *Türkiye'de Mahremiyetin Dönüşümünün Aileye Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaman, A. (2015). Mahremiyet Tanımı ve Sınırı. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 27-29 Mart 2015, Ordu, ss.30-52.
- Karpat, H. K. (2019a). *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)* (9). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, H. K. (2019b). *Osmanlı Modernleşmesi Toplum Kuramsal Değişim ve Nüfus* (4). İstanbul: Timaş Yayınları
- Kiraz, E. (2018). Osmanlı Devleti'nde Modern dönüşüm Evrelerinin Kamu Üzerindeki Etkileri. *Akademic Review Of Humanities and social Sciences I*(1). 1-16.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirman, M. A., ÇAPÇIOĞLU, İ. (2015). *Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Otto Yayınları.
- Koç, Y., Topluk, G. (2019). Türkiye Sekülerleşiyor Mu Tartışmasına Sosyo-Politik Bir Katkı: Nilüfer Göle Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 17(4), 281-295.
- Küçük, M. (2018). *Modernite Versus Postmodernite*. İstanbul: Say Yayınları.
- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme Ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1(13), 109-128.
- Lewis, B. (2018). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (10). (Çev. B. B. Turna). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Leyla, Ş. (2006). Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye'de Kadın. *Sosyoloji Dergisi*, 1(15), 33-56.
- Lokke, E. (2018). *Mahremiyet Dijital Toplumda Özel Hayat* (1). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi Makaleler 4* (1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Martı, H., Martı, Ö., Yıldız, F. ve Çınar, M. (2019). *Dünü be Bugünüyle İslam'da Mahremiyet*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Metintaş, M. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Feminizm Hareketlerinin İlerleyen Dönemde Türk Sosyolojisine Yansımaları. *Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 1(3), 109-117.
- Özcan, U. (2004). 1980 Sonrasında Türkiye'de Kültürel "Melezleşme" ve Ayrışma Görüntüleri. *İstanbul Sosyoloji Dergisi*, 3(8), 103-112.
- Özcan, Z. (2003). *Nilüfer Göle ile Toplumun Merkezine Yolculuk* (2). İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Özdemir, M, Ç. (2008). *Türkiye'de Sosyoloji Tarihi İsimler- Eserler II* (1). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Özdemirci, A. (2011). *Türkiye'de Modernizm, Yönetim ve Ayrımcılık*. Ayrımcılığın Türk Çalışma Hayatına Yansımaları, İstanbul: Nobel Yayınları.
- Perşembe, E. (2003). Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14-15), 159-181.
- Rosenau, P. M. (1998). *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*. (Çev. T. Birkan). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

- Şahin, R. (2019). *Biyoiktidar ve Mahremiyet*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, S. (2019). *Türk Sosyolojisinde Çağdaş Bir Öncül Olarak Nilüfer Göle ve Sosyolojisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Şimşek, M, E. (2016). *Modernite, Postmodernite ve Bauman (1)*. İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Şişman, N. (Ed.). (2019). *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları (1)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları
- Tekeli, Ş. (1993). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, M. (2004). Türkiye'de Aydın Kadınların Din Anlayışı. *Marife*, 4(2), 155-176.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Türk Vakfı Yayınevi.
- Turan, E, ve Aydılek, E. (2017). Modernite ve Postmodernite Ekseninde Kamusal Yaşamın Dönüşümü. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(17), 279-290.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Sanayicileri Ve İş Adamları Derneği. (2002). *Felsefe*. İstanbul: Lebib Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- Türköne, M. (2006), *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları
- Utma, S. (2018). Mahremiyet Olgusu ve Sosyal Medyada Mahremiyeti Serüveni. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 11(59), 1193-1204.
- Vincent, D. (2017). *Mahremiyet Kısa Bir Tarih (1)*. Ankara: Epos Yayınları.
- Yaşar, Aslan, G. (2011). Ortaçağ'dan Günümüze "Modernite": Doğası ve Doğuşu. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 10-26.
- Yenilmez, M. (2007). *Türkiye'de Mühendisler ve Siyaset*. Ankara Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yeşiltepe, S. (2018). Yeni dini Hareketler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 1(1), 60-75.
- Yücedağ, İ. (2010). Nilüfer Göle'de Batı Dışı Modernliği Anlamak. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633*, 1(3), 69-82.
- Yüksel, M. (2003a). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(1), 181-213.
- Yüksel, M. (2003b). Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 276-298.
- Zürcher, E., J. (2019). *Modernleşen Türkiye Tarihi (4)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

11.09.1995 yılında Çanakkale'nin Ezine ilçesinde doğdu. 3 çocuklu bir ailenin en küçüğüdü. İlk ve ortaokulunu Gökçebayır İlköğretim Okulu'nda bitirdi. Liseyi 2013 yılında Ezine Anadolu Lisesinde bitirdi. Üniversite eğitimini 2013 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde başlayarak 2017 yılında bitirdi. Yine aynı üniversitede 2017 yılında yüksek lisans yapmaya başladı. Şu anda hale Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans yapmaya devam etmektedir.

